

Omgevingsvisie Heusden

Colofon

De Omgevingsvisie Heusden is een uitgave van de Gemeente Heusden vastgesteld op 28 maart 2023.

Gemeente Heusden
Postbus 41
5250 AA Vlijmen
(073) 513 17 89
info@heusden.nl
www.heusden.nl

Contactpersonen
Simon Oostdam & Marino Kuper

De Omgevingsvisie Heusden is tot stand gekomen in samenwerking met STIPO.
www.stipo.nl

Inhoudsopgave

Deel 1 Inleiding	4
1.1 Voorwoord wethouder	5
1.2 Inleiding	7
1.3 De nieuwe omgevingswet en de omgevingsvisie	10
1.4 Proces om tot de omgevingsvisie te komen	12
Deel 2 Vertrekpunten	15
2.1 Context	17
2.2 Opgaven voor Heusden	24
2.3 De elf kernen	44
Deel 3 Visie	58
3.1 Wat voor Heusden willen we in de toekomst zijn?	59
3.2 Ambities en speerpunten	62
1 Gezond en Levendig Wonen	62
2 Perspectief voor Goed Ondernemerschap	73
3 Waardevolle Natuur en Boerenlandchap	81
4 Klimaatdoelstellingen Regionaal Verankerd, Lokaal Geborgd	88
3.3 Visie in kaart	96
3.4 Dromen Doen Heusden	104

Deel 1

Inleiding

1.1 Voorwoord wethouder

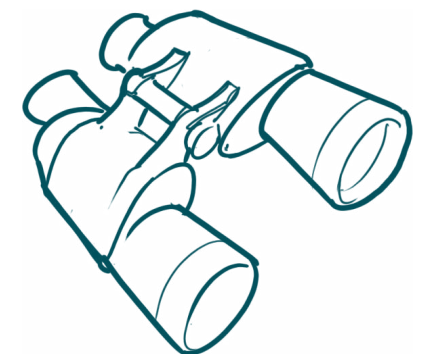
We willen dat iedereen zich thuis voelt in Heusden. Nu en straks.

Voor u ligt de Omgevingsvisie gemeente Heusden. Op verschillende manieren hebben Heusdenaren bijgedragen aan de ontwikkeling van deze visie. Iedereen die hieraan bijgedragen heeft verdient een compliment, want het is een strategische visie geworden voor onze fysieke leefomgeving. Het gaat in op de samenhang tussen gezond en levendig wonen, perspectief voor goedondernemerschap, waardevolle natuur en boerenlandschap en de klimaatdoelstellingen. Deze omgevingsvisie gaat de basis bieden voor het gemeentelijke omgevingsplan. De uitdaging om regels voor ruimtelijke ontwikkeling te vereenvoudigen, pakken we daarbij met beide handen aan. Zodat het straks bijvoorbeeld makkelijker is om bouwprojecten te starten.

Het bouwen van nieuwe woningen heeft ook in Heusden hoge prioriteit. We willen de komende vier jaar 1.500 woningen bouwen voor alle doelgroepen in alle kernen met wijken waar het aantrekkelijk en veilig wonen is. Het grootste deel wordt gebouwd in Geerpark,

Victoria, De Gorsen, De Grassen en Landgoed Steenenburg. De nadruk ligt op bouwen voor starters en senioren. Daarbij bieden we meer ruimte voor particuliere initiatieven en kijken we waar we procedures makkelijker en sneller kunnen doorlopen. Daar waar het past gaan we meer de hoogte in, vanwege de beperkte ruimte en uit klimaatoverwegingen. Ook willen we in deze bestuursperiode al op zoek naar nieuwe ontwikkellocaties voor nog eens 1.000 woningen. De Omgevingsvisie biedt hiervoor de basis in de vorm van verschillende zoekgebieden voor woningbouw. De ruimte (deregulering) en beleidsvrijheid die de nieuwe Omgevingswet gaat bieden, willen we optimaal benutten. Ook schenken we meer aandacht aan erfgoed en monumenten (zoals kerken).

We zijn trots op het buitengebied. We zetten ons intensiever in voor een vitaal en toekomstgericht buitengebied, omdat de enorme

drukop het buitengebied voelbaar is. De recente landelijke demonstraties van boeren tegen de stikstofplannen van de Rijksoverheid onderstrepen dit. Ook onder Heusdense boeren leven zorgen. Zij hebben toekomstperspectief nodig. We volgen daarom de ontwikkelingen rond de stikstofplannen van Rijksoverheid en provincie op de voet. Om zo beeld te krijgen van de impact van de stikstofplannen op Heusdense boeren en gevolgen voor de rest van onze gemeenschap. De maatschappelijke opgaven in het buitengebied worden immers steeds groter en uitdagender rondom economische ontwikkeling, duurzaamheid, klimaatverandering en natuur. De Omgevingsvisie benadert deze uitdagingen op een integrale manier.

Participatie is een belangrijke pijler onder de Omgevingswet en biedt meer ruimte aan inwoners om actief over plannen mee te praten of creatieve oplossingen in te brengen. Daarom hechten wij waarde aan begrijpelijke inwonersparticipatie. De dienstverlening willen we op peil zien te houden wanneer de Omgevingswet ingaat. Zeker in de beginperiode van deze wet zal dat de nodige aandacht vragen. De

invoering van de Omgevingswet wordt niet voor niets beschouwd als de grootste wetswijziging sinds de laatste aanpassing van de Grondwet. De Omgevingsvisie Heusden is een belangrijke stap om deze transitie mede mogelijk te maken. Ook helpt deze visie bij een integrale aanpak van onze (fysieke) opgaven.

Samen met onze inwoners, ondernemers en organisaties maken we van Heusden nog meer een plek waar het goed leven, wonen en werken is. Om dat voor elkaar te krijgen maken we met elkaar kaders wat op welke plaats mogelijk is. De nieuwe Omgevingswet en Omgevingsvisie is ervoor gemaakt om dat op een open en heldere manier met elkaar te doen en om initiatieven een kans te geven.

Johan Meesters

Wethouder Bouwen,
wonen en buitengebied

1.2 Inleiding

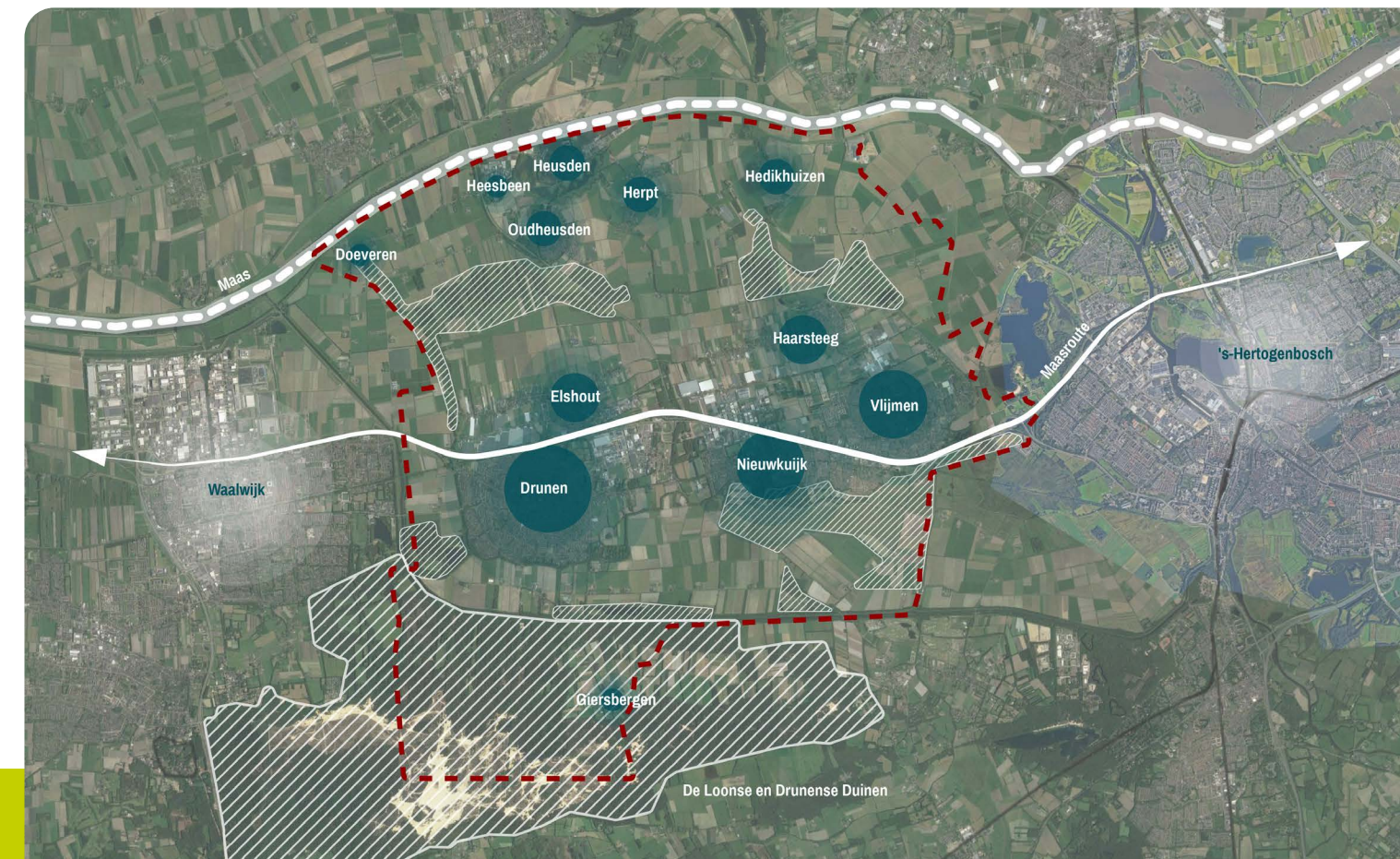
Het Heusdense landschap met de prachtige monumentale vesting en de oude lintdorpen straalt traditie, eigenheid en een historische geborgenheid uit. Het lijkt alsof de tijd hier heeft stilgestaan en het Brabantse landschap de afgelopen eeuwen weinig is veranderd. Niet is echter minder waar: zowel in de verre geschiedenis als in de recente jaren is het landschap aangepast door de mens of door de natuur.

Landschap in beweging

In vroegere tijden verlegden rivieren en waterstromen nogal eens hun koers. Dat betekende dat hele nederzettingen werden verplaatst naar drogere gebieden. Oudheusden en Heusden danken hun namen aan deze ontwikkeling. Maar ook als de grond uitgeput raakte, of onder het stuivende zand van de duinen werd bedolven, trok men verder naar vruchtbare grond verderop. Zo is de Langstraat ontstaan,

met het kenmerkende slagenlandschap en de lange bebouwingslinten. De afgelopen eeuw zagen we steeds vaker dat het grote menselijke bouwwerken of economische ontwikkelingen waren die tot veranderingen dwongen. Denk aan de aanleg van wegen, de realisatie van woonwijken, schaalvergroting en bedrijventerreinen. Of aan de ruilverkaveling die vanaf de jaren '50 het agrarische landschap ingrijpend van karakter veranderde. Nieuwe technische mogelijkheden en grotere machines maakten het mogelijk de productie te verhogen. Hiervoor was het wel nodig dat de kleine boerenpercelen tot grote aaneengesloten gebieden werden gesmeed. Veel van de boerenbedrijven in ons buitengebied zijn pas sinds de jaren '70 en '80 op hun huidige locatie gevestigd.

Nieuwe opvattingen over wonen leidden toe dat wonen, werken en winkelen steeds

meer werd gescheiden. We gingen werken op bedrijventerrein en in kantoorpanden. Naast de traditionele lintbebouwing kwamen nieuwe woonwijken. En boodschappen doen gebeurde steeds meer in de nieuwe winkelcentra waar alles handig bij elkaar is gevestigd. Wat dat betreft is ons landschap vanaf de wederopbouw na de oorlog ingrijpend veranderd.

Inmiddels staan we wederom voor een fase vol nieuwe uitdagingen. Veel wat oudere mensen zullen zich nog herinneren dat 70 jaar geleden de meeste woningen op een gasaansluiting werden aangesloten. Anno 2022 staan we voor de uitdaging binnen 20 jaar weer van het aardgas af te zijn. In de zomer van 2021 ervoeren we nog wat klimaatverandering concreet betekent met de grote overstromingen in Limburg door extreme regenval. Ook de vele harde stormen en de toegenomen hitte in de zomer dwingen ons te bezien hoe we het landschap en onze woon, werk en leefgebieden beter kunnen inrichten om het hoofd te bieden aan de veranderde omstandigheden. Een groep die hier zeker mee te maken heeft zijn de veehouders, tuinders en agrariërs in ons buitengebied. Voor hen gaat het ook om hun familiebedrijf, waar generaties zweet en tranen in zit. Zij hebben zowel te maken met de concrete gevolgen van droogte of

wateroverlast als met nieuwe regels en aanherpingen vanuit het Rijk of de Europese Unie (en overige overheidsinstanties).

De mens centraal

Niet alleen het klimaat verandert. De behoeften en dromen die we als mens hebben zijn door de decennia heen ook in beweging geweest. We hechten nog steeds erg aan onze auto, maar beseffen ook goed dat straten en buurten socialer, leefbaarder en fijnere plekken worden met minder auto's voor de deur. We willen gezond leven en stappen daarom vaker of de fiets, naar ons werk of de winkel. Meer ruimte voor fietspaden is daar een logisch gevolg van. Er is ook een behoefte om te spelen op straat, te sporten in de parken en meer te bewegen in de buitenlucht. Paden om vanuit huis lekker het buitengebied in te trekken dragen daaraan bij. We willen naast volop ruimte en tijd voor onszelf en vaak het eigen gezin ook weer meer dingen samen doen en elkaar ontmoeten. Dat past natuurlijk ook bij het dorpse karakter, van ons kent ons en nabijheid. En na jaren van beperkingen door de Covid pandemie is dit gevoel misschien wel sterker dan ooit. We hebben ook de wens om met elkaar oplossingen te verzinnen voor onze kernen. We hebben zelf ideeën om de woningen te isoleren, de biodiversiteit te vergroten, voor elkaar te zorgen, betaalbare woningen

te realiseren of samen een ontmoetingsplek te bieden voor de buurt. Wat dat betreft is er ook heel veel niet veranderd door de jaren heen.

Samen mogelijk maken

Heusden zit vol aanpakkers, doeners en mogelijkmakers, die in het verleden hun sporen in onze gemeente na lieten. Vroeger werd enerkastelengebouwd, dijken aangelegd en ontgonnen het land. Kerken en kloosters werden gesticht. Met vestingwerken werd de bevolking beschermd tegen de vijand en de kracht van de natuur. En nu bouwen we met elkaar, bewoners, ondernemers, ambtenaren,

politici, maatschappelijke partners, jong en oud, nieuw of gevestigd, aan de diverse opgaven waar onze gemeente de komende jaren voor staat. Het zit in ons DNA om met veranderingen om te gaan. We zijn van oudsher mogelijkmakers. Met die blik kijken we ook naar de toekomst van Heusden.

In deze omgevingsvisie zetten we de huidige opgaven, zoals we die gezamenlijk hebben geformuleerd, uiteen en geven we aan hoe we daar de komende decennia met elkaar aan willen werken. De omgevingsvisie is een uitnodiging aan ons allen om samen de toekomst vorm te geven. Doe je mee?

1.3 De nieuwe omgevingswet en de omgevingsvisie

Nederland wordt in het buitenland geroemd om zijn ruimtelijke ordening. De afgelopen decennia zijn we er echter een beetje te goed in geworden. Ons land is dichtgetimmerd met wetten, algemene maatregelen en ministeriële regelingen die ieder voor zich iets betekenen voor de wijze waarop het land eruit ziet. Of het nu gaat om monumentenzorg, ruimtelijke ordening, bodembeheer, woningbouw, natuurbelief of geluid: er zijn wetten en regels voor. In toenemende mate zaten deze regels elkaar dwars of stonden ze noodzakelijke nieuwe oplossingen in de weg. Een belangrijk doel van de omgevingswet is om versnelling aan te brengen in het proces. Procedures moeten overzichtelijker worden en inwoners hoeven straks in veel gevallen nog maar één vergunning aan te vragen bij een loket. De wet vervangt, wanneer deze ingaat, zo'n 40 wetten. Ook laat de nieuwe Omgevingswet veel meer ruimte voor regionale verschillen. Heusden heeft ten slotte soms ook andere vraagstukken dan een andere gemeente. De omgevingswet heeft nadrukkelijk ook een maatschappelijk doel. Het gaat erom een balans te vinden tussen beschermen en benutten:

- › *beschermen*: het bereiken en in stand houden van een veilige en gezonde fysieke leefomgeving en een goede omgevingskwaliteit, ook vanwege de intrinsieke waarde van de natuur, en;
- › *benutten*: het doelmatig beheren, gebruiken en ontwikkelen van de fysieke leefomgeving om er maatschappelijke behoeften mee te vervullen.

De Omgevingswet staat daarbij voor een nieuwe manier van sturen. Tot nu toe werd in bestemmingsplannen of structuurvisies vastgelegd wat op welke locatie was

toegestaan en wat niet. In de nieuwe situatie ligt dit niet meer zo strak vast en gaat de gemeente sturen op kwaliteit. Daarmee ontstaat meer ruimte voor innovaties en voor de integrale blik. Er wordt niet alleen ruimtelijk gekeken, ook sociale opgaven krijgen een plek. De inrichting van de openbare ruimte is ten slotte ook heel belangrijk voor de gezondheid van mensen of het sociale contact in een buurt.

Met de invoering van de nieuwe wet zijn we er nog niet. De wet staat ook voor een andere manier van werken. De gemeente wordt van toetser meer een inhoudelijke gesprekspartner. Tot nu bepaalt beleid of een plan past of niet. Als er een voorstel komt dat niet past binnen de kaders van het beleid, maar eigenlijk wel heel goed zou passen of heel wenselijk is, dan vraagt dat om uitzonderingen. We hebben dat de afgelopen jaren vaak gezien. Een prachtig initiatief past dan niet binnen het bestemmingsplan, of het initiatief raakt bijvoorbeeld zowel energiebeleid en het sociaal domein waardoor integrale beoordeling lastig kan zijn. Met de nieuwe omgevingsvisie kunnen we de deuren nog meer open zetten voor innovatieve ideeën. Het gesprek gaat over de invulling van de ambitie en kwaliteit die de visie voorstaat. Als bewoner, ondernemer en maatschappelijke organisatie kun je in de visie zien of en, zo ja, hoe jouw initiatief daaraan bijdraagt. De omgevingsvisie nodigt uit om mee te doen. Daarmee sluit dit denken heel nauw aan op het Heusdense gedachtegoed van Dromen.Doen.Heusden.

We krijgen binnen de nieuwe omgevingswet allemaal een nieuwe rol. De gemeente krijgt meer dan tot nog toe een regisserende rol. De visie wordt ook een acquisitie instrument: 'dit

is wat we met elkaar willen, wiens plan past hierin?' Voor ontwikkelaars is het niet langer: het mag volgens het bestemmingsplan, dus akkoord. De vraag is ook: hoe draagt hun project bij aan de sociale vraagstukken op de locatie? Of aan wateropvang en het verbeteren van de biodiversiteit. Zij krijgen ook de verantwoordelijkheid om al in een vroeg stadium in gesprek te gaan met de bewoners en ondernemers in de omgeving. Dit biedt voor innovatieve ontwikkelende partijen meer ruimte om de kwaliteit te realiseren die ze voorstaan en daar lokale partijen bij te betrekken, zodat de planontwikkeling en oplossingen recht doen aan de omgeving en haar bewoners en ondernemers.

Wettelijke richtlijnen

Om te werken aan het goede dat Heusden biedt, werken we verder vanuit de volgende algemene wettelijke beginselen:

- › Voorzorgsbeginsel; de gemeente kan maatregelen nemen als er gegronde redenen zijn om te vrezen dat activiteiten negatieve gevolgen kunnen hebben voor onze inwoners of onze omgeving. Zulke onzekere risico's kunnen zich bijvoorbeeld voordoen bij veiligheidskwetsies, maar vaak ook uit oogpunt van gezondheid;
- › Preventief handelen;
- › Milieuaantastingen worden bij voorrang

- › aan de bron bestreden;
- › De vervuiler betaalt.

Van omgevingsvisie naar omgevingsplannen

De visie die hier voor u ligt en die we samen hebben gemaakt, schetst waar we in Heusden tot 2040 heen willen. Het doel van de visie is samen vast te stellen watvoor Heusden we in 2040 willen zijn. Daarmee is het voor bewoners, bedrijven, maatschappelijke organisaties, ontwikkelaars, en andere initiatiefnemers duidelijk wat we willen bereiken. En kunnen we dat samen mogelijk gaan maken.

Dat is soms al heel concreet, waarbij we ons kunnen voorstellen hoe dat er ruimtelijk uit komt te zien en soms nog wat opener. In alle gevallen geldt dat er nog een nadere uitwerkingsslag nodig is. De omgevingsvisie bevat geen regels voor inwoners of bedrijven, maar de gemeente dient rekening te houden met de visie bij het inzetten van andere instrumenten van de omgevingswet. Dat zal vooral gebeuren in het omgevingsplan. Daarin wordt de visie nader uitgewerkt en omgezet in bindende regels voor bewoners en bedrijven. Daarmee vervangt het omgevingsplan de bestemmingsplannen en de vele regelingen eromheen. De regelgeving wordt daarmee eenvoudiger en overzichtelijker.

1.4 Proces om tot de omgevingsvisie te komen

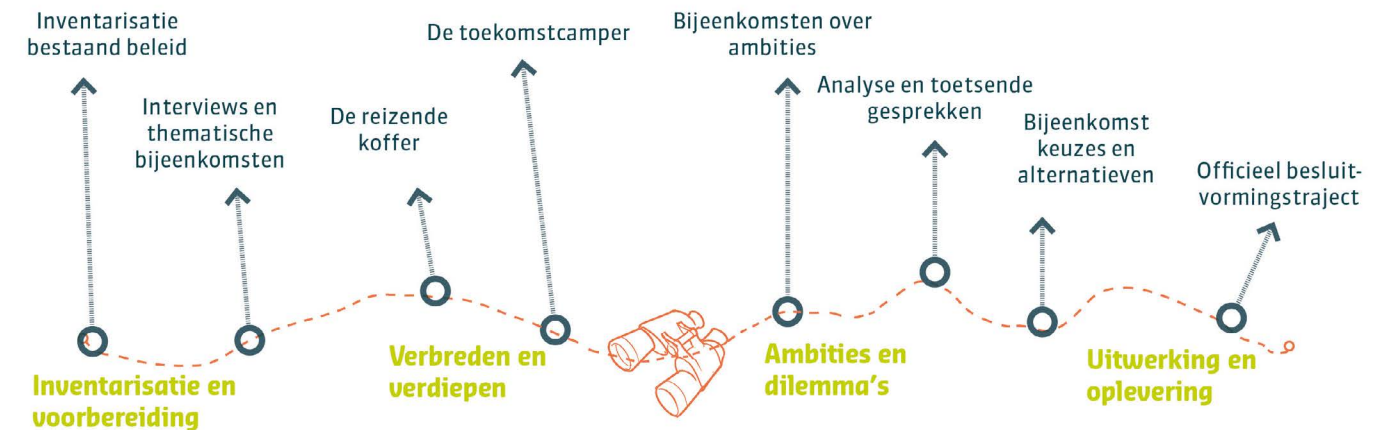
Bij de start van het traject om tot de visie te komen hebben we ons ten doel gesteld dit met elkaar te doen, met bewoners, ondernemers, ambtenaren, politici en maatschappelijke partners. Door COVID-19 ging dat niet altijd op de manier die we hadden voorzien. Zo moesten veel gesprekken digitaal plaatsvinden en werden we met elkaar daar steeds handiger in. Gelukkig lukt het soms ook (in de tijdelijke versoepelingen) met aanpassingen, zoals op afstand in een hele grote zaal of met oplooptjes buiten, om elkaar in het echt te zien. We ervoeren dan meteen weer hoe belangrijk en fijn dat ook is.

Naast de stappen die hieronder worden beschreven zijn vele losse interviews en gesprekken gevoerd met diverse maatschappelijke organisaties, bewonersorganisaties, provincie en waterschap. In de laatste fase zijn stukken ook met hen gedeeld voor feedback en aanvullingen.

Stappen

In de eerste fase was het van belang de thematiek boven tafel te krijgen. Wat waren volgens ondernemersverenigingen, bewonersorganisaties, Woonveste, het waterschap Aa en Maas, de provincie, de GGD, de ZLTO, natuurorganisaties en diverse andere partners de belangrijke thema's voor de toekomst van Heusden. Waar moest de visie tenminste een antwoord op gaan geven? Vanuit de invalshoeken economie, mens en landschap leidde dit tot eerste kapstok voor de visie. In gesprekken met college en raad werd duidelijk dat deze thema's werden herkend. Daarmee was de basis gelegd voor het gesprek met een veel grotere groep van bewoners. Op naar de kernen!

Begin juni 2021 bezocht de Toekomstcamper de 11 Heusdense kernen om met bewoners in gesprek te gaan. Deze campagne werd aangekondigd in de krant en via sociale media. Rond borden die aan de camper hingen werden vervolg gesprekken op thema gevoerd. Er ontstonden mooie gesprekken tussen bewoners onderling. Bewoners deelden ook los van deze thema's hun verhaal. Op een Ansichtkaart uit de Toekomst konden bewoners hun visie en wensen voor de toekomst van hun kern opschrijven. Velen hadden dit thuis al gedaan, of kwamen dit ter plekke doen. De diversiteit van de kernen kwam in alle gesprekken goed tot uiting en leverde interessante inzichten voor de visie op. Niet alle thema's die waren vastgesteld leefden in iedere kern even sterk en sommige onderwerpen kwamen juist wel weer overal terug. Echter, in de grote lijnen zaten we wel op het goede spoor. Nu nog bepalen hoe hoog we de lat willen leggen.

Om er voor te zorgen dat ook de jeugd en de ouderen de kans kregen om hun mening goed te geven zijn daar extra activiteiten voor georganiseerd. Dit kon niet live vanwege de restricties op dat moment. Er is daarom een toekomstkoffer langs basisscholen en verzorgingshuizen gereisd. In de koffer konden leerlingen en oudere Heusdenaren op een veilige manier tekeningen, verhalen en boodschappen meegeven als input voor de visie. Natuurlijk is ook gesproken met de jeugdburgemeesters en de jongerenambassadeurs. Zij namen er zelfs een filmpje over op.

Net voor en net na de zomer waren er bijeenkomsten om met elkaar te verkennen wat we op de diverse thema's wilden bereiken en hoe we dat zouden kunnen realiseren. Voor de zomer kwam een ambitieuze groep initiatiefnemers uit de samenleving bijeen, van bewoners die kleinschalige woningbouwplannen hadden, agrariërs met ideeën voor meervoudige waardecreatie tot mensen die een voedselbos wilden realiseren. Na de zomer was er weer ruimte voor een 'grootschalige bijeenkomst'. Een brede groep geïnteresseerde bewoners, ondernemers en organisaties kwam bijeen in Abdijhof Mariënkroon. Alle aanwezigen hadden

vooraf een boekje gekregen met ambities, speerpunten en mogelijke uitwerkingen. Onder kundige ambtelijke begeleiding werden met een stoplichtmodel alle voors, tegens en mogelijkheden doorgenomen. Dit leverde hele levendige gesprekken op, waar het kon schuren tussen standpunten en mensen elkaar ook onverwacht vonden op vraagstukken. Het smaakte naar meer. Nog tijdens de slotronde werd door deelnemers geopperd om elkaar nogmaals op deze manier te ontmoeten, nog voor de ter inzage legging. Een goede suggestie die ter harte is genomen.

Na deze bijeenkomst brak een fase van uitwerkingen aan. Met het ambtelijke team werden de opgaven, speerpunten oplossingsrichtingen aanscherpt. Bestaande beleidsplannen werden gekoppeld en er waren vele gesprekken over wat er nog miste of beter kon. De visie werd steeds completer. Op een aantal zaken kwamen nog vragen naar voren. Het team dat het omgevingseffectonderzoek begeleidt verkende hiervoor diverse alternatieven. Daarmee voedde zij het gesprek van college en raad om tot goede gefundeerde keuzes en afwegingen te komen. Eind april ontstond daarmee een goed moment om

weer met een veel breder gezelschap in gesprek te gaan. Op Abdijhof Mariënkroon werden de diverse keuzes en alternatieven die nog open stonden voorgelegd aan de geïnteresseerde bewoners, ondernemers en vertegenwoordigers van organisaties. Met diverse methodieken, van stickers tot kleine gespreksgroepen, is in kaart gebracht hoe er over de keuzes werd gedacht. En met deze input is uiteindelijk de laatste slag geslagen en is de ontwerp omgevingsvisie samen met het omgevingseffectrapport (OER) in procedure gebracht.

Communicatie

Op heelheusdenbouwtmee.nl was de informatie over het maken van de visie te lezen. De tussenproducten zijn hier gedeeld, er was gelegenheid een wens in te sturen, en mensen konden zich aanmelden voor activiteiten. De groeiende groep actief betrokkenen, wiens emailadres beschikbaar was, werd op de hoogte gehouden van de vorderingen via een online nieuwsbrief. Uitnodigingen voor bijeenkomsten werd in het Weekblad gepubliceerd, via de socials van de gemeente gedeeld en via de warme netwerken van de diverse betrokkenen in hun achterban uitgezet.

“Heusden gaat in 2040 (maar als je het mij vraagt, veel eerder!!!) een perfecte mix zijn tussen natuur, beleving en sociale verbinding. Groen voert de boventoon en alles draait om duurzaam- en wederkerigheid. Dit sijpelt door naar ondernemersdromen die de ruimte krijgen om uit te komen, waardoor gloednieuwe en innovatieve concepten die het dagelijks leven voor Heusdenaren nog leuker maken als paddestoelen uit de grond schieten. Plekken om samen te komen, vriendschappen te sluiten, en plekken waar je jezelf kunt ontplooien.

- Heusdenaar in een reactie op het online formulier

Deel 2

Vertrekpunten

Deel 2 Vertrekpunten

De gemeente Heusden is geen eiland. We zijn niet geheel vrij hoe we onze toekomst voor ons zien. Heusden is onlosmakelijk verbonden met haar omgeving en daarmee onderdeel van grotere processen en invloeden die op regionaal, nationaal en internationaal niveau spelen. Wat we met de omgevingsvisie juist wel doen is kiezen hoe we om willen gaan met die bredere context. Daarbij gaat het zowel om rijks -of provinciaal beleid en grote vraagstukken zoals de klimaatcrisis als om maatschappelijke ontwikkelingen zoals veranderend consumentengedrag of de na-effecten van de Covid maatregelen. In de omgevingsvisie bepalen we met elkaar hoe we reageren op de vragen en uitdagingen om ons heen.

In het eerste hoofdstuk van dit deel beschrijven we kort de bredere context om ons heen. Wat gebeurt er in de wereld en hoe heeft dat impact op de keuzes die wij maken? In het volgende hoofdstuk verdiepen we ons nader in de context van Heusden zelf. Wat zijn de lokale opgaven en vraagstukken? Vervolgens gaan we in op de grote verscheidenheid onder de kernen in Heusden. Hoe kunnen we de kern typeren en wat zijn mogelijke specifieke aandachtspunten per kern?

2.1 Context

De overstromingen afgelopen zomer in Limburg, de bouwstop door stikstofproblematiek, arbeidstekorten in de horeca en zorg, hogere prijzen door de oorlog in Oekraïne, de oorzaken liggen ver weg maar hebben direct invloed op het leven, ook in Heusden. De overstromingen lieten zien hoe groot en onvoorspelbaar de impact van extreme regenval is. We zijn op veel plaatsen onvoldoende voorbereid op de effecten van klimaatverandering. Of het nu gaat om toegenomen hitte, droogte, wind of water. De vraagstukken zijn ook steeds complexer geworden. De bouwstop is daar een goed voorbeeld van. Vanuit een dringend tekort op de woningmarkt moeten we snel en veel woningen realiseren. Echter, veel natuurgebieden zijn er slecht aan toe en beleid om die te herstellen staat haaks op de bouwplannen. De omgevingsvisie kijkt in samenhang naar de opgaven en ambities. En anticipeert daarbij op de invloeden van buitenaf, zoals beleid en wetgeving van het rijk, provincie en EU en veranderingen in de samenleving of economische ontwikkelingen.

We gaan kort in op:

- De klimaatcrisis
- Impact van corona
- Sociaal welzijn
- Samenwerkingen
- Regionale kwaliteiten en -samenwerking
- Bestaand beleid

› De klimaatcrisis

Nu de gevolgen van de klimaatveranderingen zich steeds meer laten gelden in grotere droogte, meer wateroverlast, toenemende hitte en afname van biodiversiteit neemt ook de hoeveelheid nieuw beleid die op stapel staat toe. Zowel de rijksoverheid als

de Europese Unie hebben heldere doelen geformuleerd of zijn daarmee bezig. Zo stelt de Nationale Omgevingsvisie dat Nederland in 2050 klimaatbestendig en waterrobuust. En dat de economie in dat zelfde jaar geheel circulair is, waarbij de broeikasemissies met 95% zijn gereduceerd (tussendoel voor 2030 is 55%). Terugkerende thema's daarbij zijn gezonde bodem, omgevingswaarden, natuur inclusiviteit en gesloten kringlopen. De groeiende noodzaak om tot actie te komen zorgt ervoor dat ook omstreden maatregelen als het uitkopen van boeren op tafel komen te liggen en ruimtelijke ontwikkelingen steeds meer 'koppelkansen' meekrijgen (water, energie, bodem, biodiversiteit). Het is voorstelbaar dat de komende decennia 'streven naar' steeds vaker 'verplicht tot' kan worden. De samenleving zelf schuift in verschillende snelheden ook steeds meer op. Goede voorbeelden daarvan zijn de opmars van de elektrische auto en fiets, de groei van het aanbod aan vegetarische en veganistische producten in het reguliere winkelschap, plasticvrije producten, de alomtegenwoordigheid van zonnepanelen en de herwaardering voor lokale producten. De snelheid waarmee er een respons komt vanuit consumenten is lastig te voorspellen. Het ligt wel voor de hand dat de komende jaren sommige producten en gedrag uit de gratie zullen raken en anderen snel omarmd worden.

› Impact van corona

De afgelopen twee jaar hebben laten zien hoeveel meerwaarde een goede openbare ruimte heeft voor de samenleving. Parken, brede stoepen, bankjes en andere zitplekken, informele sportplekken in het groen, er werd volop gebruik van gemaakt. Mensen werkten en masse thuis, en nu we weer naar

kantoor mogen, wordt duidelijk dat heel veel mensen kiezen om de helft van de tijd naar kantoor te gaan en de rest vanuit huis te werken. De verwachting is dat dit blijvend is. Bedrijfspannen worden zomeer de plekken om collega's te ontmoeten en samen te werken. De rest van je werk doe je thuis. Althans, voor die groep werkenden waar dit voor mogelijk is. Corona heeft daarmee een flink aantal ontwikkelingen een stevige impuls gegeven: de inzet van publieke ruimte voor sociale contact en een gezonde levensstijl, de idee van de 15 minuten stad waarbij alles te voet of per fiets/e-bike te bereiken is, meer menselijke maat voor bedrijventerreinen, de herwaardering van het lokale en natuurlijk niet te vergeten: online bestellen in al haar gedaanten (zowel lokaal als ver weg).

› Sociaal welzijn

Van een verzorgingsstaat zijn we de afgelopen jaren steeds meer beroep gaan doen op de zelfredzaamheid van mensen. In

plaats van professionele instanties staat het sociale weefsel rond bewoners, extramurale opvang in de wijk en zelforganisatie meer centraal. Parallel hieraan is de samenleving individueler geworden, groeit het aantal eenpersoonshuishoudens in alle leeftijdsgroepen flink door en is er een grote groep mensen die het tempo van veranderingen niet bijhoudt of wie het niet lukt alle bordjes draaiende te houden. Een belangrijke rol om hierin tegemoet te komen is weggelegd voor het wonen, de openbare ruimte, het samen leven in de buurt. Er is een groeiende behoefte aan andere woonvormen, met meerdere generaties, meer gezamenlijke ruimten en voorzieningen, aan meer ontmoetingsplekken in de buurt en aan ondersteuning bij het goed samen leven. De huidige werkwijze rond onder meer woningontwikkeling, vastgoedbeleid, verkeersbeleid, groenbeheer en sociaal beleid loopt nog niet synchroon met het voorzien in deze behoefte. En het zijn gescheiden domeinen. De druk en noodzaak om die scheidslijnen te doorbreken zal de komende jaren sterker gevoeld worden.

› Samenwerkingen

Naast de bekende trits Rijk - Provincie - Gemeente heeft de afgelopen jaren de regio steeds meer haar intrede gedaan. Weliswaar als onofficiële bestuurslaag, maar wel steeds meer bepalend op veel beleidsterreinen. De gemeente Heusden is onderdeel van de regio's Hart van Brabant en Noord-Oost Brabant. In die regionale verbanden worden afspraken gemaakt over het woningbouwprogramma, bedrijventerreinen en detailhandel, waaraan gemeentelijke plannen worden getoetst. De regio is ook belangrijk geworden binnen de energietransitie. Het kader voor de gemeentelijke aanpak komt voort uit de afstemming die binnen de regionale energie - en klimaat strategie is afgesproken. Regionale samenwerkingen staan verder van bewoners af en hun betrokkenheid of inzicht

in wat er gebeurt is kleiner, terwijl de impact van de besluiten en activiteiten op hun leven groot kan zijn. Met de groei van het belang van de regio groeit ook de noodzaak om tot passende democratische betrokkenheid te komen.

Een ander soort relaties dat aan belang wint zijn de samenwerkingen met initiatiefrijke bewoners, sociale ondernemers en andere maatschappelijke partijen die een bijdrage leveren aan de realisatie van de doelen van de gemeente. Denk aan het verbeteren van het park, het bieden van dagbesteding of het zelf organiseren van deelmobiliteit of collectieve woonvoorzieningen. Deze inzet gaat verder dan meedenken of input leveren en past vaak lastig in bestaande tenders of uitvragen. Tegelijkertijd is de inzet regelmatig zeer gewenst en soms de enige oplossing om een bepaalde dienst of kwalitatieve meerwaarde te kunnen bieden in een buurt of kern. De

omgevingsvisie biedt meer ruimte aan dit soort samenwerkingen, maar beslaat niet het gehele gemeentelijke beleidsdomein.

› Regionale kwaliteiten en -samenwerking

De regionale partners in Hart van Brabant en Noord-Oost Brabant verband weten elkaar steeds beter te vinden. In de stedelijke regio's 's-Hertogenbosch (SRsH) en Brabant-Tilburg (SRBT) zijn de nodige stappen gezet om te komen tot een ontwikkelperspectief voor Brabant op het gebied van verstedelijking. In dat perspectief worden uitgangspunten geformuleerd die ook terugvloeien in andere regionale verbanden zoals: 'water en bodem sturend', 'landschap en natuur groeien mee met verstedelijking' en 'nieuwe woningen versterken de bestaande kernen'. In het verlengde daarvan worden afspraken over regionale Woondeals en detailhandel in Noordoost-Brabant verband gemaakt.

onze regiopartners. Het gebiedsplan gaat de basis vormen voor gebiedsprocessen. Vanuit de GGA's (GebiedsGerichteAanpak) rondom de Natura 2000 gebieden wordt afstemming gezocht met regiopartners om tot een juiste afstemming te komen.

De gemeente Heusden is onderdeel van de Zuiderwaterlinie Alliantie, een samenwerkingsverband tussen provincie, 15 gemeenten en 3 waterschappen om het bijzondere erfgoed van de Zuiderwaterlinie de komende jaren verder te ontwikkelen. Gezamenlijk willen we de Zuiderwaterlinie de verhalen rond de linie uit dragen en het erfgoed zichtbaar en beleefbaar maken. De militaire geschiedenis van de Zuiderwaterlinie draagt het verhaal van Brabant in zich. Met kennisontwikkeling en onderzoek vormen we het fundament van toekomstige ontwikkelingen. In het Ambitiedocument hebben we vastgelegd dat we ernaar streven dat de Zuiderwaterlinie in 2029 tot de top van het NL erfgoedtoerisme hoort.

In het Van Gogh Nationaal Park (Van Gogh NP) werken we met andere overheden, bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties, onderwijs en inwoners samen aan een mooie, gezonde en groene leefomgeving. Met hetzelfde lef en de verbeeldingskracht als Van Gogh bouwen meer dan 50 partners hier samen aan het landschap van de toekomst. We vormen een beweging en opereren op een schaalniveau dat nog niet eerder is vertoond. Het Nationale Park nieuwe stijl is het antwoord hoe natuur en landschap toekomstbestendig kan worden versterkt, in een stedelijke regio met 1,5 miljoen mensen, zodat het geen nieuwe randstad wordt. De brede aanpak in Van Gogh NP verbindt natuur meer met de maatschappij, doordat het een sociale, culturele en economische dimensie inbrengt in de ruimtelijke ontwikkeling van dit deel van Brabant. Met een narratief

waarin "landschap" de verbindende sleutel is voor een geïntegreerde ontwikkeling.

Om de kwaliteit van de omgeving rond de A59 (tussen 's-Hertogenbosch en Waalwijk) te verbeteren, is er regionale gebiedsontwikkeling opgezet, genaamd Gebiedsontwikkeling Oostelijke Langstraat (GOL). De GOL verbetert niet alleen de veiligheid rondom gevaarlijke op- en afritten en de doorstroming op de A59, maar zorgt ook voor behoud van natuur, meer mogelijkheden voor recreatie en economische activiteiten en een betere leefbaarheid in de kernen. Onderdeel van het GOL is een snelfietsroute tussen Waalwijk, Drunen, Nieuwkuijk en 's-Hertogenbosch.

> Bestaand beleid

De omgevingsvisie bouwt voort op bestaand beleid en neemt beleid op diverse terreinen als uitgangspunt. Dit is een belangrijk gegeven: waar het al goed was, is het in deze visie niet opnieuw gedaan. Dit bestaande beleid is via eerdere besluitvorming, inclusief participatie activiteiten, tot stand gekomen en input voor de visie. Het gaat daarbij om de mobiliteitsvisie, de economische agenda, de structuurvisie, de duurzaamheidsagenda, de erfgoednota, het groenstructuurplan, ontwikkelvisie buitengebied, het waterplan Heusden, de woonvisie en het woonwensenonderzoek, de kadernotitie wind en de visie zonne-energie. Ook zijn de diverse centrum vernieuwingsplannen meegenomen.

Ook is het landelijk gebied volop in beweging. Niet op de laatste plaats vanwege de stikstofproblematiek. Het Rijk heeft een Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) gelanceerd dat werk moet maken van de integrale opgaven in het landelijk gebied. Door de verschillende gebiedsopgaven en belangen op kaart te zetten, komen 'schuurplekken' en koppelkansen in beeld. We zien plekken waar veel opgaven samenkomen en plekken die mogelijkheden bieden voor oplossingen. Omdat niet alles tegelijk en overal kan worden opgepakt, ligt de prioriteit op het verbinden van opgaven op het gebied van verstedelijking, mobiliteit, energie, landbouw, natuur & landschap en water. Al deze opgaven zijn gemeente-overstijgend en vragen dus om intensieve samenwerking met

De Toekomstkoffer reisde langs de Heusdense basisscholen

“Ik wil graag schone lucht en meer elektrische auto's, zonnepanelen, windmolens en andere CO2-neutrale dingen.”

“Plek waar je muziek kunt maken en kunt dansen.”

“Op vrijdagavond spelletjesavonden in de bibliotheek.”

“Ik wil graag een klein speeltuintje. Voor jongere kinderen om te spelen en voor oudere kinderen om te hangen.”

“De vesting moet blijven zoals het nu is want dat is mooi en een leuke plek om te chillen.”

“Een pumtrack om de hoek!”

“Ik wil een natuurspeeltuin in de buurt, een speelplek waar je vies mag worden of waar je hutten kan bouwen.”

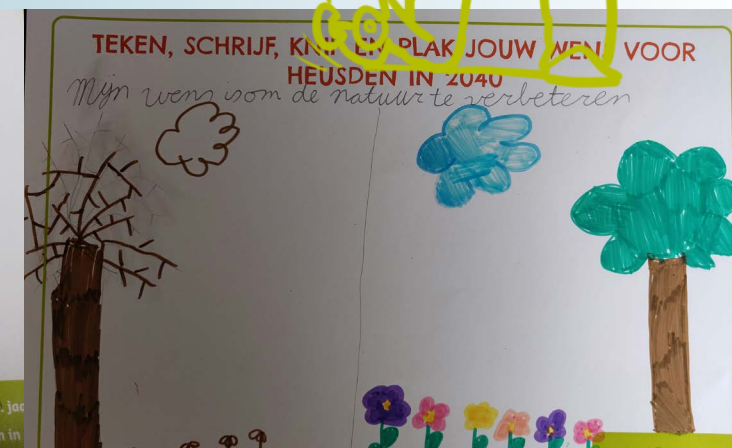
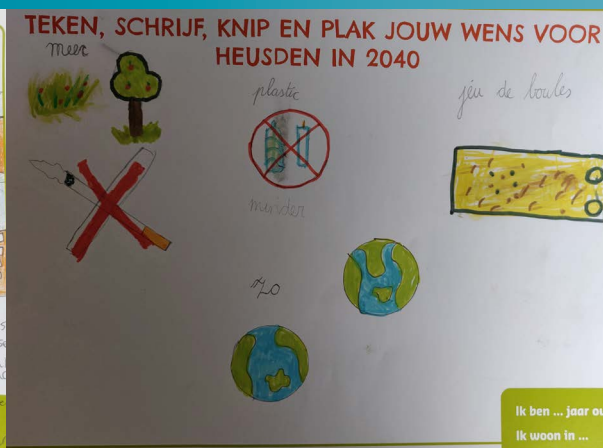
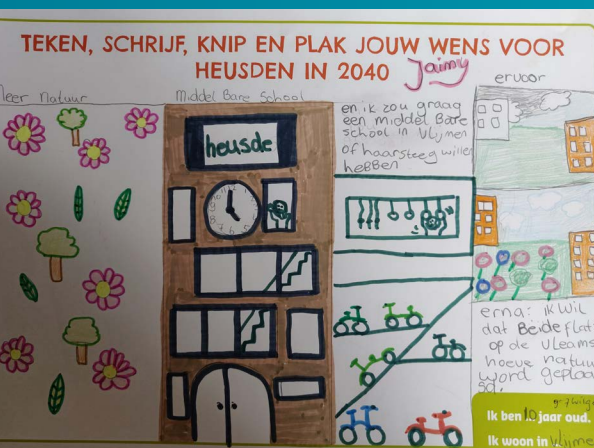
“Patat komt straks meteen van de aardappels van het land.”

“Er moeten meer bomen, planten en bloemen komen. Bij huizen, maar bijvoorbeeld ook op rotondes. En ook zorgen voor minder natuurvervuiling.”

“Stoppen met bouwen want er is steeds minder natuur.”

“Meer borden want dan gaan mensen minder hard rijden, ook borden waarop je je snelheid kan zien.”

“Betere speelplekken, zodat we meer buiten kunnen spelen. Dan krijgen kinderen meer frisse lucht.”

2.2 Opgaven voor Heusden

2.2.1 Bevolkingsgroei

Heusden is één van de weinige gemeenten in Brabant is waar de provincie groei blijft verwachten tot voorbij 2040¹. Heusden ligt in de strook Waalwijk, Den Bosch en Oss, die zich voorspoedig blijft ontwikkelen, net als Tilburg en de gemeenten direct aan Eindhoven en in mindere mate Breda. In de rest van de provincie wordt krimp verwacht. In die groei zal Heusden zowel te maken krijgen met meer vergrijzing omdat de huidige bevolking ouder wordt, met een toename van het aantal mensen dat alleen gaat wonen en met een toename van het aantal mensen dat zich van buiten Heusden in de gemeente gaat vestigen. Zo zijn er afgelopen jaren meer mensen van buiten Heusden zich in de kernen gaan vestigen. Dit zijn veelal jonge gezinnen die aangetrokken worden door de ruimte, het groen en de ruime kavels.

¹ <https://bevolkingsprognose.brabant.nl/hoofdstuk/groei-en-krimp-gemeente>

Het type gezinswoning dat in veel omliggende steden niet meer betaalbaar is, waren de afgelopen jaren in Heusden nog te vinden. Inmiddels zijn ook de prijzen in onze gemeente snel gestegen en daardoor voor een steeds grotere groep onbereikbaar geworden. De trek naar landelijk gelegen woongebieden zal de komende jaren doorzetten. Niet alleen vanuit jonge gezinnen, huishoudens met uitwonende kinderen en senioren, maar ook jonge mensen hebben steeds vaker behoefte de stad achter zich te laten om de rust en het groen op te zoeken. Zij zoeken deels ook nieuwe woonvormen, waarin ze gezamenlijke ruimtes en tuinen ontwikkelen of wonen met werk combineren. Dit is volledig in lijn met diverse landelijke trends, zoals de trek naar het platteland, de vergrijzing, individualisering en de grotere diversiteit in gezins- en samenlevingsvormen. Met deze nieuwe groepen bewoners komen ook andere waardepatronen en gewoonten de gemeente binnen. Soms sluiten deze prima aan en brengen ze inspiratie en energie, en soms stellen ze eisen aan hun omgeving die niet passen in een landelijk gebied. Heusden kent ook een grote groep bewoners die voor werk vanuit andere delen van Europa naar de gemeente is gekomen. In het verleden kwamen zij hier voor het plukseizoen maar inmiddels blijven ze jaarrond door het werk bij diverse bedrijven in de gemeente en regio. Ook deze groep doet een beroep op de woningmarkt en zoekt een plek om zich te vestigen en mogelijk een gezin te stichten. Het vergt aandacht om het samenleven tussen al deze verschillende mensen goed te laten verlopen.

De demografische ontwikkelingen hebben gevolgen voor woningvoorraad, de gewenste voorzieningen, de inrichting van de publieke

ruimte en het sociale leven in Heusden.

› Wonen

Het bestaande aanbod in de woningvoorraad en de huidige en toekomstige vraag sluiten onvoldoende op elkaar aan. Vooral jonge starters uit de gemeente zelf (alleen of met z'n tweeën), lokale 'nieuwe singles' (zoals gescheiden mensen of partners van senioren die naar een verzorgingstehuis gaan), bijzondere doelgroepen zoals statushouders, urgenten en senioren die een kleinere, onderhoudsvriendelijke woning met een mogelijke zorgcomponent zoeken hebben het lastig. De rapportage woonwensen uit 2019 laat zien dat er grote vraag onder Heusdenaren is naar huur- en koopappartementen in diverse prijsklassen, naar kleine woningen met maximaal drie kamers en naar goedkope koopwoningen (< 225.000 euro). De participatie bevestigt dat er meer variatie nodig is in het type woningen

in Heusden. De huidige woningvoorraad in de diverse kernen in Heusden bestaat met name uit grondgebonden eengezinswoningen, in de vorm van vrijstaande- of twee-onder-een-kap woningen en rijtjeswoningen. De voorraad voor 1 of 2 persoonshuishoudens (appartementen en patiowoningen) en betaalbare koopwoningen is beperkt.

De samenstelling van huishoudens is door de jaren heen flink diverser geworden, denk aan gescheiden en/of samengestelde gezinnen. De behoeften van mensen zijn veranderd. Er is naast het individualisme meer behoefte gekomen aan samenhang. Er wordt gezocht naar een brede variatie aan tussenvoorzieningen voor ouderen, zelfstandige woningen met gedeelde voorzieningen, starterswoningen, (gestapelde) wooneenheden voor young professionals en woningen voor arbeidsmigranten. Het gaat daarbij niet

alleen om doelgroepwoningen zoals het traditionele seniorencomplex, maar meer om woningdifferentiatie, zo geven mensen aan. In sommige gevallen wonen senioren graag samen, om zo ook gezamenlijk zorg in te kopen. In andere gevallen wordt de mix en de levendigheid gewaardeerd, waarbij juist mensen van allerlei leeftijden, jong en oud, gezin en single, door elkaar wonen.

Heusden kent veel monumentale gebouwen, in Heusden Vestingen ook in de diverse andere kernen. Voor het behoud van monumentale gebouwen is bewoning belangrijk. Voor grote monumentale gebouwen kan het onderhoud voor particulieren te veel worden. Daardoor komen deze panden in beeld bij projectontwikkelaars en beleggers. Zij zien kans een goed rendement te maken door de grote monumenten op te splitsen in meerdere (gestapelde) wooneenheden. Positief is dat de monumenten op deze wijze

bewaard blijven voor de toekomst. Het gevaar is dat de opsplitsing ten koste gaat van de monumentale details aan de binnenkant en de leefbaarheid voor de omgeving. Ook de prijzen voor de woning zullen flink stijgen. In de nieuwe wetgeving voor rijksmonumenten worden ontwikkelplannen straks ook beoordeeld op de impact voor de omliggende panden. Dit biedt meer handvatten om de plannen te toetsen en meer passend bij de situatie in de diverse kernen zaken mogelijk te maken en/of aanvullende eisen te stellen.

Het antwoord op de vraag naar woningen in Heusden ligt in woningbouw als hefboom voor betere kernen en buurten. Daarbij wordt gezocht naar woningbouwprojecten die de publieke ruimte verbeteren, meer smaken woningen opleveren, mogelijk voorzieningen bieden, klimaatmaatregelen mogelijk maken en het sociale leven versterken. De woningen dienen duurzaam gebouwd te zijn en een

functionele flexibiliteit te hebben zodat er steeds opnieuw kan worden ingespeeld op veranderende woonsituaties en wensen. Aandacht voor betaalbaarheid is daarbij van groot belang. Er is ruimte nodig voor vormen van woningontwikkeling waarbij het creëren van goed wonen centraal staat. Ontwikkelingen die leiden tot het onttrekken van woningen aan de markt voor reguliere bewoning en/of prijs-opstuwend werken, moeten daarbij actief worden tegengegaan. Dit vraagt om nieuwe regels en aanpakken. De zelfbewoningsplicht is een goed voorbeeld. Ook het faciliteren van particuliere bewonersinitiatieven die naar collectieve woonvormen of een wooncoöperatie streven past hierin.

› Voorzieningen

Meer ouderen, meer eenpersoonshuishoudens, meer mensen van buiten, meer individualisten, meer samenhorigen, al deze mensen hebben invloed op het aanbod van de detailhandel, de vraag naar gezondheidsdiensten, de aanwezigheid van scholen en kinderopvang, het gebruik van parken en sportgelegenheden, de behoefte aan horeca, cultuur en kunst.

De grotere kernen kennen veel voorzieningen, de kleinere hebben soms een school of een ontmoetingsplek. Op dit moment is er acceptatie dat niet iedere kern alles kan bieden aan zijn of haar bewoners. Men is gewend naar een nabijgelegen kern of naar Waalwijk of Den Bosch te rijden. De groeiende individualisering, de opkomst van meer eenpersoonshuishoudens en meer oudere mensen die langere tijd thuis blijven wonen zal op termijn leiden tot meer vraag naar diensten nabij, op loopafstand, ambulant of aan de deur bezorgd. Deze zijn nu nog beperkt aanwezig en gezien de dichtheid van de kernen is het de vraag of deze commercieel rendabel zijn in Heusden.

Een variant is dat dit soort diensten vanuit de gemeenschap zelf gedragen gaan worden, of dat er slimme combinaties tussen detailhandel en burenhulpdiensten gaan ontstaan.

Naast voorzieningen is nabijheid een belangrijk thema. Ontmoeting staat bovenaan de wensenlijstjes van veel bewoners. Ook dit is een gevolg van de demografische ontwikkelingen. In diverse kleine kernen werken bewoners zelf aan plekken van ontmoeting en zorg, door bijvoorbeeld gezamenlijk een kerk of voormalig buurthuis van een nieuwe functie te voorzien. Op deze manier spelen bewoners in op het verdwijnen van veel ontmoetingsplekken de afgelopen decennia, zoals vroeger de vele cafés van Haarsteeg, en sorteren ze voor op een toekomst van meer samen zorgen. Niet alle kernen en in de grotere kernen, de buurten, kennen goede plekken voor ontmoeting. Het gaat daarbij zowel om de wens voor plekken binnen als plekken buiten, denk aan een sfeervol plein, een grote boom met bankjes eromheen, of een informeel sportveld. Ook de straten en wegen lenen zich, zeker in de lintdorpen, niet voor wandelen of spelen en daar ligt wel een behoefte, zowel vanuit bewoners als vanuit diverse beleidsdoelen. Zowel bewoners als gemeente spelen daar met initiatieven en beleid al op in.

De opgave rond voorzieningen richt zich op het stimuleren en mogelijk maken van nieuwe vormen van dienstverlening en ontmoetingsplekken, door deze ook te koppelen aan andere woonvormen en lokaal buurtinitiatief. En op het realiseren van meer publieke ruimte gericht op ontmoeting en verblijf, een opgave die ook nauw is verweven met gezondheid, de klimaatopgave en mobiliteitsdoelstellingen.

2.2.2 Gezonde, veilige leefomgeving

Gezondheid gaat zowel over het voorkomen van ziekte, het bieden van een veilige woonomgeving als het bevorderen van een gezonde leefstijl. Om ziekte te voorkomen zijn goede luchtkwaliteit en waterkwaliteit, alsmede het tegengaan van hittestress, wateroverlast en geluidshinder van belang. Hittestress is een relatief nieuw fenomeen, dat met name in de versteende bebouwde kom tot gezondheidsproblematiek kan leiden. Voor een veilige omgeving zijn ook verkeersveiligheid, waterveiligheid en een woonomgeving vrij van gevaarlijke opslag of risicovolle bedrijven van belang. Als stimulans voor een gezond leven gaat het veel meer om aantrekkelijke publieke ruimte die uitnodigt tot bewegen, ontmoeten en

spelen, mobiliteit die inzet op wandelen en fietsen en veilige routes en gemengde woon-werk-leef milieus. Dit draagt ook bij aan de mentale gezondheid van bewoners.

De GGD spreekt in die zin ook van positieve gezondheid: niet alleen voorkomen, maar juist voorwaarden scheppen en actief bijdragen aan de gezondheid van bewoners. Niet alle vraagstukken hieromtrent liggen in de beïnvloedingssfeer van de gemeente. Zo kan de gemeente wel actief sturen op het verminderen van hittestress in een versteende straat, maar heeft ze weinig invloed op de overlast van fijnstof en geluidshinder afkomstig van de A59. Dat is een landelijke en provinciale opgave.

› Veilige normen

Bij de start van het maken van de omgevingsvisie is een leefomgevingsfoto gemaakt (zie bijlage). Deze foto laat op diverse indicatoren zien hoe Heusden ervoor staat. Voor de luchtkwaliteit is gekeken naar de stikstofdioxide en de fijnstof.

- Stikstofdioxide (draagt bij aan luchtwegaandoeningen): deze is binnen wettelijke normen.
- Fijnstof (draagt bij aan hart- en vaatziekte en luchtwegaandoeningen): deze is over het algemeen binnen de wettelijke normen. De hoogste concentraties zijn te vinden rond bedrijventerrein Groenewoud en het Hoog, waar ook de A59 en N267 samen komen. Hier ligt de concentratie op de aangescherpte WHO adviesnorm. Dit geldt ook voor het gebied rond aansluiting 45 op de ringweg van 's-Hertogenbosch.

Volgens de cijfers uit de Leefomgevingsfoto bevindt de luchtkwaliteit in Heusden zich binnen de wettelijke normen. Rond de A59 en N267 is de kwaliteit lager en nadert deze de

aangescherpte normen van de World Health Organisation. Door schonere technieken wordt de uitstoot vanuit auto's en industrie steeds minder. De verbeteringen van de afgelopen jaren zetten zich naar verwachting, ook als gevolg van steeds scherpere EU- en rijkswetgeving, in de toekomst door. Daarmee wordt de lucht steeds schoner. Binnen de gemeente wordt door bewoners wel gevraagd om aandacht voor houtstook en de gevolgen daarvan. Deze discussie speelt ook landelijk. De natuur- en milieuvereniging doet hier nu, met subsidie van de gemeente, onderzoek naar.

Geluidshinder komt met name voor langs de A59 als de N267, en de diverse drukke gemeentelijke wegen in Drunen, Vlijmen en Oudheusden. De hinder vanuit de A59 wordt maximaal gemitigeerd en ligt deels

ook buiten de invloedssfeer van de gemeente. Binnen de Gebiedsontwikkeling Oostelijke Langstraat is het een van de belangrijkste doelen om de hinder te verminderen. Verder zijn er een aantal bedrijventerreinen die wat geluid betreft zwaarder zijn belast. Het gaat om Elshout, Heusden, Nieuwkuijk en de Vliedberg. Deze situatie is steeds ontstaan binnen de destijds geldende normen. Bij toekomstige woninguitbreidingen kan de aanwezigheid van de geluidsbelasting van diverse bedrijventerreinen in de gemeente een beperkende factor zijn voor vergunningverlening.

› Externe veiligheid

De gemeente wil een gezonde en veilige fysieke leefomgeving bieden aan haar inwoners en bezoekers. Door de gemeente liggen transportassen waarover vervoer

van gevaarlijke stoffen plaats vindt, en zijn diverse bedrijven met gevaarlijke stoffen aanwezig. Verder kenmerkt de gemeente zich door de aanwezigheid van uitgestrekte natuurgebieden waar veel gerecreëerd wordt.

In samenwerking met de veiligheidsregio, omgevingsdienst en overige partners dragen we gezamenlijk zorg voor een proces van omgevingsordering waarin in een vroegtijdig stadium, vanaf de eerste initiatieven, veiligheidsaspecten worden meegewogen. Hierbij is expliciet aandacht voor zowel het voorkomen en beperken van veiligheidsrisico's als het bestrijden van branden, rampen en crisis in de zin van de Wet veiligheidsregio's (artikel 1 en 15) en de zelfredzaamheid van mensen die aan deze veiligheidsrisico's worden blootgesteld. Voor zover mogelijk worden risicobronnen en -ontvangers zo veel mogelijk van elkaar gescheiden. Onder meer de volgende fysieke veiligheidsthema's worden daarbij meegenomen natuurbranden, hoogwater, externe veiligheid (of gebruik, opslag en vervoer van gevaarlijke stoffen), dierziekten, evenementen, bluswatervoorziening en bereikbaarheid.

› **Veilige woon-, werk en leefomgeving**

Water › Heusden ligt in een gebied met een hogere kans op overstroming. Langs de Bergsche Maas gaat het met name om de oevers. Daarin is voorzien via het programma Ruimte voor de Rivier en meer specifiek het Deltaprogramma Regio Maas (integraal rivier management). Een grotere impact dan de Maas heeft het afwateringskanaal vanuit 's-Hertogenbosch. Als deze overstroomt met meer dan 20 cm heeft dit gevolgen voor de diverse woonwijken in Vlijmen, Nieuwkuijk en Drunen en de agrarische bedrijven in het gebied aan beide kanten van het kanaal. De kans hierop is volgens de Klimaatatlas middelgroot. Dat betekent eens in de 30 tot

300 jaar een overstroming van meer dan 20 cm voor de periode tot 2050. Mede met het oog op deze problematiek loopt er op dit moment een verkenning om te komen tot extra berging en afwatering (HOWABO 2).

Naast water uit de rivieren hebben we ook steeds vaker te maken met zware tot extreem zware regenval. De riolen zijn er niet op berekend deze nieuwe hoeveelheden water te verwerken. Dit levert naast grote overlast, schade en hoge herstelkosten met onderlopen straten en kelders ook gezondheidsgevaaren op doordat afvalwater terug de straten op kan vloeien. Voor de bestaande woongebieden en de bedrijventerreinen is het van belang te zorgen dat het extra water opgeslagen, vastgehouden of afgevoerd kan worden. Dat betekent meer opvangen op de daken, ontharden van parkeerterreinen en de tuinen, vergroenen van de straten en gevels en aanpassen van bestaand openbaar groen om water te bergen.

Bij nieuwe woningplannen gaat waterafvoer steeds vaker een beperkende factor worden. In delen van de gemeente kan dit met technische ingrepen (zoals versneld afkoppelen of het aanpassen van de gemaaicapaciteit) en flinke investeringen worden opgevangen. Bij de ontwikkeling van nieuwe woongebieden kan extra buffering tussen de de A-watgangen en de ontwikkeling ruimte bieden, mocht het nodig zijn in de toekomst te verbreden. Echter, met name bij woningbouw in de kernen zal de ruimte voor aanpassingen beperkt zijn.

Om de verhoogde hoeveelheden water goed af te voeren en daarbij de riolen zoveel mogelijk te ontzien is in het Waterplan opgenomen dat regenwater zoveel mogelijk bovengronds moet worden afgevoerd. Het voornemen is hiervoor zestig procent van de riolen af te koppelen en tegelijkertijd extra maatregelen bovengronds te nemen. Het afkoppelen

is uiterlijk in 2070 gereed. Voor de extra maatregelen wordt gekeken naar koppeling met natuur- en energieopgaven en de kansen die herinrichting van de publieke ruimte biedt, onder meer ook in het Mobiliteitsplan (GVVP).

Hitte › We hebben de afgelopen jaren flink wat meer hete dagen meegemaakt. En de verwachting is dat zo blijft en meer wordt. Alle bewoners en bedrijven gaan hier in toenemende mate last van ervaren. In diverse woonbuurten is de situatie extra urgent. Daar is sprake van hittestress door het hitte-eiland effect. De straten en huizen warmen overdag op, en koeler in de avond onvoldoende af, waardoor het steeds warmer wordt. De buurten waar dit speelt liggen in Vlijmen, Drunen en Nieuwkuijk. Dit effect zien we ook optreden bij bedrijventerreinen en rond sportvelden.

Voor de gezondheid van bewoners en werknemers is de warmte zeker niet bevorderlijk. Vooral kwetsbare mensen hebben er veel last van. Er treden gezondheidsproblemen op en onder ouderen zijn er meer sterfgevallen. Maar ook de arbeidsproductiviteit neemt af. Aanvullend doet de hitte veel met het leven op straat. Mensen blijven binnen, de sportvelden zijn leeg, en ook de winkelstraten en terrassen worden gemeden. De opgave is deze situatie te keren door het verbeteren van de publieke ruimte en de panden meer in te zetten om water te bergen. Denk daarbij aan het aanbrengen van onder meer schaduwgebieden, koeling door waterpartijen en meer groen, ook op daken en tegen gevels. Hier ligt een nadrukkelijke link met de opgave rond wateroverlast.

Een andere belangrijke koppeling is te

maken met de energietransitie. De hitte vergroot de vraag naar koeling van kantoren, bedrijfspanden en woningen. Dat levert zowel een hogere vraag naar elektriciteit op als een duidelijke noodzaak om de woningen betere te isoleren en energiemaatregelen te nemen die ook koeling bieden.

Verkeer > Een veilige verkeerssituatie hoort ook bij een veilig omgeving. De leefomgevingsfoto laat een aantal locaties zien waar relatief gezien meer verkeersongevallen met letsel of erger plaats hebben gevonden. Het gaat om de N267 en de Groenstraat tussen Herpt en Haarsteeg (kruispunt Rietveldenweg). Drunen kent meer ongevallen dan de andere kernen in de gemeenten. De gemeente heeft recent een mobiliteitsvisie vastgesteld. Daarin worden deze punten aangepakt.

Ondermijning en criminaliteit > Georganiseerde criminaliteit leidt steeds vaker tot ondermijning. Daarmee wordt de verwevenheid van de onder- en de bovenwereld aangeduid. Het gaat dan over de schaduwwereld aan de achterkant van het gereguleerde Nederland. Een wereld die crimineel van aard is, maar sociaal is ingebed in wijken en die buiten de greep en vaak buiten het zicht van overheden valt. Het is een wereld waar sterke sociale relaties zijn en er gezorgd wordt voor de zwakkeren. Intussen wordt daar veel geld verdiend, zo nodig door omkoping, intimidatie of geweld. Het probleem van de ondermijning is dat de samenleving wordt ondergraven. “Normaal werken” loont niet meer, jongeren komen in aanraking met verkeerde rolmodellen, ambtenaren en bestuurders worden onder druk gezet, geïntimideerd en bedreigd en de

overheid is niet meer “de baas”.

De aanpak van ondermijning richt zich dan ook op de cruciale ondersteunende activiteiten van ‘de bovenwereld’ aan ‘de onderwereld’. Het gaat dan specifiek om: hennepcultuur, synthetische drugs, mensenhandel en aanpak zware criminelen. De strijd tegen de ondermijnende criminaliteit is één van de belangrijkste speerpunten die door gemeente op het gebied van veiligheid worden aangepakt om de leefomgeving voor nu en de toekomst te beschermen. Daarbij hanteert de gemeente Heusden het credo: ‘niet weggijken’, daarmee wordt tot uitdrukking gebracht dat de inwoners van Heusden een signalerende rol hebben, de gemeente daarvoor een luisterend oor heeft en vervolgens op basis van de informatie handhavend optreedt.

> Stimulerende leefomgeving

De fysieke leefomgeving is een belangrijke factor voor de mentale en fysieke gezondheid van bewoners. Het groen gelegen Heusden heeft veel positieve elementen die bijdragen aan een gezonde omgeving. Het prachtige buitengebied springt meteen in het oog: goed voor recreatie en ontspanning. Ook op georganiseerde sportvoorzieningen doet Heusden het goed, het aanbod is ruim en divers. Er zijn ook goede speelplekken voor jonge kinderen. De grote uitzondering hierop is het aanbod voor tieners en jongeren.

De GGD onderscheidt in haar Kernwaarden Gezonde Leefomgeving woonomgeving, mobiliteit en gebouwen, waarbij er nadrukkelijk aandacht wordt gevraagd voor aantrekkelijke publieke ruimte, leefomgeving als stimulans voor gezond gewicht, scheiding tussen druk verkeer en wonen, gemengde woon-werkmilieus, focus op wandelen en fietsen en goede fiets- en OV-verbindingen tussen de kernen. De ervaring

van de GGD leert dat verschillende vormen van omgevingsinvloeden bij elkaar opgeteld tot gezondheidsschade kunnen leiden. Bij nieuwe ontwikkelingen is er aandacht voor cumulatieve omgevingseffecten op de gezondheid. Het RIVM verwijst in de toekomstvisie van 2018 naar de Omgevingswet om integraler te kunnen werken aan gezondheid, door de fysieke leefomgeving daar een belangrijke rol in te geven. Zij constateren de bekende gevolgen van meer vergrijzing, maar wijzen ook naar de toename van stress in de samenleving, en de stapeling van gezondheids- en sociale problemen bij kwetsbare groepen. De inrichting van de leefomgeving levert een belangrijke bijdrage aan het bevorderen van gezond gedrag, maar ook het stimuleren van ontspanning en sociale interactie, voorkomen van hittestress en het verbeteren van de luchtkwaliteit, zo stelt het RIVM.

In de mobiliteitsvisie worden de facetten rond fietsen en wandelen al geadresseerd, waarmee ook de buitengebieden beter worden ontsloten en binnen en tussen de kernen meer en veiliger gefietst en gewandeld gaat worden. De aantrekkelijkheid van de buitenruimte en de kansen die deze biedt voor ontmoeting, informeel sporten en ontspanning is nog wel een stevig aandachtspunt. De wijk Braken-West in Drunen kent een verhardingspercentage van 70-80%. De rest van Drunen, Nieuwkuijk, en de Vliedberg zitten op 60-70% verharding en Oudheusden, de rest van Vlijmen en Haarsteeg op 50-60% procent. Bij het aanpakken van de buitenruimte ontmoeten klimaat, gezondheid en sociaal leven elkaar. Voor de wijken is vergroening een noodzaak, met als doel dit groen ook nadrukkelijk in te zetten om aantrekkelijke plekken voor jong en oud te maken. Plekken waar mensen elkaar toevallig tegenkomen, uitnodigen om sportief te zijn of samen bijeen te komen.

2.2.3 Energietransitie

Voor de toekomst ziet de manier waarop we elektraopwekken en warmte realiseren er heel anders uit dan de situatie nu is. Er worden op dit moment volop plannen gemaakt die laten zien hoe dat nieuwe netwerk er uit kan gaan zien. Dat gebeurt op regionaal niveau met de Regionale Energie en Klimaat Strategie Hart van Brabant 1.0 en op gemeentelijk niveau in de Transitievisie Warmte Heusden v1.0. Beide zijn reeds vastgesteld.

Bij de energietransitie spelen vier opgaven. Onder bewoners en ondernemers is meer bewustwording nodig over energie -en warmteverbruik en de noodzaak om de eigen vraag hierin te verkleinen. Hiervoor lopen bewustwordingsprogramma's en wordt actief samengewerkt met bewonersinitiatieven in de gemeente. De overige drie opgaven worden hieronder kort uitgewerkt.

Twee factoren beperken heel letterlijk de ruimte om de transitie vorm te geven. De energietransitie grijpt heel zwaar in op de ondergrond. Er is nauwelijks ruimte voor de bestaande functies in de ondergrond (boomwortels, riolering, electra, telecom, water en gas). Het toevoegen van nieuwe infrastructuur voor energie of het verzwaren van bestaande infrastructuur is een opgave die ook vraagt om een andere bovengrondse inrichting. Daarnaast heeft het bestaande elektriciteitsnetwerk geen capaciteit om grootschalig extra zonne- of windenergie op te nemen. Er zullen extra aansluitingen op het netwerk moeten komen. Hiervoor is de gemeente afhankelijk van de netwerkbeheerder.

› Duurzame warmtebronnen aanboren

Er is een Transitievisie Warmte Heusden v1.0 opgesteld, die aangeeft wat voor mogelijkheden er zijn om de diverse

delen van Heusden op andere manieren van warmte te gaan voorzien. Voor het relatief dichtbebouwde midden van Heusden (Drunen, Vlijmen, Nieuwkuijk) is er potentie voor collectieve warmte. Dat kan op verschillende manieren. Een van de oplossingen die wordt onderzocht is de uitbreiding van het Amernet naar Heusden. Oudheusden en de Vesting kennen ook potentie voor collectieve warmte. De haalbaarheid daarvan wordt nog onderzocht. Voor de collectieve bronnen wordt uitgegaan van midden of hoge temperatuur aanvoer van warmte. In de kernen Herpt en Hedikhuizen lopen buurtinitiatieven om opties te onderzoeken (zoals aquathermie en benutting restwarmte). Ook met het buurtwarmtecollectief Vliedberg (Vlijmen) onderzoeken we de potentie van collectieve warmte voor de wijk. Het is belangrijk om steeds ook de samenwerking met ondernemers op bedrijventerreinen en in de agrarische sector en glastuinbouw te zoeken. Zo is de glastuinbouw in de gemeente Heusden is een mogelijke partner voor de hergebruik van restwarmte door omliggende bewoners. Daarmee is glastuinbouwer geholpen en ontstaat een bron dichtbij voor bewoners.

› Duurzaam voorzien in de vraag naar elektriciteit

In de regionale energie- en klimaatstrategie zijn afspraken gemaakt voor de gehele regio wat betreft de opwek van energie door wind en zon tot 2030. De REKS verbindt de lokale opgave voor duurzame energie aan regionale samenwerking en landelijke doelstellingen. Met de afspraken in de REKS zorgen we ook voor het bereiken van onze eigen doelstellingen. De REKS is dus complementair aan het lokaal beleid. Aanvullend heeft Heusden een doelstelling richting 2050 bepaald (800 terajoule, waarvan 400 Tj wind en 400 Tj zon). Deze doelstelling is nader

uitgewerkt in de visies op zon en wind. In de Kadernotitie Windenergie van de gemeente is bepaald dat de molens, in clusters van minimaal 3 molens, op minimaal 750 meter van de bebouwde kern afstaan, en bij solitaire bebouwing in het buitengebied op 450 meter afstand. Dat laat binnen de gemeente op een beperkt aantal locaties ruimte voor het plaatsen van windmolens.

Voor de opwek van zonne-energie wordt vanuit de Visie Zonne-energie van de gemeente in eerste instantie gekeken naar daken. De potentie van zon op dak is in Heusden groot genoeg om de volledige energievraag te kunnen dekken. Echter niet alle daken zijn constructief voldoende sterk om zonnepanelen te kunnen dragen. Een deel van de opwek zal daarom via zonnenvelden in het buitengebied moeten plaatsvinden. Plannen hiervoor zijn gehouden aan strenge voorwaarden, zodat de velden goed ingepast worden, de invloed op de agrarische structuur expliciet wordt meegenomen en deze zo mogelijk nieuwe natuurwaarden (inclusief teelt en begrazing) opleveren.

De capaciteit op het netwerk van Enexis is voorlopig volledig benut. Het is zaak om de komende jaren met de betrokken partners, zoals de regio, Enexis en Tennet tot (innovatieve) oplossingen te komen.

› Bebouwing gereed maken voor andere warmtebronnen

Aanvullend op de benodigde verduurzaming die de voorlopige voorkeursbronnen volgens de transitie visie warmte met zich meebrengen streeft de gemeente naar 30% minder energieverbruik in de bestaande bebouwing in 2030 tov. 2021 en aardgasvrij in 2050. Dat is voor diverse huis - en vastgoedeigenaren een stevige uitdaging, naar gelang de uitgangssituatie van de woning of bedrijfspand. Heusden kent naast

veel recente reeds aardgasvrije nieuwbouw namelijk ook veel grotere oudere woningen, waaronder monumentale panden, die vaak lastig of alleen tegen hoge kosten te verduurzamen zijn.

De opgave is gericht op het stapsgewijs aardgasvrij-ready maken van alle woningen in de diverse kernen, alsmede de bedrijfspanden en bebouwing in de agrarische sector. De vesting Heusden is vanwege haar monumentale status een geval apart. Zowel vele woningen als de vesting als geheel zijn beschermd. Dat maakt aanpassingen aan de buitenkant volgens de regels rond monumentenzorg lastig en maar in beperkte mate mogelijk. Ook aanpassingen aan de binnenkant zijn aan regels gebonden. Dit geldt ook voor de vele andere monumenten in de gemeente. Hiervoor zal een aanpak moeten worden ontwikkeld. Parallel daaraan wordt de bronnenstrategie voor warmte en energie verder uitgewerkt. Burgerinitiatieven,

energiecoöperaties, glastuinbouwers en andere agrariërs, bedrijven en de gemeente zullen samen moeten werken om tot goede lokale oplossingen te komen en gezamenlijk specifieke kansen te ontwikkelen.

Bij de aanpassing van woningen en gebouwen is ook aandacht voor koeling gewenst. Met de huidige klimaatontwikkelingen wordt het steeds belangrijker om in de zomer de woningen, scholen, kantoren, zorgcentra en dergelijke goed te kunnen koelen (zie ook het punt rond hittestress hierboven). Koeling door airco's moet daarbij voorkomen worden, gezien de hoge milieubelasting en de hitte die ze genereren. Echter, de investering in een warmtepomp waarmee in de zomer via de vloerverwarming de woning ook gekoeld kan worden betaald zich dubbel uit. En dat geldt natuurlijk ook voor goede isolatie en ventilatie.

2.2.4 Natuur

De grootste opgave voor de natuur is het ombuigen van de negatieve biodiversiteitsontwikkeling. Dit is een landelijke opgave waarvan ook Heusden niet is uitgezonderd. Er zijn specifieke plekken in de gemeente waar diverse habitattypen het zwaar hebben, maar in brede zin kan de biodiversiteit overal worden versterkt, zowel binnen de bebouwde kom als in het buitengebied. Nederland Natuurpositief (samenwerking van het rijk met de provincies op dit thema) zet in op versterken van natuurgebieden, verbeteren van de water- en milieucondities, verbreden buiten het NatuurNetwerk Nederland naar stedelijk en landelijk gebied en het verbinden van opgaven en partners. De landelijke discussie rond stikstof speelt hier natuurlijk ook een rol.

De tweede grote opgave is de klimaatverandering die leidt tot meer water en meer droogte. Met de gemengde gronden, zowel klei als zand, in de gemeente brengt dit verschillende opgaven met zich mee.

› Biodiversiteit

Binnen de gemeente liggen twee Natura 2000 gebieden waarvoor specifieke normen gelden. In de Loonse en Drunense Duinen (Van Gogh Nationaal Park i.o.) is er zorg voor de situatie van de verschillende habitattypen (stuifzandheiden, zandverstuivingen, blauwgraslanden, eiken/hagenbossen). Diverse habitattypen ontwikkelen zich negatief en er is actie nodig om deze trend te keren en te voldoen aan gestelde Natura 2000 richtlijnen. Voor het Vlijmens Ven, de Moerputten en het Bossche Broek geldt dit ook voor het habitatype blauwgraslanden. Vanuit de Duurzaamheidsagenda maakt de gemeente zich ook hard voor de toename van biodiversiteit, inclusief een toename van de soortenvariatie, in de groenstructuur

“Het mooie groene, weidse uitzicht blijft mij blij maken, al fietsend richting de vesting, genietend van het mooie landschap”

- Bewoner in een reactie op het online formulier

van de gemeente, zowel binnen als buiten de bebouwde kern. Ook in de agrarische sector is aandacht voor biodiversiteit. Zo doen meer dan 50 melkveehouders mee aan de Brabantse Biodiversiteitsmonitor, waarmee ze hun aandeel in leefomgeving, bodem en water in kaart brengen. Daarnaast zetten vele agrariërs zich jaarlijks in voor goed beheer van hagen, slootranden en andere maatregelen om biodiversiteit een kans te geven.

› Natuurgebieden verbinden

De gemeente heeft zich in het Groenstructuurplan ten doel gesteld de gemeentelijke groenstructuur te verbinden met het NatuurNetwerk Brabant. Via NatuurNetwerkHeusden worden natuurgebieden vergroot door deze onderling beter te verbinden. Daarnaast liggen er ook nog opgaven om het deel van Natuurnetwerk Brabant dat binnen de gemeente valt (samen met partners) verder af te ronden. Ook de

Stimuleringsregeling Landschap (STILA) speelt een belangrijke rol in het realiseren van landschapsbeheer door particuliere grondeigenaren.

› Water

Binnen de gemeente bevindt zich ca. 350 hectare oppervlaktewater, bestaande uit greppels, sloten, waterlopen en oppervlaktewateren. Het Nieuwkuijkse Wiel en de Zandwinplas De Afgraving te Drunen hebben een zwemfunctie. Er zijn verschillende natuurgebieden waarin water een belangrijke rol speelt (Haarsteegse Wiel, Somp en Zooislagen, Hooibroeken en Vlijmens Ven). Bij enkele van deze locaties doen zich waterkwaliteitsproblemen zoals kroos en blauwalgen voor, zoals de Elshoutse Wielen, de grachten rondom Heusden en de roeivijver.

In het Waterplan van de gemeente zijn diverse maatregelen opgenomen om de

kwaliteit van het water voor natuur en mens te waarborgen, overlast tegen te gaan en water te bergen om in te spelen op droogte. Vanuit de omgevingsvisie volgen we het Waterplan.

> Vrijkomende agrarische gronden

De komende jaren zullen er diverse agrarische gronden vrijkomen omdat boeren met hun activiteiten stoppen. Grond is een schaars goed en het is van belang deze gronden op een duurzame manier in te zetten ten bate van het stimuleren van kringlooplandbouw of natuurversterking, eventueel in combinatie met beperkte woningbouw aan de randen van de kernen. De zittende agrarische sector heeft een grondbehoefte om de extensivering mogelijk te maken. De optimale inzet van de vrijkomende gronden (ten bate van extensivering en kringlooplandbouw) komt niet vanzelf goed. Het is de opgave om hier met de sector het juiste instrumentarium voor te ontwikkelen en hier tijdig een aanpak op te ontwikkelen.

2.2.5 Economie

Net zoals onze samenleving in transitie is zien we ook in de economie veel veranderingen. Of het nu gaat over de ontwikkeling van places to buy naar places to be en de impact die dat heeft op de detailhandel en de winkelgebieden en de enorme vlucht die online shoppen, dienstverlening en thuiswerken heeft genomen tijdens de COVID-19 pandemie, of de grotere vraag naar duurzame en/of lokale producten. In de gemeente Heusden spelen daarnaast ook de veranderingen in de agrarische sector een belangrijke rol. In de Economische Agenda 2020-2023 zijn de diverse uitdagingen reeds benoemd en van acties voorzien. Voor deze omgevingsvisie is de versterking van de winkelcentra daarin nog steeds een belangrijke opgave, evenals de ruimte voor ondernemerschap en de aandacht voor verduurzaming.

Heusden kent een sterke economie. Er zijn veel bedrijven uit de maakindustrie gevestigd.

Op de diverse bedrijventerreinen is nog maar weinig ruimte voor nieuwe bedrijven om zich te vestigen. Wel zijn er twee locaties in beeld om als bedrijventerrein geschikt te maken. Heusden vindt het belangrijk om ook voor dit type bedrijven in Heusden ruimte te houden. Een transformatieopgave van de terreinen, omdat de vraag verandert, ligt voorlopig niet in de lijn der verwachting.

> Agrarische sector

Vanuit het rijk wordt aangestuurd op veranderingen in de agrarische sector. Dereeds ingezette richting is kringlooplandbouw. Naar verwachting zal daar de komende jaren ook steeds meer instrumentarium op worden ingezet, van richtinggevend en stimulerend tot mogelijk op termijn ook dwingend (rond de natura 2000 gebieden). De gemeente Heusden heeft haar boeren van oudsher hoog zitten. Ze zijn de dragers van het prachtige groene buitengebied en spelen een steeds belangrijkere rol bij natuuronderhoud en klimaatadaptatie. De opgave is de transformatie naar kringlooplandbouw op een goede manier te ondersteunen en daarbij economische kansen voor de boeren te bieden, zowel voor boeren die graag fulltime boer willen blijven als voor boeren die gaan stoppen of hun ondernemersmodel willen verbreden.

> Toerisme

De doelstelling van de gemeente is de toeristische sector te laten groeien, met name op meerdaags toerisme. Heusden Vesting en de Loonse en Drunense Duinen zijn de huidige trekpleisters. Er is nog te weinig verbinding tussen deze twee trekpleisters en de rest van de gemeente. Het is nodig om extra pleisterplekken te creëren rond plekken van potentie. Dit in combinatie met het versterken van de omliggende natuurlijke omgeving en het recreatief ontsluiten daarvan. Daarbij gaat het om een clustering van horeca, activiteiten en

overnachtingsmogelijkheden. Om meer langdurig verblijf mogelijk te maken zijn meer verblijfslocaties nodig, die een aanvulling of versterking bieden op dat wat er nu is.

Het versterken van het toerisme vraagt oog voor gezonde spreiding over de kernen. Er is onder bewoners van de vesting Heusden zorg over de groei van het toerisme, al onderschrijft zeker ook de meerwaarde in vorm van voorzieningen. En derde aandachtspunt is de krapte op de arbeidsmarkt. Dit speelt met name in de horeca en toeristische sector. De afgelopen jaren met diverse onvoorspelbare lockdowns hebben daar aan bijgedragen.

> Detailhandel

Deze sector staat vanuit diverse hoeken onder druk. De belevingseconomie rukt al enige tijd op en daagt winkeliers uit om onderscheidend te zijn en meer te bieden dan alleen een product (dat ook elders - sneller, goedkoper, 24/7 - kan worden aangeschaft). Online verkoop en dienstverlening is enorm toegenomen en onder druk van de lockdowns

tijdens de COVID-19 pandemie hebben ook kleine lokale winkeliers hier hun toevlucht tot genomen. Dit heeft negatieve gevolgen voor de winkelstraten. Er is meer leegstand en dat heeft weerslag op de uitstraling van de centra en de aanloopstraten. Voor Heusden speelt dit met name in de grote kern Drunen. Met nieuwe centrumactieplannen wordt hier op ingespeeld. De opgave wordt deze gebieden niet alleen te verkleinen en te verbeteren, maar ook echt te transformeren tot verblijfsplekken met betekenis voor zowel bewoners als toeristen. Zoals eerder al besproken verandert de bevolking van Heusden. Daarmee ontstaat een nieuwe vraag naar diensten en producten. Lokaal, gemak en aan huis bezorgd zijn interessante ingrediënten om mee te spelen. Het is een ondernemersopgave om daar goed op in te spelen, in het belang van zowel de lokale economie als de leefbaarheid in de kernen.

> Duurzaamheid

Ondernemers hebben op diverse manieren te maken met toegenomen aandacht en urgentie voor duurzaamheid. Ook hier speelt de energietransitie. Bij eigen panden zijn vaak investeringen noodzakelijk om deze gereed te maken voor de overstap. Ondernemers die afhankelijk zijn van grote hoeveelheden gas krijgen te maken met hogere gasprijzen door hogere accijnzen en een instabiele markt. Op bedrijventerreinen en winkelgebieden is een impuls nodig voor klimaatbestendigheid. Denk aan wateropvang en hitte maatregelen. Consumenten en werknemers zijn in toenemende mate gevoelig voor het duurzame karakter van de producten die ze aanschaffen of bedrijven waar ze werken. Dit is een ondernemerskans, maar kan ook een opgave zijn als hier niet tijdig op kan worden ingespeeld. Met de Green Deal Bedrijven wordt gewerkt aan een gezamenlijke aanpak voor de verduurzaming van de sector.

2.2.6 Mobiliteit

Recent is de Mobiliteitsvisie vastgesteld. Daarin zijn diverse opgave geformuleerd. Vanuit de omgevingsvisie sluiten we daar op aan. Belangrijke opgaven betreffen veilige verbindingen voor voetgangers en fietsers, de goede bereikbaarheid van bedrijventerrein met auto, OV en fiets, de verbetering van de inrichting van de straten en stoepen en de omleiding van zwaar agrarisch verkeer buiten de kernen om - en in veilige balans met recreatieve routes. De Mobiliteitsvisie en het daarbij horende Gemeentelijk Verkeers- en Vervoersplan zijn belangrijke ingrediënten om tal van andere opgaven te kunnen verwezenlijken. De integrale aanpak waarbij de herinrichting van stoepen en straten gelijk op gaat met het nemen van klimaatmaatregelen rond wateropvang en vergroeningen alsmede het aantrekkelijker inrichten van de publieke ruimte als verblijfs -en ontmoetingsruimte vereist een uitgekiende samenwerking van diverse domeinen en bundeling van budgetten. De opgave is de gemeentelijke organisatie en bijbehorende instrumentarium zo in te richten dat dit ook mogelijk is.

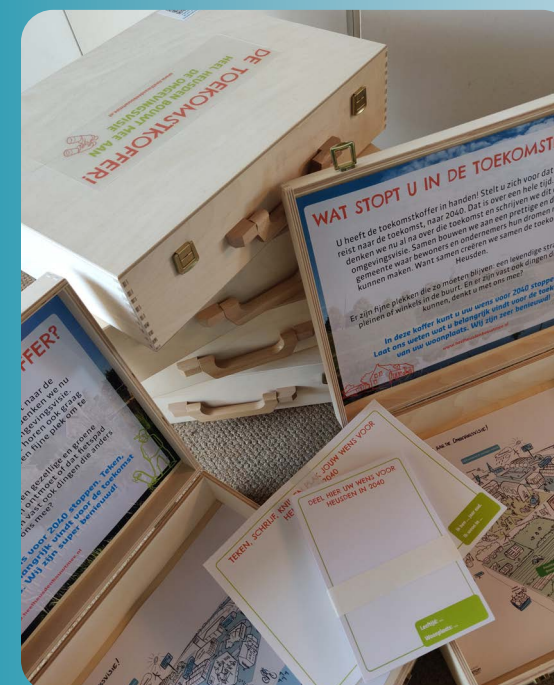

Ouderen deelden hun wensen in de Toekomstkoffer

“Ik zou graag zien dat de wegen en stoepen worden verbeterd. Dat bevordert de rolstoel toegankelijkheid, want boomwortels duwen op veel plekken de stoep omhoog.”

“Plekjes waar je gezellig met z’n allen kan zitten in het groen.”

“In Vlijmen meer cafés, zodat je meer plekken hebt om koffie te drinken op het terras.”

“St. Antonius in de vesting meer inrichten als gemeenschapshuis, waar buurtbewoners ook welkom zijn.”

“Dat er meer te doen is voor ouderen, zoals meer festiviteiten in de dorpen.”

“Een omgeving creëren waar inclusie voorop staat, onder meer voor ouderen of ‘anders’ zijn. Denk aan rollator en rolstoel vriendelijk, en ook dementerende oudere weer onderdeel maken van de vesting.”

“Meer bankjes om te rusten, vooral in de dorpskernen, langs het water en op de Vlijmense dijk.”

Met de Toekomstcamper op pad door Heusden

“Mensen komen hier bewust wonen voor de rust, ruimte en gemoedelijkheid.”

“Er heerst een groot gevoel van saamhorigheid. Er zijn veel verenigingen en feesten, maar wel minder dan vroeger.”

“Ik heb er begrip voor dat er CO2 maatregelen moeten worden genomen, maar ik wil geen horizonvervuiling door een windmolenpark.”

“We moeten geen stolp over onze dorpen plaatsen, maar wel het verleden koesteren. Achter elk monument zit een verhaal.”

“Wat betreft de vergrijzing, zou je niet meer kunnen doen met woonconcepten die jeugd en ouderen mengen?”

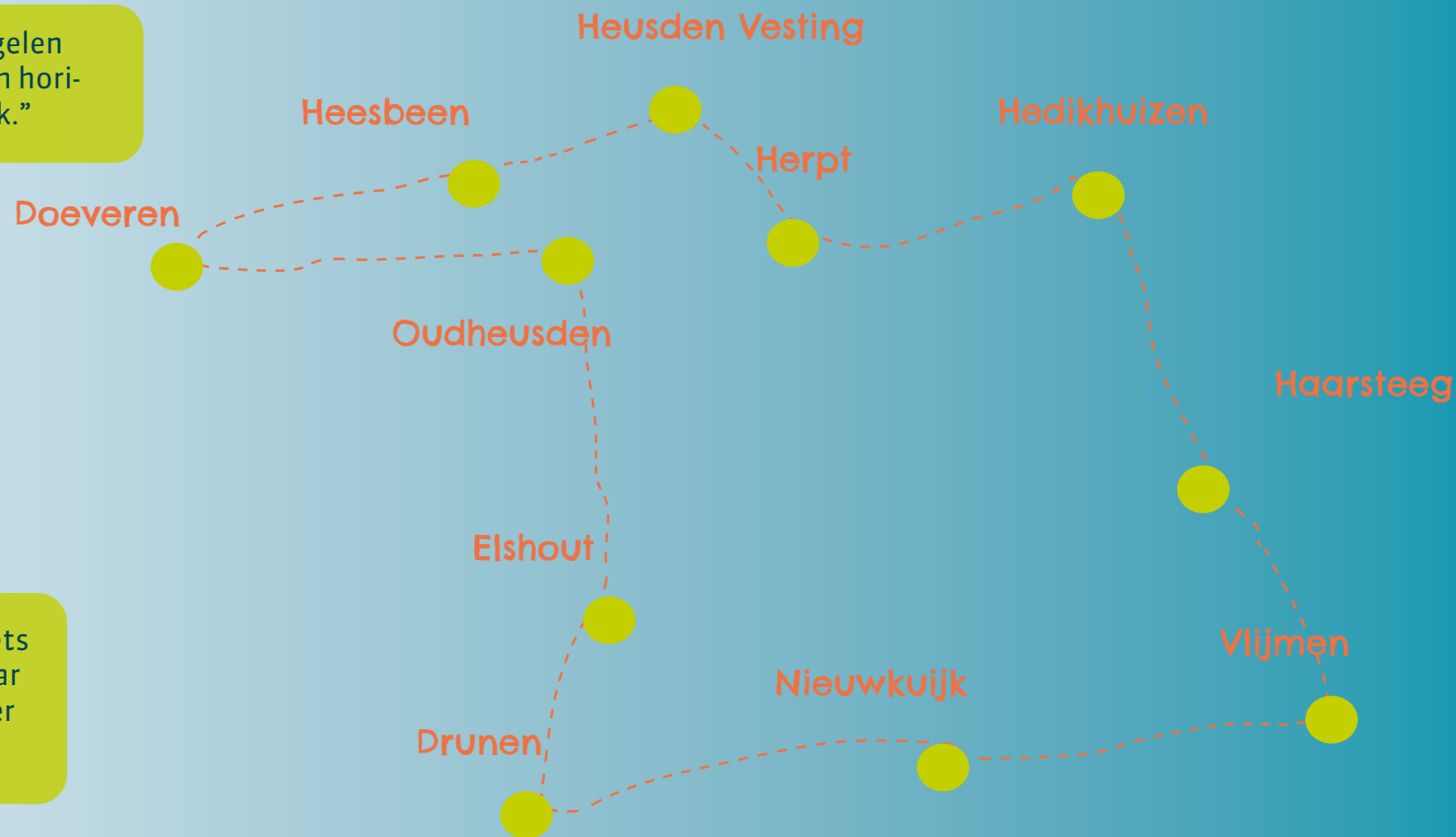
“Wanneer agrariërs stoppen is het wenselijk dat de omgeving open en landelijk blijft.”

“Je stapt makkelijk op de fiets naar de andere kernen, maar de fietspaden kunnen beter onderhouden worden.”

“Er is weinig te doen voor je jeugd, ze hangen op straat. En we moeten voorkomen dat alle jonge mensen willen weg, omdat het hier saai is.”

“Op veel wegen in de gemeente wordt veel te hard gereden. Het is ontzettend onveilig en geeft veel geluidsoverlast.”

“Ik wil wel stappen nemen om van het gas te gaan, maar ik zou niet weten hoe ik dat in mijn eentje moet doen. Ik zou liever meedoen aan iets collectiefs.”

2.3 De elf kernen

Heusden wordt gevormd door elf kernen. Elk met een onderscheidend karakter, verschillend van grootte, opbouw, geschiedenis en ontwikkeling. Sommigen bestaan vooral uit kleine boerderijen, anderen hebben een levendige dorpskern en weer anderen zijn een toeristische trekpleister. Naast deze elf onderscheidende kernen heeft Heusden een prachtig buitengebied, bestaand uit agrarisch landschap, natuur en cultuurhistorisch waardevolle elementen. De diversiteit tussen de kernen en het landschap en tussen de kernen onderling is kenmerkend voor de gemeente.

Met waardering voor het verleden kijken we vooruit

Het huidige grondgebied van de gemeente Heusden is ontstaan in 1997, door de samenvoeging van de voormalige gemeenten Heusden, Drunen en Vlijmen. De vorming van de gemeente gaat echter vele eeuwen en gebeurtenissen terug, zoals in de inleiding te lezen is. Veel van het huidige Heusden heeft zijn wortels in de 13e eeuw.

Er zijn oorlogen uitgevochten, veldslagen gewonnen, kastelen en kloosters gebouwd en er vond een wonder plaats. De kernen speelden een belangrijke rol in de bloeiende schoenenindustrie en mandenmakerij. De ene industrie volgde de andere op. Ook de landbouw en veeteelt stonden niet stil. Dit en nog veel meer is erfgoed van betekenis, voor de huidige bewoners en bezoekers aan Heusden. Het zichtbaar maken en vieren van het materiële erfgoed én de zachte waarden die zo tekenend zijn voor het huidige karakter van de gemeente, draagt bij aan meer verbinding met het verleden en creëert ruimte voor denken over een veranderende toekomst. Met waardering voor het verleden kijken we vooruit.

Dit hoofdstuk betreft een beknopte schets van de kenmerken, aandachtspunten en kansen voor de toekomst van elk van de elf kernen. De beschrijvingen zijn gebaseerd op de Wijkatlas Heusden, gesprekken met ambtenaren en de gesprekken met bewoners bij de Toekomstcamper.

2.3.1 Doeveren

Doeveren is een zeer kleine kern in het noordwesten van de gemeente. Op 1 januari 2021 had Doeveren 75 inwoners. De kern maakte in het verleden deel uit van het Land van Heusden en is in de loop der jaren qua omvang nauwelijks veranderd.

Kenmerken en opgaven

Je vindt in Doeveren vooral vrijstaande woningen en woonboerderijen. Ze worden veelal bewoond door koppels, met of zonder kinderen. Er wonen hier weinig alleenstaanden. De leeftijdsverdeling komt globaal overeen met die in de hele gemeente.

De leefbaarheid wordt beschouwd als ruim voldoende, vergelijkbaar met de hele gemeente. Er heerst veel saamenhorigheid tussen bewoners en mensen geven aan hier fijn te wonen. Voor starters of senioren is het lastig om in Doeveren geschikte woonruimte te vinden. De komst van nieuwe inwoners met meer koopkracht zorgt op de schaal van het buurtschap voor een versnelde vergrijzing.

Omdat Doeveren slechts uit een paar straten bestaat, heeft de kern weinig ontmoetingsplekken in de buitenruimte. In het regionaal jeugdcentrum de Crocus wordt wekelijks een ontmoetingsavond georganiseerd voor de jeugd. Verder is er de aan de oever van de Bergsche Maas grenzende boerderijcamping De Linde. Er zijn vrijwel geen openbare speelplekken, kinderen spelen in de eigen tuin. Verkeersveiligheid en te hard rijden worden beschouwd als een probleem. Bewoners van Doeveren vinden het belangrijk dat er aandacht is voor hun woonplaats.

Kansen voor de toekomst

Saamenhorigheid en rustig, landelijk wonen

blijven belangrijke waarden voor de toekomst van Doeveren. Hierbij passend en aansluitend bij de aanpak voor de woningvoorraad in de kleine kernen wordt in Doeveren aandacht gegeven aan het intensiever benutten van bestaande bebouwde kavels bij herontwikkeling, bewoners zien bijvoorbeeld kans in het splitsen van vrijstaande woningen. De provinciale omgevingsverordening biedt hier onder strikte voorwaarden beperkt mogelijkheden voor.

“Men komt hier bewust wonen voor de rust, ruimte en gemoedelijkheid.”

2.3.2 Drunen

Drunen heeft van alle kernen het hoogste inwoneraantal van de gemeente Heusden. Drunen is van oorsprong een typisch Langstraatdorp met lintbebouwing. De kenmerken daarvan zijn nog herkenbaar in straten als de Grotestraat en Eindstraat. Door de aanleg van de Torenstraat richting het zuiden en de Stationsstraat naar het noorden in de richting het oude station ontstond een kruisvorm. De kwadranten zijn na de Tweede Wereldoorlog volgebouwd. Zo zijn de wijken Braken-Oost, Braken-West, Venne-Oost en Venne-West ontstaan. Het centrum van Drunen is begin deze eeuw grondig vernieuwd.

Je vindt in Drunen diverse horeca- en winkelvoorzieningen. Er zijn meerdere

basisscholen en het d'Oultremont College, de enige school voor voortgezet onderwijs in de gemeente Heusden. Er zijn diverse sport- en hobbyverenigingen in Drunen en culturele- en maatschappelijke voorzieningen zoals de bibliotheek en cultureel centrum De Voorste Venne. Er worden jaarlijks een aantal grote evenementen georganiseerd, zoals het Paasfestijn en het Dickens Festijn.

Kenmerken en opgaven

De vier woonwijken en het centrum laten verschillen zien in bevolkingsopbouw en andere kenmerken. Zo is in het centrum ruim de helft van de bewoners 65-plusser, terwijl de omliggende wijken een gemiddelde leeftijdsopbouw laten zien. Hetzelfde geldt voor de sociale cohesie, die ook in het centrum bovengemiddeld sterk is.

Men woont prettig in Drunen, hoewel speelplekken, groenonderhoud en de buitenruimte best wat meer aandacht mogen krijgen. Zo spreekt men over verrommeling in het Breeveldpark. En in heel Drunen, maar met name in het centrum, wordt het verkeer als problematisch ervaren. Het gaat dan vooral om te hard rijden, maar ook bijvoorbeeld (negeren van) eenrichtingsverkeer, fietsen waar dat niet mag, drukte en onveilige situaties. Ook rond scholen kan de verkeerssituatie beter.

Bewoners zijn tevreden met winkels, horeca en andere voorzieningen. De jeugd heeft wel behoefte aan meer plekken waar zij onder leeftijdsgenoten kunnen zijn en initiatieven kunnen starten.

Ondernemers in het centrum van Drunen lijken het goed te hebben, hoewel men zich ook wel druk maakt over groeiende leegstand. En het mag er een stuk groener.

Kansen voor de toekomst

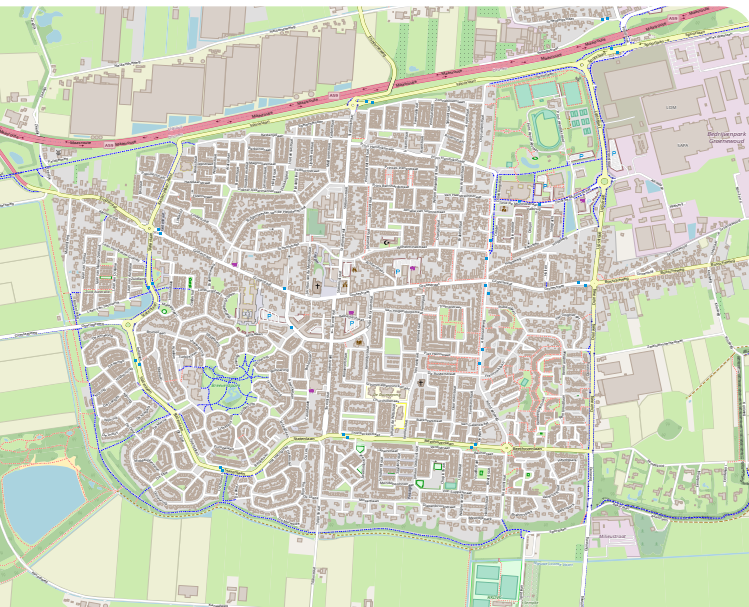
Er liggen al diverse plannen waarmee de opgaven in Drunen de komende jaren worden aangepakt.

Op basis van het Centrumactieplan en de visie Drunen Duindorp wordt aan de slag gegaan met het creëren van een dorpscentrum met een kwalitatief hoogwaardig winkelaanbod en het verbeteren van de bezoekerservaring die gericht is op beleving. Ook wordt de openbare ruimte aangepakt. Bij deze kwaliteitsslag wordt ook functioneel en aantrekkelijk groen toegevoegd dat bijdraagt aan klimaatadaptatie, meer biodiversiteit en het verbeteren van de luchtkwaliteit.

Versterken van het centrum biedt bovendien de kans om leegstaande winkelpanden

in de aanloopstraten naar (gestapelde) wooneenheden te transformeren, ten behoeve van de woningvoorraad voor senioren en starters. Ook is er oog voor de mogelijkheden die leegstaande winkelpanden bieden als collectieve werkplek voor zzp'ers. Het is van belang dat zulke koppelkansen benut worden en deze plannen elkaar actief gaan versterken.

In de woonwijken van Drunen worden soortgelijke koppelkansen in de openbare ruimte gezocht. Het Mobiliteitsplan/GVVP, het Waterplan, het beleidsplan Bewegen en Ontmoeten en het Centrumactieplan worden benut om met gezamenlijke budgetten een stevige ingreep te kunnen plegen.

“Het is hier gewoon goed wonen.”

“Je vindt hier Brabantse gezelligheid.”

2.3.3 Elshout

Elshout heeft een enorm rijke geschiedenis die teruggaat tot de vroege Middeleeuwen. Door de jaren heen is het dorp geteisterd door meerdere overstromingen en verwoestingen. Elshout is in het land met name bekend om zijn Mariaverering. Tot 1935 vormde het dorp samen met Oudheusden en Hulten een zelfstandige gemeente. Daarna is Elshout deel gaan uitmaken van de voormalige gemeente Drunen. Elshout heeft een overwegend agrarisch karakter met beperkte industrie. Het dorp wordt de komende jaren flink uitgebreid met enkele woningbouwprojecten.

Kenmerken en opgaven

Elshout is een hecht dorp. Het grootste deel van de inwoners is in hun woonplaats geboren. Dit zijn veelal gezinnen met kinderen. Maar het saamhorigheidsgevoel is er onder alle generaties en veel jongeren willen graag in het dorp blijven wonen wanneer ze het huis uit gaan. Het verenigingsleven is hier rijk en er wordt veel georganiseerd, zoals de Elshoutse Kermis en regelmatige dorpsquiz avonden. Het inkomensniveau ligt in Elshout hoger dan gemiddeld in de gemeente.

Het ontbreekt de vele initiatieven die het dorp rijk is aan een passende locatie. Ontmoetingsplekken zijn verouderd en niet toereikend. Ook in de openbare ruimte wordt meer plek voor ontmoeting gewenst. Bewoners maken zich zorgen over een aantal onveilige verkeerssituaties, met name daar waar hard wordt gereden. Ook is het wegdek van veel wegen en fietspaden verouderd.

Kansen voor de toekomst

Een groep bewoners van Elshout heeft het voortouw genomen om onderzoek te doen naar de mogelijkheden voor een multifunctionele accommodatie (MFA) waar verschillende initiatieven een plek kunnen krijgen. Samenvoegen van functies biedt bovendien ruimte voor de realisatie van woningen voor starters en senioren. Elshout kent een aantal locaties die zich lenen voor woningbouw. Hiermee zouden toekomstige generaties een plek in de eigen kern kunnen vinden. Daarnaast draagt het Mobiliteitsplan/GVVP zorg voor het meest genoemde verkeersprobleem: de oversteek over de A59.

“Elshout staat bekend om gezellige, spontane en georganiseerde feestjes: in Elshout kan alles.”

2.3.4 Haarsteeg

“We hebben hier een rijk verenigingsleven en sterke gemeenschapszin.”

Haarsteeg is een kerkdorp met van oudsher een agrarisch karakter. Opvallend zijn de vele monumentale boerderijen die vandaag de dag nog steeds het straatbeeld sieren, met name in de Haarsteegsestraat. Van alle dorpen in de gemeente Heusden is Haarsteeg nog het meest authentieke lintdorp. In de tweede helft van de vorige eeuw is het dorp met name aan de noordoostzijde uitgebreid. Met de ontwikkeling van Plan Victoria wordt er de komende jaren een groot aantal nieuwe woningen gerealiseerd.

Kenmerken en opgaven

In Haarsteeg wonen naar verhouding veel huishoudens met een hoog inkomen. Het ontbreekt aan voldoende woningen voor starters en senioren. Haarsteeg heeft van oudsher een rijk verenigingsleven. De betrokkenheid onder inwoners en ondernemers in Haarsteeg blijkt uit de gezamenlijke inspanning rond de aankoop van Dorpscafé De Steeg. Maar de tijden veranderen: van de zeven cafés die er ooit waren is weinig meer over en men is bang dat meer voorzieningen en activiteiten langzaam verdwijnen.

Daarnaast maken inwoners zich zorgen over de verkeersveiligheid in Haarsteeg. Het betreft vooral hardrijders, maar ook onveilige verkeerssituaties, drukte en het ontbreken van een fietspad worden genoemd. Er is veel ruimte voor de auto, blijkt ook uit het verhardingspercentage van circa 55%. Groenvoorziening in de buitenruimte is ondermaats en er zijn weinig plekken waar men elkaar kan ontmoeten. Even buiten het dorp kan men wél genieten van het groen, de Haarsteegse Wiel wordt geroemd als fijne plek om te wandelen of een duik te nemen.

Kansen voor de toekomst

Om de bestaande voorzieningen te behouden is het belangrijk dat een nieuwe generatie zich vestigt in Haarsteeg. Met de ontwikkeling van Plan Victoria wordt hier invulling aan gegeven. Op kleinere schaal wordt gezocht naar mogelijkheden voor starters en senioren.

Opeenaantal plekken in en rondom Haarsteeg wordt de komende jaren gewerkt aan het verbeteren van de verkeerssituatie, waarbij aandacht is voor aanvullende interventies ten behoeve van vergroening en ontmoeten.

2.3.5 Hedikhuizen

Hedikhuizen is een kleine kern in het noordoosten van de gemeente, op 1 januari 2021 had Hedikhuizen 275 inwoners. De kern was tot 1935 een zelfstandige gemeente. In het verleden maakte Hedikhuizen deel uit van het Land van Heusden en is in de loop der jaren qua omvang nauwelijks veranderd.

Kenmerken en opgaven

Hedikhuizen is een zeer landelijke kern, er staan veel (voormalige) boerderijen en ruime, vrijstaande woningen. Er wonen veel stellen, het merendeel met kinderen. Relatief veel huishoudens hebben een hoger inkomen.

Ouderen zouden graag langer zelfstandig in het dorp willen wonen, inwoners hebben het initiatief genomen om te onderzoeken hoe dat mogelijk zou zijn.

De kern kent weinig voorzieningen meer, maar inwoners hebben daar in het algemeen begrip voor gezien de schaal van de kern. Hedikhuizen is van oudsher een soort vrijhaven: bewoners worden getrokken door de rust, vrijheid, onafhankelijkheid, gemeenschapszin en de natuur. Die gemeenschapszin laat zich zien door vele georganiseerde en spontane initiatieven die de bewoners bij elkaar brengen, zoals soep rondbrengen voor ouderen, de carnavalsvereniging en het initiatief Hedikhuizen Duurzaam.

Inwoners zijn bezorgd om hardrijders, samen met een gebrek aan wandelpaden levert dat onveilige verkeerssituaties op. En het wegdek is er op sommige plekken slecht aan toe.

Kansen voor de toekomst

Saamhorigheid en rustig, onafhankelijk wonen blijven belangrijke waarden voor de toekomst van Hedikhuizen. Ook voor de ouder wordende inwoners, voor wie afstand tot basisvoorzieningen in de toekomst voor uitdagingen kan zorgen. Aansluitend bij de aanpak voor de woningvoorraad in de kleine kernen wordt in Hedikhuizen aandacht gegeven aan het intensiever benutten van bestaande bebouwde kavels bij herontwikkeling, door bijvoorbeeld een vrijstaande woning te splitsen. Daarbij heeft, net als in andere kernen, horizontale splitsing de voorkeur, zodat er geen tweedelijs bebouwing ontstaat.

“Hedikhuizen is een landelijk, zelfvoorzienend en eigenzinnig dorp.”

2.3.6 Heesbeen

“Verbondenheid in Heesbeen blijkt uit mooie, gezamenlijke initiatieven.”

Heesbeen is een kleine kern in het noordwesten van de gemeente. Op 1 januari 2021 had Heesbeen 180 inwoners. De historie van de kern gaat vele jaren terug, Heesbeen maakte in het verleden deel uit van het Land van Heusden. De kern is in de loop der jaren qua omvang nauwelijks veranderd. Heesbeen bestaat naast het dorp zelf ook uit een industrieterrein, gelegen tussen de kern en de vesting.

Kenmerken en opgaven

In Heesbeen wonen stellen en gezinnen voornamelijk in vrijstaande woningen en woonboerderijen. Heesbeen is een hecht dorp waar men naar elkaar omziet. Er is veel gemeenschapsgevoel onder de verschillende generaties en er worden gezamenlijke activiteiten georganiseerd, bijvoorbeeld in het dorpshuis. Zaak is dat deze activiteiten blijven aansluiten bij een groot deel van de bewoners.

Men is redelijk tevreden over de leefbaarheid in Heesbeen. Wel zijn er zorgen over de vergrijzing van het dorp. Er is weinig te doen voor de kinderen en jeugd en er zijn geen geschikte woningen voor starters, terwijl ouderen juist lang in een (te) grote woning blijven wonen. Sommige bewoners zien graag dat er nieuwe woningen worden gebouwd, waarmee de aanwas van jongere inwoners wordt geborgd. Heesbeen heeft veel volwassen, historisch groen en een groen veld in het hart van het dorp. De wens is dat dit zo blijft. Daarnaast is er veel aandacht voor hardrijders en onveilige verkeerssituaties, met name betreffende de aansluiting op de Provincialeweg.

Kansen voor de toekomst

Dorps wonen, ruimte en naar elkaar om-

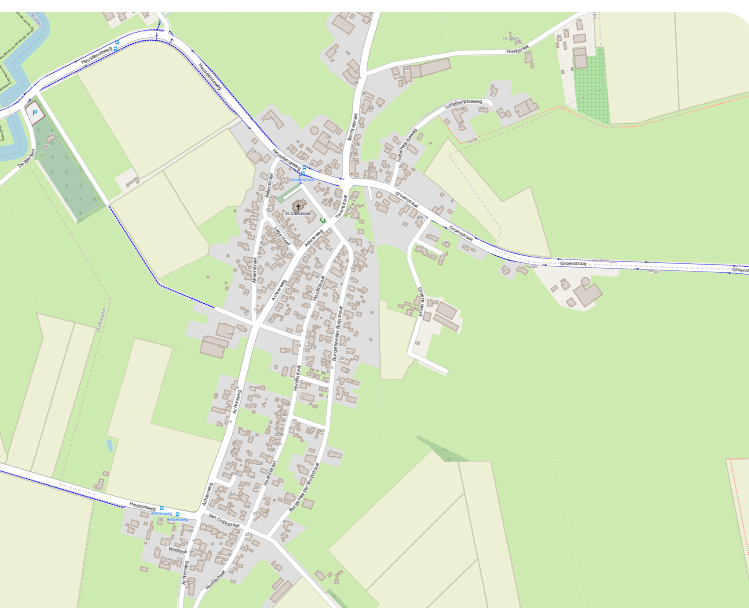
zien blijven belangrijke waarden voor de toekomst van Heesbeen. Hierbij passend en aansluitend bij de aanpak voor de woningvoorraad in de kleine kernen wordt in Heesbeen aandacht gegeven aan het intensiever benutten van bestaande bebouwde kavels bij herontwikkeling, door bijvoorbeeld een vrijstaande woning te splitsen. Daarnaast blijft het gebied tussen Grotestraat, Heesbeenseweg en Voorstraat in beeld als woningbouwlocatie in combinatie met lichte bedrijvigheid. Hiervoor zal dan wel een geluidswal langs de N267 moeten worden aangelegd. En op basis van het Mobiliteitsplan/GVVP liggen er kansen voor veiliger verkeer.

2.3.7 Herpt

Herpt is een kleine kern ten zuidoosten van de vesting, op 1 januari 2021 had Herpt 760 inwoners. De historie van Herpt gaat een lange tijd terug, de oudste bewoningssporen van Herpt dateren uit de 10e eeuw. Het dorp was tot 1935 een zelfstandige gemeente en maakte in het verleden deel uit van het Land van Heusden. Het is een landelijk dorp, met nog enkele monumentale boerderijen.

Kenmerken en opgaven

In Herpt vertegenwoordigen koppels met of zonder kinderen de meerderheid van de huishoudens. Herpt heeft een rustig en gemoedelijk karakter. Bewoners weten elkaar te vinden en de sociale cohesie is er relatief sterk. In Herpt wonen relatief veel huishoudens met een hoog inkomen.

Hoewel net als in andere kernen het verenigingsleven in intensiteit is afgenomen, worden er nog steeds diverse activiteiten georganiseerd voor en door de bewoners van Herpt. Het rijke lokale initiatief blijkt uit de inspanningen van een groep bewoners rondom de herontwikkeling van de St. Catharinakerk, waarmee het dorpshuis een nieuwe plek krijgt en er in het voormalige dorpshuis ruimte kan ontstaan voor appartementen. Ook in Herpt is er behoefte aan meer woningen voor starters en senioren. Om vergrijzing te voorkomen wordt de aanwas van jonge bewoners toegejuigd, hoewel sommigen ook bang zijn dat hiermee het karakter van Herpt verandert.

Men woont prettig in Herpt. Hoewel voorzieningen ontbreken, vinden bewoners het veelal geen probleem om hiervoor het dorp verderop op te zoeken. Frustraties zijn er vooral met betrekking tot hardrijders en onveilige verkeerssituaties. De jeugd mist plekken om te spelen of elkaar te ontmoeten.

Kansen voor de toekomst

Dorps wonen, ruimte en naar elkaar omzien blijven belangrijke waarden voor de toekomst van Herpt. Het intensiever benutten van bestaande bebouwde kavels bij herontwikkeling en het ondersteunen van bestaande voorzieningen, zoals al wordt gedaan bij de herontwikkeling van de St. Catharinakerk, biedt kansen. De inbreidingsvisie Herpt is hierin leidend, zij het dat bij de interpretatie meer ruimte gegeven kan worden aan appartementsgebouwen met een bij Herpt passend karakter.

“Het is fijn wonen in Herpt.”

2.3.8 Nieuwkuijk

Nieuwkuijk is met zijn lintbebouwing een typisch Langstraat-dorp. In diverse straten zijn daar nog steeds de kenmerken van terug te vinden. Na de Tweede Wereldoorlog is het lint vooral aan noordelijke zijde uitgebreid. Het gebied tussen Nieuwkuijk en Vlijmen Vliedberg is in die jaren bebouwd. Op locatie van het voormalige Land van Ooit worden in een landschappelijke setting een high-tech medische campus en 226 woningen ontwikkeld, Plan Steenenburg.

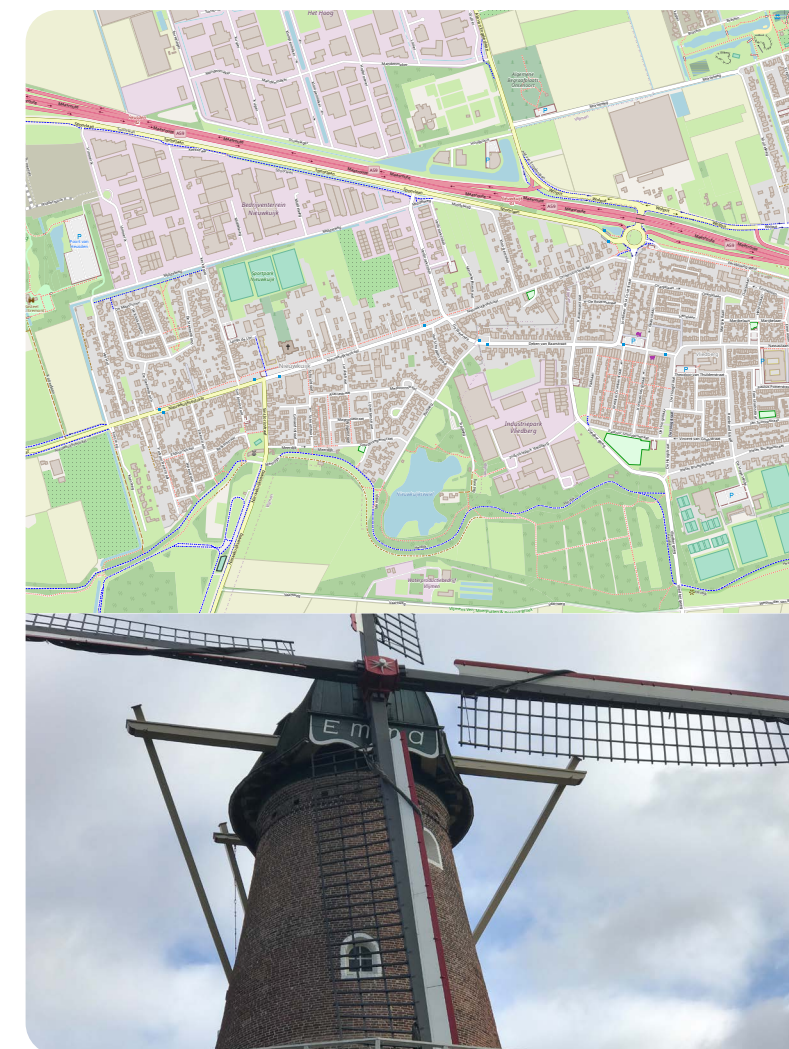
Kenmerken en opgaven

Nieuwkuijk heeft een gemiddelde bevolkingsopbouw, opvallend is dat een relatief groot deel van de huidige bewoners er ook is geboren. Men is trots op de Kuijkse identiteit, gekenmerkt door gezelligheid, verbondenheid en saamhorigheid. Er is een rijk verenigingsleven en men weet elkaar goed te vinden. Om de bestaande voorzieningen te behouden is het noodzakelijk dat jonge mensen zich in het dorp kunnen vestigen. Er is echter sprake van vergrijzing en een tekort aan passende woningen voor starters en senioren.

Nieuwkuijk heeft een prachtig buitengebied, waar men grote waardering voor uitspreekt. Met het groen binnen de kern is het echter minder goed gesteld, er ligt een grote vergroeningsopgave o.a. ten behoeve van klimaatadaptatie. Daarnaast heeft men behoefte aan meer plekken voor ontmoeting voor jong en oud in de openbare ruimte en baren hardrijders en onveilige verkeerssituaties voor voetgangers en fietsers zorgen.

Kansen voor de toekomst

Er is in Nieuwkuijk extra aandacht voor

een kwaliteitsslag van de openbare ruimte, gericht op langzaam vervoer, ontmoeting, klimaatadaptatie en biodiversiteit. Koppelkansen uit het Mobiliteitsplan/GVVP, het Waterplan en het beleidsplan Bewegen en Ontmoeten worden benut, om met gezamenlijke budgetten een stevige ingreep te kunnen plegen. Dit geldt ook voor de bedrijventerreinen, waar onder andere wordt ingezet op waterberging en vergroening van parkeerplaatsen.

“We zijn trots op de Kuijkse identiteit: gezelligheid, verbondenheid en saamhorigheid”

2.3.9 Oudheusden

Oudheusden is oorspronkelijk een nederzetting aan een vroegere loop van de Maas. Oudheusden is daarmee ouder dan de vesting, vandaar de naam Oudheusden. De kern is in haar huidige vorm in de jaren vijftig ontstaan als de nieuwbouwwijk van de voormalige gemeente Heusden. Een groot deel van het dorp bestaat uit sociale woningbouw, die in de jaren vijftig en zestig is gerealiseerd voor werknemers van de nabijgelegen scheepswerf en conservenfabriek.

Kenmerken en opgaven

De bevolkingsopbouw in Oudheusden is redelijk gemiddeld, Oudheusden kent

echter relatief veel huishoudens met een laag inkomen. Ook wonen er relatief veel mensen met een niet-westerse achtergrond. Cijfers over sociale cohesie liggen onder het gemiddelde, hoewel op buurtniveau wel wordt gesproken van een sterk gemeenschapsgevoel.

Er zijn een aantal basisvoorzieningen te vinden in Oudheusden, zoals lager onderwijs, basiszorg, een supermarkt, buurthuis, moskee, bibliotheek en enkele sportverenigingen en -locaties. Men ziet graag meer en meer diversiteit aan voorzieningen, zoals een supermarkt die qua prijsniveau beter aansluit op het inkomen van de bewoners. Ook ontbreekt het aan gelijkvloerse woningen voor senioren.

Men is niet erg te spreken over de kwaliteit van de openbare ruimte. Er wordt vooral gesproken over verrommeling en verloedering van de openbare ruimte, zoals afval op straat, vernieling en bekladding. Bewoners van Oudheusden vinden het belangrijk dat er aandacht is voor hun woonplaats.

Kansen voor de toekomst

De openbare ruimte in Oudheusden verdient een kwaliteitsslag, gericht op langzaam vervoer, ontmoeting, klimaatadaptatie en biodiversiteit. Koppelkansen uit het Mobiliteitsplan/GVVP, het Waterplan en het beleidsplan Bewegen en Ontmoeten worden benut, om met gezamenlijke budgetten een stevige ingreep te kunnen plegen. Het clusteren van voorzieningen wordt gestimuleerd, zodat functies elkaar versterken en er meer mogelijk is. Daarnaast biedt de locatie 'De Oosters' kansen voor de toevoeging van zo'n 160 woningen.

“De gemeenschapszin is in sommige buurtjes heel groot.”

2.3.10 Vlijmen

Vlijmen was jarenlang een typisch Langstraatdorp met lintbebouwing. Bij de Grote Kerk, de Akker en de Wolput zijn kenmerkende details daarvan te zien. Vliedberg is de eerste uitbreidingswijk van de voormalige gemeente Vlijmen na de Tweede Wereldoorlog. Begin jaren zeventig is begonnen met de aanleg van Vijfhoeven. Met de ontwikkeling van De Grassen en Geerpark wordt Vlijmen uitgebreid met nog ca. 1600 woningen. Daarnaast heeft het centrum recentelijk een transformatie ondergaan.

Kenmerken en opgaven

Met uitzondering van een relatief groot aandeel 65-plussers in het centrum, heeft Vlijmen een vrij gemiddelde bevolkingsopbouw. In de nieuwbouwwijken De Grassen en Geerpark worden vooral eengezinswoningen gerealiseerd, hier komen voornamelijk gezinnen met kinderen terecht.

Je vindt in Vlijmen diverse horeca- en winkelvoorzieningen. Er zijn meerdere basisscholen, diverse sport- en hobbyverenigingen en culturele- en maatschappelijke voorzieningen zoals de bibliotheek. Vliedberg heeft een eigen centrum waar ook een supermarkt, een divers winkelaanbod en een aantal aanvullende voorzieningen te vinden zijn. Men is positief over het voorzieningenniveau in Vlijmen, hoewel er onder bewoners ook behoefte is aan een meer divers aanbod van horeca en winkels. Met name jongeren missen plekken om elkaar te ontmoeten.

De cijfers met betrekking tot leefbaarheid en sociale cohesie zijn in Vlijmen (inclusief Geerpark en De Grassen) vrij gemiddeld. In Vliedberg liggen de leefbaarheidscijfers

echter net onder het gemiddelde, de sociale cohesie wordt daar ook lager beoordeeld. Toch spreken bewoners van Vliedberg zich positief uit over de hechte gemeenschap op buurtniveau.

Inwoners zijn minder te spreken over het verkeer. Met name hardrijders, maar ook druk verkeer, ontsluiting en onveilige kruisingen worden als problematisch ervaren. Daarnaast wordt gevraagd om aandacht voor het openbaar groen, zowel op straatniveau als in de parken.

Kansen voor de toekomst

Er liggen al diverse plannen waarmee de opgaven in Vlijmen de komende jaren worden aangepakt.

Op basis van het Centrumactieplan wordt verder gewerkt aan het creëren van een dorpscentrum met een kwalitatief hoogwaardig winkelaanbod en het verbeteren van de bezoekerservaring. Daarnaast zal de GOL de situatie op de bestaande verkeersknelpunten aanzienlijk verbeteren. Het verbeteren van de openbare ruimte ten behoeve van ontmoeting en verblijf is een belangrijk element van deze aanpak. Bij deze kwaliteitsslag wordt functioneel en aantrekkelijk groen toegevoegd dat bijdraagt aan klimaatadaptatie, meer biodiversiteit en het verbeteren van de luchtkwaliteit.

Versterken van het centrum biedt bovendien de kans om leegstaande winkelpanden in de aanloopstraten naar (gestapelde) wooneenheden te transformeren, ten behoeve van de woningvoorraad voor

senioren en starters. Ook is er oog voor de mogelijkheden die leegstaande winkelpanden bieden als collectieve werkplek voor zzp'ers. Het is van belang dat zulke koppelkansen benut worden en deze plannen elkaar actief gaan versterken.

In de woonwijken van Vlijmen worden soortgelijke koppelkansen in de openbare ruimte gezocht. Het Mobiliteitsplan/GVVP, het Waterplan, het beleidsplan Bewegen en Ontmoeten en de centrumactieplannen worden benut om met gezamenlijke budgetten een stevige ingreep te kunnen plegen. Met de afronding van Geerpark en de voltooiing van De Grassen wordt tot 2030 een belangrijke bijdrage geleverd aan het woningtekort dat inmiddels tot een nationale taakstelling heeft opgeleverd van 1 miljoen woningen in de periode tot en met 2030. Voor beide locaties geldt dat deze bijdragen aan het versterken van het draagvlak voor centrum en het voorzieningenniveau in de kern.

“We zijn een hele hechte, informeel georganiseerde gemeenschap.”

2.3.11 Heusden Vesting

Heusden vesting is cultuurhistorisch gezien van grote betekenis, zowel nationaal als internationaal. De vesting was eeuwenlang een strategisch belangrijke vestingstad. In de jaren na de Tweede Wereldoorlog verpauperde de stad sterk, tot het moment dat in 1968 met de restauratie werd begonnen. Nu is het stadje een toeristische trekpleister van formaat door zijn unieke karakter en landelijke naamsbekendheid. Dat willen we graag zo houden. Wonen, toerisme en cultuurhistorische waarden kunnen soms op gespannen voet staan en tegelijkertijd maken ze de vesting tot de bijzondere plek die het is.

Kenmerken en opgaven

De vesting kenmerkt zich door een relatief oudere bevolking. Er zijn weinig paren met kinderen en vrij veel alleenstaanden. De bewoners van de vesting zijn naar verhouding vaak afkomstig van buiten de gemeente, ze hebben bewust gekozen voor het bijzondere karakter van de vesting. De sociale cohesie is hoog, vergelijkbaar met elders in de gemeente.

De vesting en de directe omgeving zijn beschermd stadsgezicht. Je vindt er diverse bezienswaardigheden, horeca, een aantal speciaalzaken, basisonderwijs en een Mijzo zorglocatie. De vele galeries en studio's in het straatbeeld getuigen van een grote aantrekkingskracht van de vesting op kunstenaars en creatieven. Al sinds de jaren '70 geven zij kleur en betekenis aan Heusden vesting als plek voor kunst en cultuur. Ondernemen in de vesting is echter niet gemakkelijk, de laatste jaren is het aantal winkels en voorzieningen daardoor afgenomen. Bewoners maken zich zorgen over wat de vergrijzing van de vesting betekent voor de voorzieningen die er nog zijn.

“Cultuur is een essentieel onderdeel van prettig wonen in de vesting.”

Bewoners zijn vrij tevreden met de kwaliteit van hun leefomgeving. Er is wel een constante spanning rondom het gebruik van de beperkte openbare ruimte: hoeveel plek mogen auto's krijgen? Waar creëren we ruimte voor extra groen? Verkeersmaatregelen zijn nodig ten behoeve van de veiligheid en leefbaarheid van de vesting.

Kansen voor de toekomst

Om de vesting leefbaar en aantrekkelijk te houden, is er aandacht voor de balans tussen bewoners en toeristen. Er wordt gehoor gegeven aan behoeften van bewoners, zo gaan we onder andere op basis van het GVVP/Mobiliteitsplan aan de slag met vrachtverkeer en parkeren in de vesting. Het Centrumactieplan biedt aanleiding om een impuls te geven aan de openbare ruimte, gelet op vergroening en klimaatadaptatie.

Deel 3 Visie

3.1 Wat voor Heusden willen we in de toekomst zijn?

Op allerlei verschillende manieren hebben Heusdenaren bijgedragen aan de ontwikkeling van deze visie. Soms kwamen mensen met hele praktische zaken, zoals een plek men wilde behouden of juist verbeterd moest worden. Regelmatig ging het ook om zorgen: over het sociale karakter van de kern, het tekort aan betaalbare woningen, de leefbaarheid, het klimaat, de mogelijke komst van windmolens. In de gesprekken kwamen ook verlangens naar boven en werden een aantal gedeelde waarden zichtbaar.

We starten dit hoofdstuk met die waarden. Deze zijn een soort gids voor het handelen bij de uitwerking van de visie. Vervolgens gaan we in op de ambities die we met elkaar, bewoners, ondernemers, ambtenaren en politici hebben geformuleerd. De ambities laten zien waar we naartoe willen en laten aan de hand van speerpunten zien hoe de prioriteiten op dit moment ervaren worden. Het hoofdstuk is geïllustreerd met vele voorbeelden uit onze eigen praktijk. Deze laten zien dat de ambities soms wellicht pittig zijn, maar dat we ook alles in huis hebben om daar flinke stappen in te zetten. We doen het tenslotte al!

› Eenheid in verscheidenheid

We waarderen en benadrukken de individuele karakters van de kernen. Zeker na de totstandkoming van onze gemeente door de samenvoeging was het van belang en verschil en eigen DNA te eren. Inmiddels zien we ook een wens naar meer onderlinge samenhang en gevoel van eenheid. En daarin ligt de kracht van Heusden in de toekomst: het eren van het goede van de kernen, het benutten van het onderlinge verschil en het gezamenlijk optrekken waar kansrijk. We streven naar een gemeente waar de verschillende kernen

elkaar weten te vinden in een gedeeld DNA. Waar verleden, heden en toekomst met elkaar verbonden zijn. En vooral: waar Heusdenaren in al hun diversiteit een gemeenschap vormen, met elkaar verbonden op basis van gedeelde waarden en belangen. Uiteindelijk wordt de identiteit van Heusden het meest bepaald door de Heusdenaren zelf. In al hun verscheidenheid dragen ze bij aan het unieke karakter van de gemeente, nu en in de toekomst.

› Verbonden met elkaar

De toekomst van Heusden kenmerkt zich door een sterke onderlinge verbondenheid, waarbij men naar elkaar omziet en een helpende hand reikt wanneer dat nodig is. Onderlinge verschillen worden omarmd, waardoor een dynamische, sociale gemeenschap ontstaat en Heusdenaren zich thuis voelen op de plek waar ze wonen.

Verbinding tussen verschillende leeftijden en huishoudens.

Heusdenaren zijn er in alle leeftijden en de kernen en buurten worden gevormd door een diversiteit aan huishoudens. Denk aan kleine en grote gezinnen, happy singles, vitale senioren, starters, co-ouderschappers, jonge en oudere mensen die zorg behoeven. Natuurlijk wijzen richtingen bewoners in verschillende levensfasen hun dagelijks leven anders in. Soms kan dat schuren, maar het kan ook leiden tot mooie verbintenissen en inzichten in de ander. In de toekomst bouwen we meer aan onderlinge verbindingen, zodat er acceptatie ontstaat voor ieders waarden en behoeften.

Verbinding tussen oude en nieuwe Heusdenaren. Er zijn de afgelopen jaren al vele nieuwe mensen in Heusden komen wonen, die

ontwikkeling zet door. Soms een stel dat een voormalige boerderij herontwikkelt tot een ruime woning en op andere plekken - zoals in Geerpark en De Grassen - verrijzen tientallen nieuwbouwwoningen waar gezinnen van buiten de gemeente zich settelen. Steeds vaker ontdekken voormalig stadsbewoners de pracht van het landelijke Heusden. Soms staat deze 'import' op gespannen voet met geboren en getogen Heusdenaren die hun leefomgeving zien veranderen. Tegelijkertijd is er ook het besef dat dergelijke ontwikkelingen nodig zijn om de levendigheid van de kernen en buurten in de toekomst te waarborgen. Heusden is het thuis van Heusdenaren, of ze er nog maar pas óf hun hele leven al wonen.

Verbinding tussen dragende en vragende bewoners. Onderlinge verbondenheid in de buurt betekent dat wordt omgezien naar de buurmandie weleenseenzaamis. En andersom dat de buurvrouw wel eens oppast op de buurtkinderen. Bewoners met draagkracht kunnen een rots in de branding zijn voor kwetsbare bewoners die behoefte hebben aan hulp. In de toekomst wonen ouderen en

kwetsbaren steeds langer in de buurt, voordat ze terecht kunnen in zorginstellingen. Het sociale netwerk in de kern of buurt moet deze bewoners kunnen ondersteunen.

> Verbonden met de natuur

Verbinding tussen bebouwd gebied en buitengebied. De kernen en het landschap zijn door de jaren heen steeds meer van elkaar verwijderd geraakt. Wonen en werken vinden plaats in de bebouwde kom, het buitengebied wordt opgezocht voor recreatieve doeleinden. Er zijn harde scheidslijnen tussen de woonwijken en het groen. In de toekomst zijn de randen zachter en loopt het wonen of het bedrijfsterrein over in het groen. Dit is een wens van bewoners en werkgevers-en nemers, en helpt ook de verbindingen in de natuur te herstellen en te versterken. Ook aandacht voor het historische cultuurlandschap draagt hieraan bij.

Verbinding tussen boer en burger. Met de professionalisering en schaalvergroting in de landbouw is ook de verbinding tussen burger en boer onder druk komen te staan.

Boodschappen worden gedaan bij de supermarkt in het dorp: van de lokale korte ketens van vroeger is weinig meer te zien. Tegelijkertijd is er een groeiende nieuwe behoefte om voedsel een minder lange weg te laten afleggen en de agrarisch ondernemers in de gemeente te ondersteunen door lokaal af te nemen. In de toekomst is er meer lokale verbondenheid tussen boer en burger, zowel in praktische als gevoelsmatige zin.

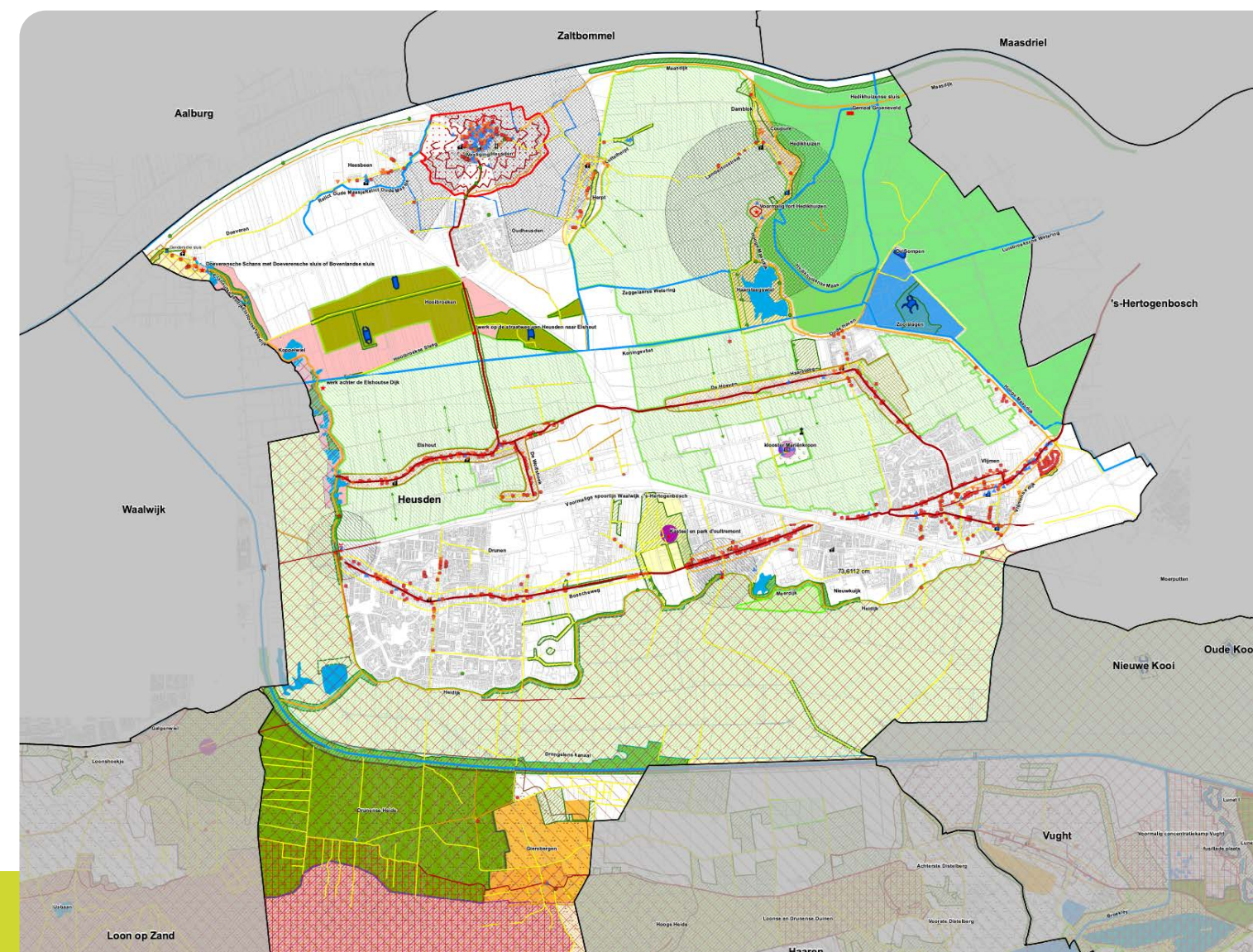
Verbonden met ons erfgoed en onze cultuurhistorie Onze gemeente heeft met haar vele rijks- en gemeentelijke monumenten, vesting Heusden, de Zuiderwaterlinie, beschermde landschappen een rijke historie die nog steeds zichtbaar en voelbaar is. We vinden deze historie belangrijk en willen daar zowel in de kernen als in het buitengebied meer aandacht aan schenken. Met de

kerkenvisie, extra aandacht voor de impact van de energietransitie alsmede de kans de omgeving rond erfgoed te betrekken bij de bescherming willen we die verbinding ook in de toekomst stevig waarborgen.

> Dromen Doen Heusden

Waar je ook komt in Heusden overal kom je de slogan Dromen Doen Heusden tegen. Met deze stevige belofte aan de Heusdenaren maakt de gemeente zich sterk voor lokaal initiatief, goede dienstverlening aan bewoners en ondernemers en gezamenlijk bouwen aan een fijne leefomgeving. De nieuwe omgevingswet geeft hiervoor nog veel meer ruimte. De samenwerking tussen de diverse ambtenaren, initiatiefrijke bewoners en lokale bedrijven de basis voor de realisatie van onze visie voor de toekomst.

Cultuurhistorische Waardenkaart, online versie [hier](#)

1 Gezond en Levendig Wonen

Ambities:

- › Goed wonen
- › Aantrekkelijke voorzieningen en sociaal leven
- › Een gezonde leefomgeving

SPEERPUNT Verbreding en diversificatie van de woningvoorraad

We gaan de woningvoorraad verbreden met kleinere (gestapelde) wooneenheden voor de groeiende groep eenpersoonshuishoudens en/of diverse doelgroepen die nu nog weinig aanbod in Heusden vinden. Denk aan jongeren, singles, gescheiden mensen, senioren. Zowel sociale huur als betaalbare koop. We gaan dit in de gehele gemeente mogelijk maken, zodat ook in kleine kernen jongeren zich kunnen vestigen en ouderen kunnen doorverhuizen naar een seniorenwoning binnen de kern. Dit doet de gemeente afwisselend door zelf initiatief te nemen of als mogelijkmaker van particulier initiatief vanuit de gemeenschap. Dat doen we ondermeer in samenwerking met Woonveste. We hanteren daarbij het uitgangspunt dat nieuwbouw of transformatie een hefboom is voor de realisatie van klimaatdoelstellingen en het versterken van de sociale cohesie in de kern of buurt.

Uitwerking

- › We realiseren het huidige woningbouwprogramma (+250 woningen) versneld. Hiermee is ongeveer driekwart van de nu bekende woningvraag gedekt en houden we voldoende ruimte om in te spelen op nieuwe vragen en ontwikkelingen. We gaan daarnaast op zoek naar ontwikkelruimte voor nog eens 1000 woningen, op basis van de uitgangspunten uit deze visie.
- › De diversificatie van de voorraad wordt in de kleine kernen met gerichte en passende interventies gerealiseerd. We zien kansen in het intensiever benutten van bestaande bebouwde kavels bij herontwikkeling (bijv. van vrijstaande woning naar meerdere wooneenheden) en de transformatie van (bedrijfs- of maatschappelijk) vastgoed naar betaalbare (gestapelde) wooneenheden. Daarbij gaan we uit van horizontale woningsplitsing. Dat geldt voor alle kernen. Voor panden die in het buitengebied zijn aangeduid als 'karakteristiek' kan een uitzondering worden gemaakt. Dit om ervoor te zorgen dat de splitsing ook bijdraagt aan de instandhouding van de uiterlijke verschijningsvorm van de desbetreffende bebouwing. In de kleine kernen lopen al een aantal initiatieven hiertoe.
- › Bij de grote woningbouwlocaties die de komende jaren verder worden gereali-

seerd wordt scherp gekeken naar het woningbouwprogramma om te zorgen voor optimale afstemming met de lokale vraag. Hiervoor liggen nog kansen bij de verdere realisatie van de Grassen.

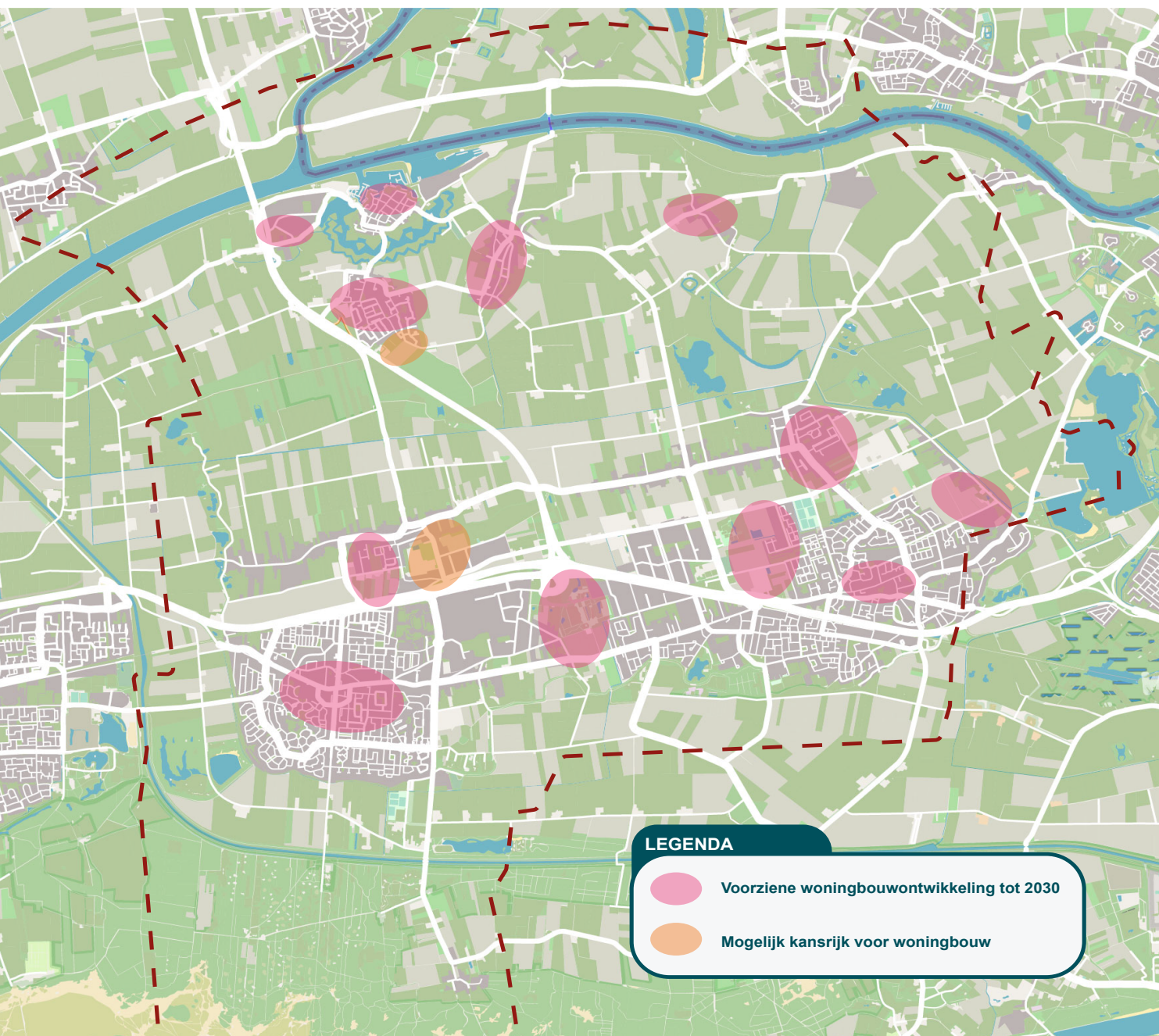
- › De gemeente stuurt actief op het realiseren van maatschappelijke meerwaarde en optimaliseren van energie -en klimaat koppelkansen bij woning(transformatie) plannen en stelt voorwaarden aan de planvorming van initiatiefnemers. Zo is de actieve betrokkenheid van bewoners en lokale sleutelfiguren vanaf de start vereist om de kansen van de woning (transformatie)plannen voor het sociale weefsel, voorzieningen en andere opgaven in de kern of buurt zo goed mogelijk in beeld te hebben. Daarnaast wordt er al in de ontwikkel -en ontwerpfase aandacht gevraagd voor keuzes in de stedenbouwkundige inrichting, architectonische ontwerp, materiaalkeuzen en circulariteit. Bij de bespreking van initiatieven denken ambtenaren vanuit water, bodem, klimaat, sociaal, groen en wonen actief mee.
- › De gemeente zet zich in voor de versterking en herstructurering van de winkelgebieden in Drunen en Vlijmen. Onderdeel van deze aanpak is de transformatie van leegstaande winkelpanden in de aanloopstraten naar woningen of andere (maatschappelijke) functies ten behoeve van de levendigheid. Hier liggen nadrukkelijk

kansen om woningaanbod voor senioren, young professionals en andere starters te creëren.

- › Leegkomende agrarische bebouwing leent zich voor experimenten met andere woonvormen, zorgboerderijen, meer-generatie woongemeenschappen en samen ouder worden in een ondersteunende gemeenschap. Vanuit de provinciale omgevingsvisie wordt ingezet op verkenning van kansen rond leegstand en het stimuleren van lokale integrale initiatieven. De gemeente neemt deze handschoen op door onderzoek te doen naar kansen en (met andere Brabantse plattelandsgemeenten) het gesprek aan te gaan met de

provincie om vanuit gezamenlijke experimenten tot een aanpak voor de toekomstige leegstand te komen.

- › Heusden Vesting is zowel aantrekkelijk voor toeristen en dagjesmensen als fijn wonen voor de bewoners. We houden deze balans goed in de gaten. Vanuit het toeristisch beleid blijft de focus liggen op de twee iconen, de Vesting en de Loonse en Drunense duinen. Daarnaast wordt ingezet op verbreding naar recreatie, horeca en overnachtingen in andere delen van de gemeente. Zo wordt de aantrekkelijkheid van Heusden als toeristisch gebied in zijn geheel versterkt zonder daarbij te zwaar te leunen op de Vesting.

SPEERPUNT Goede voorzieningen voor iedereen

Vanuit iedere kern zijn voorzieningen beschikbaar, vast of ambulant, die het mogelijk maken om een goed zelfstandig en sociaal leven te leiden. De woonservicezones borgen zorg gericht op senioren verspreid over de gehele gemeente. Andere voorzieningen sluiten aan op de veranderende wensen van bewoners: lokaal en meer gericht op beleving en het sociale leven. In de kleine kernen zijn voorzieningen binnen handbereik dankzij een dragend sociaal netwerk, maar ook door ambulante voorzieningen of kleinschalig geclusterde voorzieningen in te richten. Een toekomstbestendige vorm van nabuurschap. De energietransitie biedt hiertoe ook kansen, door gezamenlijke maatregelen te nemen of een zonnedak te exploiteren. In de grotere kernen staan kwalitatief hoogwaardige voorzieningen centraal. Het voorzieningenaanbod is toegankelijk via veilige en aantrekkelijke wandel- en fietspaden. Ook voor mindervaliden, senioren en kinderen.

Uitwerking

- › Bij de ontwikkeling van gestapelde woon-eenheden in de kleine kernen wordt nadrukkelijk ook gekeken of dit kansen biedt voor de realisatie van (buurt)voorzieningen. Andersom kan het ook zijn dat de realisatie van een voorziening voor de buurt mogelijk wordt door er ook woningen te realiseren, zoals in Herpt.
- › Bestaande plekken worden in de kleine kernen benut om een sterk aanbod te bieden voor de bewoners. We maken een mix mogelijk van samen zorgen, ambulante diensten zoals een kapper die wekelijks

langskomt, commerciële activiteiten (be-zorging aan huis) en aanbod vanuit maatschappelijke of welzijnsdiensten zoals de ontwikkeling van een fijnmazig netwerk van servicepunten voor leenboeken en schoolbibliotheken. Deze combinatie van diensten biedt een financiële onderlegger voor het exploitatiemodel van lokale (particuliere) initiatieven zoals een kerk in bewonersbeheer.

- › In geheel Heusden worden de verbindingen voor fietsen en voetgangers verbeterd zodat de toegankelijkheid van de voorzieningen wordt verbeterd.

› Herontwikkeling St. Catharinakerk Herpt

Het dorpshuisbestuur van Herpt gaat aan de slag met de herontwikkeling van de St. Catharinakerk, de kerk wordt een belangrijke ontmoetingsplek in het dorp. Het dorpshuisbestuur wil de kerk zo gaan verbouwen dat die geschikt wordt voor dorpshuisactiviteiten en voor verhuur; dat kan van alles zijn, van commerciële activiteiten, tot bijvoorbeeld een kinderdagverblijf of een zorgfunctie. Ook is er plek voor lokale bedrijfjes. In het huidige dorpshuis kan op den duur ruimte komen voor twee of drie extra wooneenheden. Met steun van de gemeente is het de Stichting Dorpshuis Herpt gelukt om de kerk aan te kopen.

> Project Spoedzoekers

De gemeente en Woonveste werken samen aan de realisatie van flexibele woningen gericht op een-tot-driepersoonshuishoudens die met spoed een woning zoeken. Deze 'spoedzoekers' zijn mensen die snel een woning nodig hebben, maar buiten de urgentieregeling vallen en niet lang genoeg staan ingeschreven als woningzoekende. Het is de bedoeling dat dat flexibele woningen tijdelijk bewoond worden, waarna men doorstroomt naar een reguliere woning. Daarmee wordt de druk op de sociale huurwoningmarkt verlaagd. De Hoge Heide in Vlijmen is aangewezen voor dit project. De woningen kunnen binnen korte tijd worden gerealiseerd en zullen vijftien jaar op deze locatie staan, na die periode worden ze verplaatst.

> Multifunctionele Accommodatie Elshout

In Elshout hoopt Kansrijk Elshout kans een multifunctionele accommodatie (MFA) te realiseren, waar verschillende bestaande functies een plek kunnen krijgen. De basisschool, het dorpshuis, de ouderensociëteit en diverse sport-, muziek-, zang-, carnavals- en toneelverenigingen kunnen hier onderdak vinden. Veel van de bestaande panden zijn nodig toe aan renovatie of worden niet efficiënt benut. Samenvoegen van functies biedt bovendien ruimte op bestaande locaties voor de realisatie van woningen voor starters en senioren.

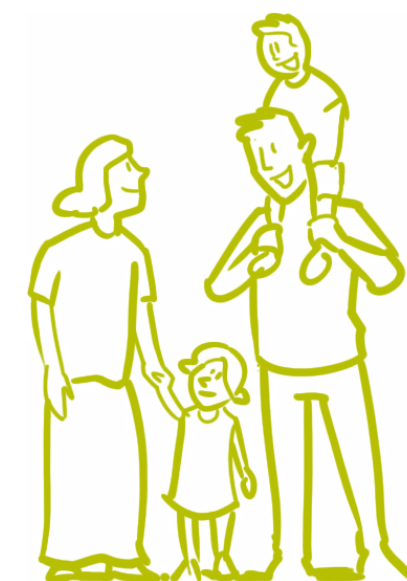
SPEERPUNT Ontmoetingsplekken binnen en buiten

Iedere kern en iedere wijk binnen de grotere kernen heeft ten minste één ontmoetingsplek binnen én buiten. We zetten in op meer kansen voor informele ontmoeting, bijvoorbeeld als mensen een boodschap doen, de hond uitlaten of even uitrusten op een bankje. We maken de openbare ruimte een volwaardig onderdeel van het sociale leven en de sociale voorzieningen in de kern of buurt. Dat vraagt om pleinen, een openbaar sportveld, speeltuin of een park die uitnodigen om te verblijven. En het betekent dat we de klassieke indelingen van een buurthuis vanuit het welzijnswerk, een cafe of een plek die door bewoners zelf wordt georganiseerd meer loslaten. Zo creëren we ruimte voor eigen initiatief en het combineren van (formele, informele en commerciële) functies. Het clusteren van diensten en activiteiten voor jong en oud is hierbij ons uitgangspunt.

Uitwerking

- > De gemeente trekt samen met winkeliers, ondernemers, vastgoedeigenaren, bewoners, lokale initiatieven en maatschappelijke partners op bij het aantrekkelijk inrichten van de openbare ruimte. Goede winkelpuien, plekken om te verblijven, activering van de plekken en ontmoeten staan daarbij centraal.
- > Bij de verbetering van de winkelcentra van Vlijmen, Drunen en Vliedberg krijgt de inrichting van de publieke ruimte een centrale rol. Het ondersteunen van ontmoeting en verblijf wordt een belangrijk ontwerpcriterium en randvoorwaarde bij de besluitvorming over de plannen. Er worden afspraken gemaakt over lanage termijn activering en straat- en pleinmanagement, inclusief jaarlijkse financiële bijdragen.

- > Bewonersinitiatieven die zich in willen zetten voor de herbestemming van panden ten behoeve van lokaal ontmoeten en samen zorgen, zoals een kerk of voormalig schoolgebouw, worden actief gefaciliteerd. Binnen de gemeente wordt de expertise rond vastgoed, meervoudige waardecreatie en welzijn gecombineerd. Initiatieven hebben een vast aanspreekpunt binnen de gemeente die helpt om het initiatief mogelijk te maken en hobbels uit de weg te ruimen.

SPEERPUNT Aanpak hittestress in de bebouwde kom

We zorgen ervoor dat de kernen bestand zijn tegen de impact van klimaatveranderingen. De komende jaren nemen we maatregelen om te zorgen dat de kernen niet verder opwarmen, dat stevige regenbuien (zie ook speerpunt Bestand tegen wateroverlast) goed opgevangen worden en bewoners ook in hele warme zomermaanden een relatieve koele woonomgeving hebben.

Uitwerking

- › De gemeente neemt het initiatief voor een integrale kwaliteitsslag in de openbare ruimte. De centra en woonbuurten van Drunen, Vlijmen, Nieuwkuijk en Oudheusden krijgen voorrang omdat de hittestress daar het meest urgent is. We benutten koppelkansen uit het Mobiliteitsplan/GVVP, het Waterplan, het beleidsplan Bewegen en Ontmoeten en de centrumactieplannen om met gezamenlijke budgetten een stevige ingreep te kunnen plegen.
- › Bij de (her)inrichting van de openbare ruimte is het uitgangspunt functioneel en aantrekkelijk groen toe te voegen dat bijdraagt aan klimaatadaptatie, biodiversiteit en luchtkwaliteit en dat bestand is tegen uiteenlopende klimatologische omstandigheden. Het bomenbestand blijft intact; bomen krijgen zo veel mogelijk de kans om oud te worden. Bij kap is compensatie verplicht. Dit gebeurt waar mogelijk in de directe omgeving. De gemeente heeft een voorbeeldfunctie voor ontwikkelingen van derden.
- › Ook bij vastgoedontwikkelingen van derden wordt de klimaatadaptieve inrichting van de buitenruimte en de aanhechting op de publieke ruimte meegenomen. Initiatiefnemers krijgen dit als opgave en kans mee. In het kostenverhaal worden hier voorzieningen voor getroffen.
- › De gemeente stimuleert natuurinclusief bouwen om de biodiversiteit te vergroten en hittestress te voorkomen. In samenwerking met lokale milieu- en klimaat organisaties stimuleert de gemeente bewoners en ondernemers om hun woning, bedrijfspand en tuin actief te vergroenen.

> Waterslinger Geerpark

Dwars door Geerpark loopt de waterslinger. Niet zomaar een sloot, maar een waterpartij die goed is voor de natuur en de waterhuishouding, er mooi uitziet en ook nog eens fijn is om te spelen. De waterslinger fungeert als waterbuffer en is onderdeel van het watersysteem van Vlijmen-Noord. In het zuidelijke, hoger gelegen gedeelte van Geerpark wordt regenwater opgevangen. Via stuwtjes gaat dat water naar de lager gelegen stukken van de woonwijk. Een pomp zorgt ervoor dat het water weer omhoog wordt gebracht, waardoor het water constant in beweging is. De waterslinger is een prachtig voorbeeld van multifunctioneel ruimtegebruik.

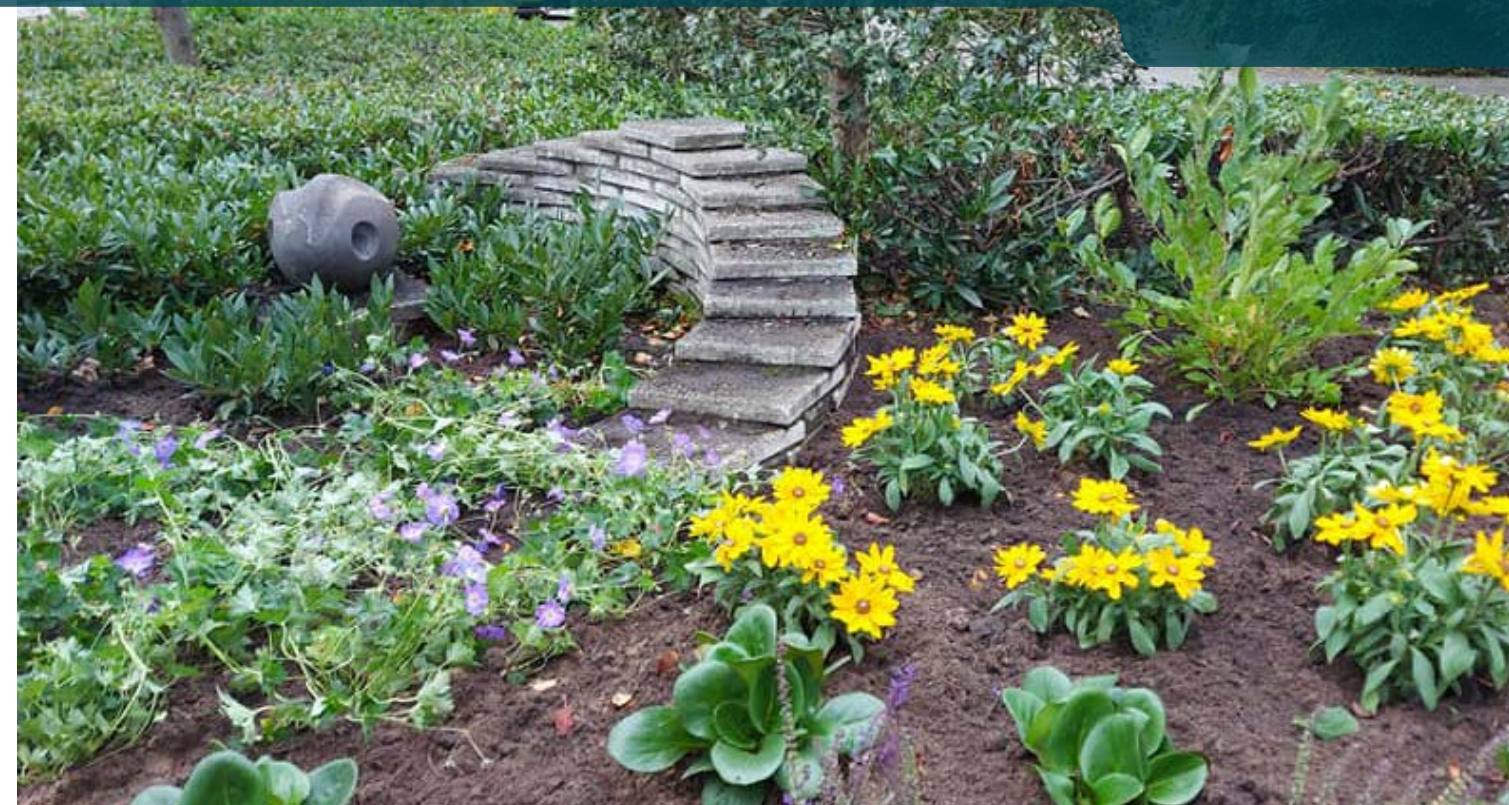

SPEERPUNT Openbare ruimte die uitnodigt tot wandelen, fietsen, sporten en ontmoeten

We streven in alle kernen naar een openbare ruimte die bewoners stimuleert om te bewegen. Bewoners kunnen zich vanuit huis wandelend of per fiets veilig verplaatsen naar hun bestemming elders in de gemeente. Voor afstanden die het toelaten, werken we er naar toe dat langzaam vervoer een logische keuze is ten opzichte van de auto. Al onze kernen verdienen een veilige aansluiting op een integraal fietspadennetwerk. Daarnaast worden bewoners uitgenodigd om te bewegen (in de buitenlucht) door de aanwezigheid van aantrekkelijke en toegankelijke speel- en beweegvoorzieningen voor alle leeftijden en doelgroepen. Hiermee wordt niet alleen het fysiek welzijn van bewoners gestimuleerd, het spreekt ook het sociaal welzijn aan door het faciliteren van ontmoeting.

Uitwerking

- › Het Gemeentelijk Verkeer en Vervoer Plan (GVVP) wordt uitgevoerd, waarmee langzaam verkeer binnen én tussen de kernen een impuls krijgt. We stellen aanvullend een gemeentebreed fietspadenplan op, dat aansluit op landelijk fietsroutes en zorgt voor veilige routes naar school, sportvoorzieningen en centra.
- › Bij de (her)inrichting van de openbare ruimte worden gebruikers, jong en oud, betrokken om deze goed passend, veilig en uitnodigend te maken. Veilige stoepen en fietspaden, deelmobiliteit en waar mogelijk ov-voorzieningen zorgen er voor dat voorzieningen goed bereikbaar zijn, ook voor kinderen en ouderen.
- › Waar mogelijk worden wijken verbonden met het buitengebied via wandelpaden.
- › Bij de beoordeling van woningbouwplannen van initiatiefnemers wordt de bijdrage aan de inrichting en activering van de publieke ruimte nadrukkelijk meegenomen. De gemeente verkent hoe hierin het kostenverhaal voor voorzieningen voor kunnen worden getroffen.
- › De gemeente committeert zich met de betrokken partners aan het Beweeg en Sportakkoord Heusden.

In het project 'Dorpsnatuur in Heusden' op de Vliedberg richten Natuur- en Milieuvereniging gemeente Heusden (NMVH) en Buurt Bestuurt op de Vliedberg zich op het stimuleren van de biodiversiteit in de bebouwde omgeving. Samen met bewoners worden bijeenkomsten, wandelingen, inventarisaties etc. georganiseerd, om de biodiversiteit in kaart te brengen en op basis daarvan verbeteringen in eigen tuinen en in de openbare ruimte te maken.

> Project Dorpsnatuur

> Van Greunsvenpark

Sinds 2019 is Vlijmen een aantrekkelijk én klimaatadaptief park rijker. Daarnaast verbindt het Het Plein en het gemeentehuis en de rooms-katholieke kerk met elkaar. Het Van Greunsvenpark is ontwikkeld tot een prettige, veilige en groene verbindings- en verblijfszone en er is veel parkeerruimte toegevoegd. Verschillende opgaven komen hier samen. Centraal in het Van Greunsvenpark ligt een enorm waterbassin, bij hevige regenval in staat om drie keer zoveel water te bergen dan normaal gesproken. Al dat water komt dan niet in de riolering van de omliggende straten terecht, omdat die riolering dankzij het waterbassin kan worden losgekoppeld van het regenwater.

SPEERPUNT Gezonde lucht en minimale geluidshinder

De gemeente Heusden wordt doorsneden door de A59, een snelweg die een stevige bron van geluidsbelasting vormt. Om die belasting zo beperkt mogelijk te houden zijn er al veel maatregelen getroffen. Geluidswallen zijn aangelegd om de woningen in de zone langs de wegen zoveel mogelijk te ontlasten. Andere gebieden in de gemeente die meer dan gemiddeld zijn blootgesteld aan geluid zijn Heesbeen, Elshout, Nieuwkuijk en Vliedberg. Door een combinatie van geluidsbronnen is geluid daar een aandachtspunt. Dit is ook het geval op enkele kleinere locaties langs de doorgaande wegen en in de buurt van industrieterreinen. Het beleid van de gemeente is erop gericht om de belasting in die gebieden niet te laten toenemen, waarbij voor Vliedberg geldt dat gestreefd wordt naar een geleidelijke vermindering.

Uitwerking

- › De gemeente sluit zich aan bij de regionale aanpak om de luchtkwaliteit in Heusden te verbeteren, een eerste stap is gezet door het ondertekenen van het Schone Lucht Akkoord (SLA).
- › De gemeente ondersteunt de Natuur- en Milieuvereniging Heusden met het in kaart brengen van luchtvervuiling in Heusden.
- › Met de realisatie van de Gebiedsuitwerking Oostelijke Langstraat (GOL) zorgt de gemeente in het oosten voor een vermindering van de geluidsbelasting als gevolg van het verkeer.

› Burgermeetnet onder SLA

Lokaal is er weinig heldere informatie over fijnstof voorhanden, waardoor actief beleid voeren ingewikkeld is. Met de ondertekening van het Schone Lucht Akkoord (SLA) laat de gemeente zien zich in te willen zetten voor de luchtkwaliteit. De Natuur- en Milieuvereniging gemeente Heusden (NMVH) heeft het initiatief genomen om samen met bewoners een netwerk van fijnstofsensoren op te zetten in Heusden. Bewoners worden door de vereniging bewogen om tot de aanschaf van een sensor over te gaan. Een groep vrijwilligers heeft zich laten scholen in het assembleren van fijnstof sensoren. De gemeente onderkent het belang van dit meetnet en ondersteunt de werkgroep bij de opstart van het netwerk.

2 Perspectief voor Goed Ondernemerschap

Ambities:

- › Aantrekkelijk ondernemersklimaat
- › Florerende vrijetijdssector

SPEERPUNT Levendige dorpscentra

De dorpscentra bewegen mee en anticiperen op een veranderende vraag, die inzet vereist op een kwalitatief hoogwaardig winkelaanbod en een bezoekerservaring gericht op beleving. Met de centrumactieplannen en het initiatief Drunen Duindorp ligt er een mooie basis om hier mee aan de slag te gaan. Over het algemeen geldt: compact houden, de samenhang in het hart versterken, samenwerking tussen ondernemers stimuleren en beleving toevoegen. We zetten daarbij extra in op een aantrekkelijke publieke ruimte met volop mogelijkheden tot ontmoeten. We benutten de economische ontwikkelingen in de dorpscentra door tevens in te zetten op klimaatadaptieve maatregelen en het autoluw inrichten van de centra.

Uitwerking

- › De gemeente voert samen met ondernemers en bewoners de visie Drunen Duindorp uit en gaat voortvarend aan de slag met de centrumactieplannen in Vlijmen, Drunen, Vliedberg en de Vesting. Daar waar publieke ruimte en klimaatadaptatie nog onvoldoende is meegenomen, worden er extra plannen gemaakt.
- › Bij de ruimtelijke ontwikkelingen wordt de plint van de gebouwen en de relatie met de publieke ruimte nadrukkelijk meegenomen, zodat er een kwalitatief hoogwaardig en aantrekkelijk straatbeeld ontstaat. Er wordt gebruik gemaakt van duurzame materialen, hergebruik gestimuleerd en verkend welke mogelijkheden circulair denken nog meer biedt.
- › Als onderdeel van het Gemeentelijk Verkeer en Vervoer Plan (GVVP) worden de centra autoluw ingericht en krijgt wandelen en fietsen binnen de kernen een stevige impuls.
- › De gemeente ondersteunt bij het zoeken naar nieuwe invulling voor leegstaande winkelruimte in de dorpscentra. In de aanloopstraten is de transformatie naar betaalbare woningen en andere (maatschappelijke) functies een gewenste invulling. Ook fysieke ruimten voor ZZP'ers, zogenaamde *cowork spaces*, zijn een goede invulling en spelen in op een veranderend werkklimaat.

SPEERPUNT Vitale bedrijventerreinen

We werken actief toe naar vitale en duurzame bedrijventerreinen, waar menselijke maat centraal staat. Voor alle terreinen geldt: niets doen is een verslechtering van de huidige leefbaarheid en klimaatbestendigheid. Samen met het Parkmanagement werken we in concrete stappen klimaatmaatregelen rond hitte- en wateroverlast. Op bedrijventerreinen heerst straks een beter ondernemers- en vestigingsklimaat en het terrein is veilig en uitnodigend voor werknemers en klanten. In de toekomst komen werknemers net zo makkelijk op de (elektrische) fiets naar hun werk als met de (deel)auto of het openbaar vervoer. De bestaande hoeveelheid bedrijfsruimte wordt behouden zodat er voldoende plek is voor de maakindustrie en andere bedrijven die van oudsher prettig ondernemen in Heusden. Toekomstige uitbreidingen van bedrijventerreinen zijn volledig circulair en bieden daarmee inspiratie voor de bestaande terreinen.

Uitwerking

- › In de Green Deal met ondernemers(verenigingen) zijn afspraken gemaakt over samenwerking tussen bedrijven op het gebied van energiebesparing, energieopwekking en andere duurzaamheidsmaatregelen. Er wordt een plan uitgewerkt waarin concrete maatregelen zijn opgenomen. Denk aan isolatiemaatregelen, wateropvang op daken, het aanleggen van wadi's, open bestrating op parkeerterreinen, het realiseren van wandelroutes, groene gevels en zonnepanelen op daken en gevels.
- › Stapsgewijs worden bedrijven gestimuleerd steeds beter klimaatadaptief te worden. De te nemen stappen voor individuele bedrijven worden meetbaar en tastbaar. Ondernemersverenigingen en parkmanagement kunnen faciliteren de benodigde stappen voor een labelstap van de individuele bedrijven gezamenlijk op te pakken en zo samen toe te werken naar een adaptief terrein.
- › Ruimte voor eventuele uitbreiding van bedrijventerreinen zou ten westen van bedrijventerrein Het Hoog en ten oosten en zuiden van bedrijventerrein Meeuwaert gevonden kunnen worden. We monitoren actief de bezetting van de terreinen en nemen op tijd stappen om uit te breiden.
- › Toekomstige uitbreidingen worden circulaire bedrijventerreinen. Het vereist een grotere schaal om de investeringen in infrastructuur mogelijk te maken. De vraaggerichte aanpak van uitbreiden uit de regionale afspraken staat dit in de weg. We gaan actief op zoek naar mogelijkheden om dit op te lossen.
- › De bedrijventerreinen worden beter bereikbaar vanuit de fiets en openbaar vervoer. Dit volgt uit de nieuwe mobiliteitsvisie. Bij nieuw te ontwikkelen of te herstructureren terreinen gaan we anders om met parkeergelegenheid. Er is ruimte nodig voor klimaatadaptieve maatregelen. Er zal vaker gezocht worden naar een gezamenlijke parkeerplaatsen, waarbij het stukje lopen naar kantoor of bedrijf ook bijdraagt aan de sociale veiligheid en levendigheid op het terrein.
- › Leegstand op bedrijventerreinen wordt flexibel opgelost door bijvoorbeeld tijdelijke invulling te zoeken of ruimtes te gebruiken ten behoeve van ontmoeting

- tussen ondernemers en werknemers.
- › Samen met de diverse ondernemersnetwerken en Parkmanagement Heusden jagen we contact en ontmoeting binnen beroepstakken, sectoren en bedrijventerreinen aan. Dat varieert van het openstellen van kantines voor andere bedrijven, het organiseren van kennisuitwisselingen of gezamenlijke innovatieprogramma's.
 - › Rond drie bedrijventerreinen worden nu hogere geluidsnormen geaccepteerd

(Bakkersdambij Heusden, Industrierrein Heesbeen en Groenewoud in Drunen). Dit is belangrijk voor het type bedrijven in Heusden. Deze geluidsruijtte blijft behouden bij vertrek van een bedrijf van deze terreinen. Ook bij Vliedberg is sprake van een hoge geluidbelasting rondom het bedrijventerein, maar vanwege de ligging nabij een woonwijk wordt bij het vertrek van een bedrijf geen ruimte voor nieuwe lawaaimakers geboden. In het omgevingsplan wordt hier nader invulling aan gegeven.

› Drunen Duindorp

In Drunen is het initiatief genomen om naast het door de gemeente gestuurde centrumactieplan de visie Drunen Duindorp te ontwikkelen. Waar het centrumactieplan zich met name richt op de economische toekomst van Drunen, neemt de visie Drunen Duindorp integraliteit als uitgangspunt. "Drunen wordt een plaats met allure. Een actief en groen dorpscentrum dat de mogelijkheid biedt aan haar bewoners om er op een ontspannen manier op te groeien en oud te worden. Maar ook een dorp dat ruimte biedt aan mensen uit alle windstreken, die even willen ontsnappen aan de drukte en willen wandelen, fietsen, zwemmen (het Run), paardrijden en spelen."

SPEERPUNT Circulair ondernemen

Circulair ondernemen wordt de standaard. Het is economisch noodzakelijk geworden om de afhankelijkheid van grondstoffen te beperken. Bij en tussen Heusdense ondernemers ontstaan circulaire ketens waarmee lokaal waarde wordt gecreëerd, minder afval ontstaat, de afhankelijkheid van kwetsbare bronnen wordt beperkt en een gezond bodemleven wordt gestimuleerd. In het buitengebied wordt getransformeerd naar kringlooplandbouw en op bedrijventerreinen worden toegewerkt naar circulaire terreinen (zie ook het speerpunt hierboven).

Uitwerking

- › We ondersteunen innovatieve aanpakken die toewerken naar een circulaire economie. We kijken bij de ontwikkeling van lokale ketens ook buiten de gemeentegrenzen. Wanneer bestaand beleid of regelgeving een belemmering vormt gaan we op zoek naar oplossingen.
- › De gemeente werkt samen met Parkmanagement Heusden, ZLTO en andere partijen in het aanjagen en ontwikkelen van kansen voor circulair ondernemerschap op de bedrijventerreinen alsmede het buitengebied.
- › We geven zelf het goede voorbeeld bij onze inkoop, aanbestedingen en eigen beleid. Op deze manier creëren we een vraag en markt voor circulaire diensten en lokale producten. Denk aan lokaal geteeld voedsel in de gemeentelijke kantine, afname lokale energie en/of klimaatpositieve gebouwen.

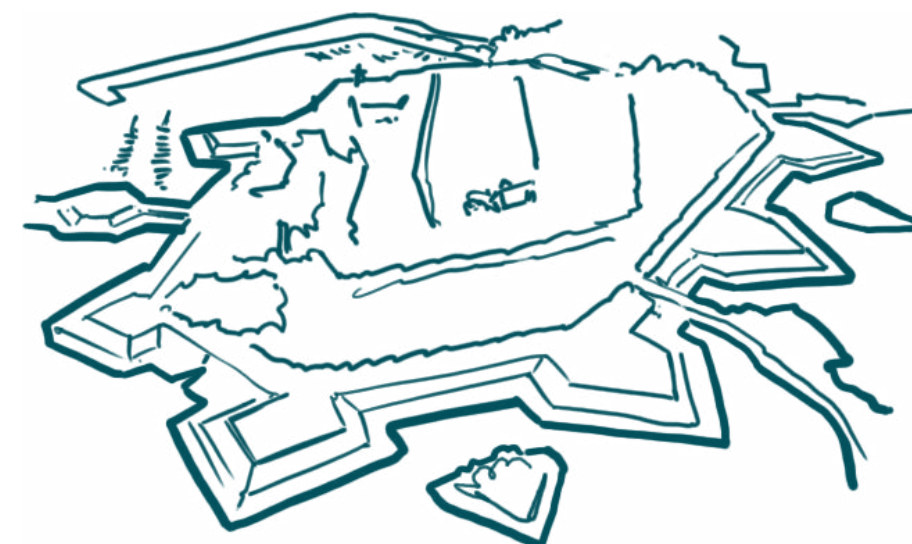

SPEERPUNT Verrijking en versterking recreatie buiten de bekende parels

Met de Loonse en Drunense Duinen en Heusden Vesting hebben we twee prachtige toeristische parels. Maar onze gemeente heeft meer te bieden, zowel voor onze eigen bewoners en dagjesmensen als voor mensen die een weekje weg willen. We gaan de rijke cultuurhistorie en prachtige natuur van Heusden meer beleefbaar maken. De geschiedenis van de kernen en het buitengebied verdient meer erkenning, aandacht en actie. Betekenisvolle perioden en erfgoed uit vervlogen tijden zoals de strijd tegen de Spanjaarden, de vele abdijen, de Zuidelijke Waterlinie en de oude teelt op het land worden zichtbaar gemaakt. Daarbij horen ook goede toeristische voorzieningen zoals horeca, fietsverbindingen en informatieborden en oplaadpunten. Evenals een bredere variatie in overnachtingsmogelijkheden, van boutiquehotel in de vesting tot minicampings en luxe kamperen bij de boer.

Uitwerking

- › We benutten de regionale ontwikkelingen rondom het Van Gogh Nationaal Park en de Zuiderwaterlinie om cultuurhistorisch interessante ontwikkelingen een impuls te geven. De restauratie van de Sluizen aan de Elshoutse Zeedijk zijn een mooi voorbeeld van hoe dit lokaal tot stand kan komen.
- › We zetten in op het behoud van het aanwezige erfgoed in de gemeente. Dat doen we onder andere door aantasting van de omgeving rondom erfgoed te voorkomen. Door ook de omgeving (biotoop) van een monument te bewaken kan aantasting van het aanzicht en de waardering van het monument voorkomen worden.
- › De gemeente zet in op langer verblijf door het faciliteren van kleinschalige overnachtingsmogelijkheden, met name in de vorm van kleinschalige verblijfsaccommodaties: een boutiquehotel, minicamping, camperplaatsen bij de boer of bed & breakfast. De verruiming van nevenactiviteiten in het buitengebied sluit hierbij aan.
- › Toerisme biedt een uitgelezen kans om leegkomende beeldbepalende of op andere manier historisch waardevolle panden een goede nieuwe invulling te geven. We werken actief samen met ondernemers en ander particulier initiatief om deze een nieuwe functie te geven en bij te laten dragen aan de aantrekkelijkheid van Heusden.
- › Samen met RBT De Langstraat bouwen we aan stevige netwerken in de vrijetijdsector met als doel ondernemers gezamenlijk te laten werken aan betere informatievoorziening onderweg, meer oplaadpunten voor de elektrische fiets en het organiseren van seizoensactiviteiten en arrangementen. Daarbij betrekken we ook lokale historische verenigingen, ondernemersverenigingen en partners in kunst, muziek en sport.
- › Ontwikkelingen nabij of aansluitend aan karakteristieke dorpslinten worden in samenhang met het welstandsbeleid van de gemeente uitgewerkt. Het doel is om de kenmerkende structuren van deze linten, daar waar dat kan, te behouden, versterken of te herstellen.

SPEERPUNT Goede voorzieningen voor bewoners zijn ook trekkers voor toeristen

Heusden en omgeving hebben veel potentie om te toerist te vermaken. We leren van de ervaringen met toerisme op hele drukke locaties in Nederland, waarbij het woongenot van bewoners onder druk staat door grote aantallen mensen en voorzieningen die slechts op toeristen zijn gericht. Wij draaien het om. Wij geloven erin dat wat goed is voor bewoners ook goed is voor recreanten, dagjesmensen of vakantiegangers. De investeringen in de diverse winkelgebieden, de bredere mogelijkheden voor recreatieve voorzieningen voor boeren, de verbeterde en veiligere mobiliteit in onze gemeente zijn gericht op onze bewoners, werknemers en ondernemers. Echter, al deze inspanningen zorgen er ook voor dat Heusden nog aantrekkelijker wordt voor recreatie door betere verbindingen tussen onze toeristische parels en betere voorzieningen.

Uitwerking

- › We stimuleren dat toeristische activiteiten meerwaarde hebben voor de lokale gemeenschap. Bijvoorbeeld doordat ze uitgevoerd worden door lokale ondernemers of omdat ze leiden tot betere voorzieningen voor bewoners.
- › We ondersteunen kleinschalige activiteiten, accommodaties en natuurbeleving die aansluiten op de kenmerken en kwaliteiten van ons landelijk gebied.
- › De gemeente zet zich samen met de bewoners- en ondernemersverenigingen in de vesting in voor harmonieus wonen en recreëren. Ook in de andere kernen worden bewonersorganisaties betrokken bij de planning van activiteiten en mogelijke nieuwe ontwikkelingen.

› Sluizen Elshoutse Zeedijk

Derestauratie van de sluizen aan de Elshoutse Zeedijk is een mooi voorbeeld van hoe regionale programma's cultuurhistorische ontwikkeling lokaal kunnen borgen. De Elshoutse wielen zijn zestien plassen, waarvan de meeste ontstaan zijn door overstromingen door doorbraken van de Elshoutse dijk. In het natuurgebied liggen ook drie eeuwenoude sluizen. De sluizen hadden ooit zowel een militaire als waterkundige functie. Sinds de zestiende eeuw is de Zeedijk deel van de Heusdense vestingwerken. De dijk beschermde de Heusdenaar dus niet enkel tegen natte voeten, maar ook tegen de vijand. De afgelopen jaren is hard gewerkt om de sluisjes en wielen op te knappen. In 2015 zijn de sluisjes gerenoveerd, waardoor je er overheen kan lopen en de beleefbaarheid van het gebied aanzienlijk is verbeterd.

3 Waardevolle Natuur en Boerenlandschap

Ambities:

- › Positief ombuigen biodiversiteitstrend
- › Economisch perspectief voor de boer

SPEERPUNT Verbonden natuurgebieden

We verbinden de diverse natuurgebieden in onze gemeente. Het groenstructuurplan is hiervoor leidend. Op deze manier verenigen we ecosystemen en vergroten we de ruimte voor natuur. We koppelen bestaande natuur aan elkaar en leggen robuuste verbindingen tussen de gebouwde omgeving en het buitengebied. De inrichting van waterbergingsgebieden biedt ook de kans om natuurgebieden beter met elkaar te verbinden.

Uitwerking

- › In samenwerking met de provincie, (collectieven van) boeren, natuurverenigingen en andere belanghebbenden treffen we herstellen instandhoudingsmaatregelen voor de Natura 2000-gebieden, zodat wordt voldaan aan de Europese doelen.
- › We werken aan de afronding van het Natuurnetwerk Brabant en Natuur Netwerk Heusden, in samenwerking met de Natuur- en Milieuvereniging, Brabants Landschap, Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, waterschap Aa en Maas en Stichting Ark die al gestart is met een project om Sompen en Zooislagen te realiseren als één van de ontbrekende schakels. Zo nodig met eigen gronden. Tot 2027 hebben we de kans om dit met bijdragen van de provincie te realiseren,

waaronder de bijdragen vanuit het Klimaatfonds REKS.

- › We werken samen met agrariërs aan natuurinclusieve maatregelen, zodat het agrarisch landschap functioneert als verbindingstussen het gemeentelijke en provinciale natuurnetwerk. Vanuit de gemeente verkennen we hoe we de pachtovereenkomsten kunnen benutten om de realisatie van houtwallen, hagen en natuurlijke slootkanten te stimuleren. Vanuit de ZLTO werken de boeren toe naar een gezamenlijk aanbod van maatregelen. Dit aanbod komt in plaats van de individuele subsidieaanvragen. Met de langere tijdshorizon en gezamenlijke aanpak creëren we een hoger rendement voor de natuur en meer zekerheid en minder rompslomp voor de boeren.

SPEERPUNT Meervoudige waardecreatie vrijkomende agrarische gronden

De komende jaren zullen er in onze gemeente verschillende boeren gaan stoppen. Hun gronden kunnen bijdragen aan natuurontwikkeling, de transformatie naar kringlooplandbouw van collega boeren mogelijk maken, bijdragen aan het klimaatadaptief maken van de gemeente en regio, ingezet worden voor energieopwek of kleinschalig worden benut voor woningbouw. Grond is een schaars goed en komt niet vaak vrij. We kijken per locatie wat de meest kansrijke invulling kan zijn. Daarbij gaan we uit van meervoudig ruimtegebruik en meervoudige opbrengsten. Dit doen we niet als gemeente alleen, maar samen met de gebruiker, agrarische- en natuurorganisaties, het waterschap en andere mogelijke toekomstige nieuwe gebruikers zoals particuliere initiatieven en ondernemers gericht op kleinschalige natuurvriendelijke ontwikkelingen.

Uitwerking

- › De gemeente pakt de rol van aanjager en netwerker op om de agrariërs die op afzienbare termijn willen stoppen te ondersteunen. Op deze manier is tijdig bekend waar grond op termijn mogelijk vrijkomt voor andere of aanvullende functies en kan een proces worden ingericht om met partners de kansen voor meervoudige waardecreatie te verkennen en tot een aanpak te komen.
- › We onderzoeken diverse nieuwe modellen voor pachtconstructies, coöperatief bezit en andere manieren om de gronden geschikt te maken voor meervoudige

waardecreatie. Daarvoor steken we ons licht op in andere provincies en sluiten we aan bij landelijke innovatieprogramma's.

- › De lagenbenadering, waarbij onderscheid gemaakt wordt tussen de ondergrond (zand, klei), de netwerklaag (beken, wegen, natuurcorridors) en de occupatielaag (woningen, bedrijven, recreatie) wordt benut om de meervoudige waarde goed in beeld te brengen.
- › We leren door te doen en zoeken nadrukkelijk de samenwerking met de provincie in het opzetten van pilots om tot lokale integrale oplossingen te komen.

Stichting De Duinboeren verenigd boeren die zich in willen zetten voor de toekomst van het Brabantse platteland. De Duinboeren zetten zich in diverse projecten samen met bewoners en overheden in voor innovatie, verbreding, leefbaarheid en landschapsbeheer. Zo hebben een tiental Duinboeren de Duinzuivel Coöperatie opgericht. De coöperatie maakt kaas van eigen koeien en verkoopt deze in de nabije omgeving. Er is een toekomstbestendig verdienmodel ontwikkeld dat niet alleen goed is voor de eigen inkomsten, maar ook beter voor het dierenwelzijn en bijdraagt aan de Brabantse natuur. Ze willen zo laten zien dat voedsel, landschap en boeren bij elkaar horen.

> De Duinzuivel Coöperatie

SPEERPUNT Ondersteuning bij transformatie naar kringlooplandbouw

De agrarische sector gaat de komende decennia de omslag naar kringlooplandbouw maken. Het rijk gaat daar met wet -en regelgeving op sturen. Wij gaan de boeren en tuinders actief ondersteunen in deze transitie. Dit doen we door zicht te houden op het totaal aan landbouwareaal, de koppeling met de energietransitie te leggen, nauw in contact te staan met de boeren en boerenorganisaties in onze gemeente en de provincie en samen te werken aan stimulerende wet -en regelgeving, ondersteunende dienstverlening en innovatieve oplossingen zoals lokale collectieven. Hierbij hebben we oog voor de diverse ambities van boeren, zowel van hen die streven naar uitbreiding van hun bedrijf, zij die juist richting kleiner en mogelijk biologisch willen of zij die op termijn gaan stoppen.

Uitwerking

- > De gemeente treedt op als MogelijkMaker voor de agrarische transformatie. Daartoe wordt een actieprogramma opgesteld dat zorgt voor integraliteit, samenhang en samenwerking. Er wordt actief contact onderhouden met individuele boeren, waardoor zicht blijft op hun ambities en noden. Als aanjager en netwerker verbinden we beleidsdomeinen, partners en doelen.
- > We verkennen het eigen pachtbeleid in het licht van de transformatie en ontwikkelen samen met boeren, agrarische -en natuurorganisaties een aanpak die zowel beter voorziet in

kansen voor natuurontwikkelingen als economisch perspectief biedt aan boeren. Een belangrijk facet hierin is een meer gebiedsgerichte aanpak waarbij vrijkomende kavels ingezet worden om omliggende veehouders in staat te stellen te extensiveren. Gemeente en ZLTO gaan samen verkennen wat de manieren zijn om dit mogelijk te maken.

- > We houden onze ogen open voor toekomstige innovaties die zorgen voor minder emissies of op andere manieren leiden tot verbeteringen aan bodem, water of natuur. Daarbij horen ook nieuwe bedrijfsmodellen zoals carbon farming.

SPEERPUNT Uitbreiding mogelijkheden nevenactiviteiten en functieverandering

Vanuit de wens de aantrekkelijkheid van het buitengebied voor Heusdenaren en recreanten te versterken en tevens de economische kansen van boeren te ondersteunen gaan we meer mogelijkheden bieden voor nevenactiviteiten voor agrariërs. In gehele buitengebied zijn andere, op kleinschalige recreatie en natuurbeleving gerichte activiteiten, welkom naast het agrarische werkzaamheden. Denk daarbij aan een winkel met lokale producten, een afhaalkiosk voor koffie en verse lekkernijen en andere voorzieningen voor bewoners en recreanten, zoals een oplaadpunt voor de elektrische fiets. Daarnaast wordt het in een deel van het buitengebied mogelijk om de nevenactiviteit ook de nieuwe hoofdactiviteit te maken, mits deze iets toevoegt aan de beleving en kwaliteit van het landschap. De melkveehouder legt bijvoorbeeld de focus op de minicamping en houdt een aantal melkkoeien erbij als nevenactiviteit. Op deze manier ondersteunen we de transformatie in de agrarische sector voor die agrariërs die een andere richting op willen en laten we dit ten goede komen aan de beleefbaarheid van het buitengebied en de vrijetijdseconomie.

Uitwerking

- › Demogelijkheden voor functieverandering uit de Ontwikkelvisie Buitengebied worden uitgebreid. Er komt een nieuwe zoning, waarbij in het gebied tussen Drunen, Vlijmen en de Loonse en Drunense Duinen meer ruimte komt voor recreatieve mogelijkheden. In de middenstrook, tussen Oudheusden en Elshout en Haarsteeg, wordt daarentegen de ruimte voor productief landschap aangehouden.
- › In de nadere uitwerking van de kansen voor recreatie, toerisme en horeca

en nevenactiviteiten bij agrariërs is een belangrijk aandachtspunt de leefbaarheid van zowel het buitengebied als de dorpscentra. Het doel is dat zowel de centra als de buitengebieden aan aantrekkelijkheid winnen, en dat het een niet ten koste gaat van de ander. Bij de beoordeling van mogelijk initiatieven is de impact voor bestaande boerenbedrijven altijd een punt van aandacht. Tegelijkertijd, we gaan ontwikkelingen niet op slot zetten.

> Natuurontwikkeling Driewiel Nieuwkuijk

Grenzend aan de Heidijk en naast de Driewiel, tussen Drunen en Nieuwkuijk, is twee hectare landbouwgrond herontwikkeld tot een gebied met natuur en waterberging. Naast het bestaande wiel zijn er twee poelen bij gegraven, die met elkaar in verbinding staan. Het gebied is gelegen nabij bewoond gebied en er zijn paden aangelegd die langs de poelen lopen, daarmee is het toegankelijk voor wandelaars. De Natuur- en Milieuvereniging Heusden heeft meegeholpen met het ontwerp en draagt bij aan het onderhoud. Dit project verbindt op passende wijze de kern met het buitengebied en draagt bij aan de ambities op natuurontwikkeling, biodiversiteit en klimaatadaptatie.

4 Klimaatdoelstellingen Regionaal Verankerd, Lokaal Geborgd

Ambities:

- › Lokaal gedragen energietransitie
- › Robuust watersysteem

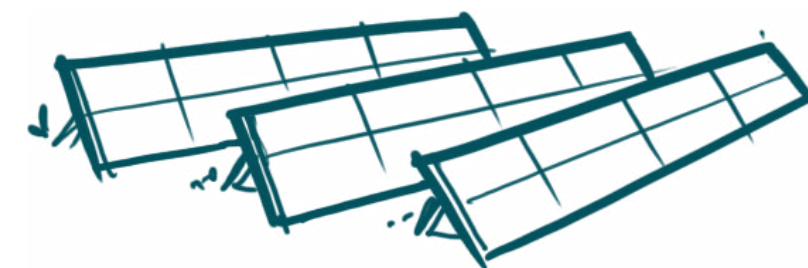
SPEERPUNT In regionaal en lokaal beheer

We benutten de energieopgave zo veel mogelijk ten behoeve van regionaal en lokaal maatschappelijk belang. We werken regionaal samen en ondersteunen coöperatieve ontwikkelingen in de kernen waarbij bewoners en (agrarische) ondernemers zelf tot een aardgasvrije aanpak te komen voor hun woningen en bedrijven. Deze collectieve aanpakken zorgen voor een stevig draagvlak, houden investeringen en opbrengsten in de kernen en leggen de basis voor toekomstige andere collectieve voorzieningen, zoals een zorgcoöperatie. Daarbij zoeken we actief met sectoren die veel energie en gas verbruiken, zoals de tuinbouwsector, naar duurzame lokale oplossingen en verkennen we kansen voor het ontwikkelen van kleine lokale netwerken. Met een regionaal en lokaal gedragen energietransitie bouwen we aan de verbondenheid binnen onze gemeenschap en binnen Brabant.

Uitwerking

- › De gemeente betreft bewoners, ondernemers op bedrijventerreinen, agrariërs en tuinbouwers vroegtijdig bij initiatieven. Zij zijn vanaf de start onderdeel van de planvorming, zodat alle expertise, kansen en ambities vanuit de diverse hoeken benut wordt en er optimaal op synergie en maatschappelijk lokale belang kan worden gestuurd.

- › De gemeente staat open voor creatieve voorstellen die een evenredig voordeel opleveren voor de lokale samenleving en haar opgave voor de energietransitie. We onderzoeken manieren om financiële ondersteuning te kunnen bieden, zodat we tot minimaal 50% lokaal, maar bij voorkeur 100% lokaal eigendom kunnen faciliteren.

SPEERPUNT Regie op zon en wind

De gemeente stuurt op een goede inpassing van zonnenvelden en windturbines in het landschap. Het doel is om uiterlijk in 2030 een energiehub te realiseren. Dat vraagt een doortastend optreden binnen de schaarse beschikbare locaties voor wind en voor zonneparken. Zowel commerciële aanbieders, als bedrijven, boeren en tuinders en lokale bewonersinitiatieven ontplooiën initiatieven. We nemen regie om te zorgen dat voldaan wordt aan de opgave vanuit de REKS voor onze gemeente, binnen de randvoorwaarden die we daar met elkaar voor hebben gesteld. Bovenal stelt deze regierol ons in staat om naast het realiseren van een goede inpassing, te zorgen voor lokale meerwaarde en een goede balans tussen lusten en lasten.

Uitwerking

- › De gemeente gaat uit van de randvoorwaarden en zoeklocaties zoals beschreven in de Visie zonne-energie en de Kadernotitie Windenergie. In 2023 staat een herziening van het lokale beleid gepland naar aanleiding van REKS 2.0.
- › De gemeente verkent de mogelijkheid om (samen met een of meerdere regionale partijen) een Publiek Ontwikkelbedrijf opzetten ten behoeve van de ontwikkeling van wind- en zonneparken in de regio.
- › Opwek via zon op daken heeft de eerste voorkeur in de Visie Zonne-energie. We gaan met Enexis, Tennet en de regio partners het gesprek aan om tot innovatieve oplossingen voor de netcongestie te komen. Daarnaast onderzoeken we wat er nodig is om meer dakoppervlak geschikt te maken voor zonnepanelen. En welke mogelijkheden er zijn voor lokale opslag van zonne-energie.
- › In lijn met de REKS zetten we in op

clustering van windturbines, die waar mogelijk gecombineerd wordt met een zonnenveld, zodat een energiehub wordt gevormd. Er is nog geen locatie gekozen. Wel hebben we ons gecommitteerd aan het REKS-bod 1.0. Een nader uit te voeren haalbaarheidsstudie moet aanwijzen welke gebieden ook voldoen aan alle gestelde criteria uit de REKS en de Kadernotitie wind. Grote individuele windmolens op agrarische gronden, passen hier niet in en zijn ook in strijd met de provinciale omgevingsverordening. Kleine individuele windmolens wel, daar biedt de REKS en het gemeentelijke beleid ruimte voor.

- › We zetten in op multifunctioneel ruimtegebruik. We combineren de inpassing van zonnenvelden en clusters van windmolens met klimaatadaptieve maatregelen, interventies ten behoeve van de biodiversiteit en de beleving van het landschap.

Energiehub

Een energiehub is te omschrijven als een locatie waar elektriciteit met zowel wind als zon kan worden opgewekt en opgeslagen, eventueel in combinatie met warmte. Door deze clustering kan de opgewekte energie zo efficiënt mogelijk worden gedistribueerd en worden de maatschappelijke kosten van de aanleg beperkt. Een energiehub koppelt en combineert opslag, overslag en distributie van energie (zowel warmte als elektriciteit uit zon en wind). Andere toekomstige innovatieve ontwikkelingen zouden ook een plaats kunnen krijgen in een energiehub.

SPEERPUNT Werk maken van warmte

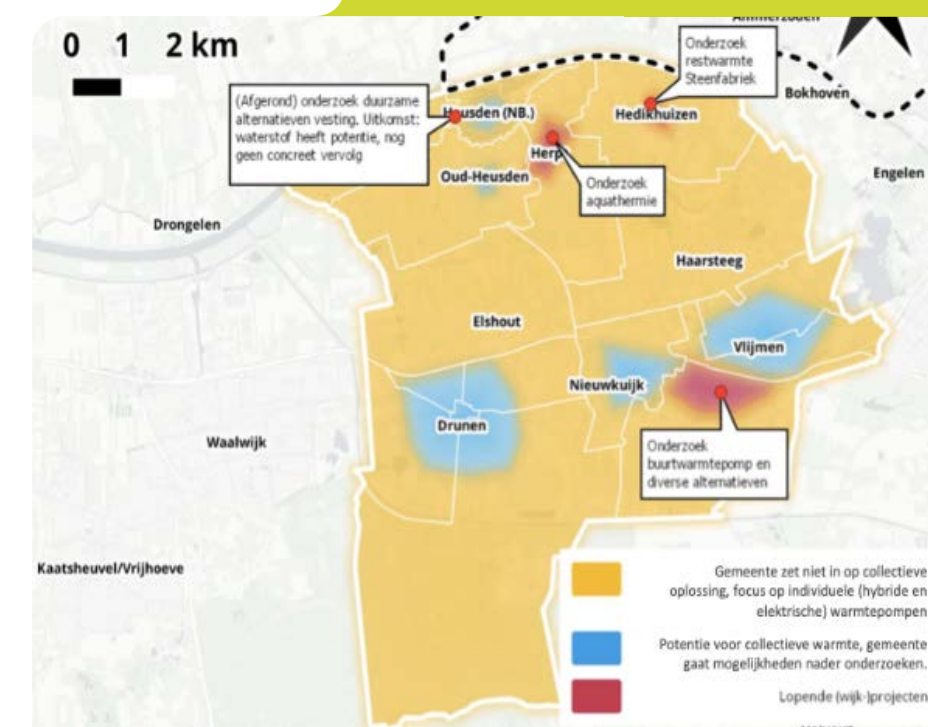
We gaan uit van meerdere warmtestrategieën voor de gemeente. In diverse kernen maken bewoners zelf actief plannen om te verkennen of er een kleinschalig warmtenet gerealiseerd kan worden. We bestendigen deze situatie en beslissen met bewoners op basis van de uitkomsten of er energie wordt gestoken in de ontwikkeling van het net. De Transitievisie Warmte laat daarnaast locaties zien met potentie voor een net, waar nu nog geen concrete projecten lopen. De komende jaren gaan we daar onderzoeken of een net inderdaad kansrijk is of dat toch voor individuele oplossingen moet worden gekozen. Op de overige locaties zullen bewoners en ondernemers, zoals de situatie en de stand van de techniek zich nu laat aanzien, aangewezen zijn op individuele oplossingen om hun woning van warmte te voorzien.

Uitwerking

- › De gemeente treedt op als regisseur en stelt een actieprogramma op dat zorgt voor integraliteit, samenhang en samenwerking. De aanjager Warmtetransitie gaat zorgen voor de aanpak voor de woningen en de utiliteitsgebouwen, voor de versterking van de regionale samenwerking, de ontwikkeling van de verschillende warmtestrategieën met lokale initiatiefnemers en de koppeling met andere beleidsdoeleinden zoals klimaatadaptatie, sociale cohesie en verbetering van de leefomgeving.
- › Collectieve warmte in de vorm van losse warmtenetwerken van diverse grootte,

ieder met eigen bronnen die gezamenlijk een hybride netwerk voor Heusden kunnen vormen, heeft potentie. De mogelijkheden hiervoor worden onderzocht. Dit maakt een stapsgewijze groei mogelijk, waarbij ingespeeld kan worden op technologische ontwikkelingen in de toekomst. De bron voor een netwerk (bijvoorbeeld biomassa nu, aquathermie later) kan in de tijd veranderen. Voor Vlijmen, Drunen en Nieuwkuijk wordt verkend of zij aangesloten kunnen worden op het grote Amernet. Voor Herpt, Hedikhuizen, de Vesting en Oudheusden gaat het om kleinschalige warmtenetten.

Warmtetransitievisie 0.1

SPEERPUNT Aardgasvrij ready maken van de bestaande gebouwen

De bestaande bouw, dat wil zeggen de particuliere woningen, het woningbezit van Woonveste, de maatschappelijke gebouwen zoals scholen, buurthuizen en het gemeentehuis zelf, en de vele bedrijfspanden, moet zich de komende jaren gereed maken voor de overstap naar een andere manier van verwarmen. De vraag naar warmte moet omlaag, hiervoor zullen de gebouwen moeten worden geïsoleerd en van goede ventilatie worden voorzien. Koken op inductie gaat zijn intrede doen en voor gebouwen die niet op een warmtenet worden aangesloten zullen warmtepompen moeten worden geplaatst. Dit is een enorme klus, waar de gemeente en de landelijke overheid, bewoners en ondernemers bij gaat ondersteunen.

Uitwerking

- › De eerder genoemde aanjager Warmtetransitie draagt zorg voor een herkenbaar ondersteuningsprogramma voor individuele huiseigenaren.
- › Er wordt een aparte strategie voor de verduurzaming van het beschermd stadsgezicht van de vesting Heusden en de vele monumentale woningen in de gemeente ontwikkeld. Daarbij wordt in samenspraak met de sector de opgave en aanpak voor agrarische bedrijven verkend.
- › Stichting Parkmanagement, ZLTO, het Heusdens BedrijvenPlatform sluiten, in navolging van vele andere Brabantse gemeenten, een Green Deal, om onder meer tot energiemaatregelen te komen.

Warmtenet Hedikhuizen

In Hedikhuizen is een lokaal initiatief gestart om het dorp volledig aardgasvrij te maken. Het plan is om een lokaal warmtenet te ontwikkelen waarbij gebruik gemaakt wordt van restwarmte en/of zonthermie. Steenfabriek Vandersanden zal warme lucht gratis ter beschikking stellen om water in ondergrondse bassins te verwarmen. Dat water wordt vervolgens via een nieuw aan te leggen leidingennet naar de aangesloten huizen gepompt en verwarmt de huizen. Er wordt al geruime tijd aan het plan gewerkt. De huidige uitdagingen zijn tweeledig: het betrokken en gemotiveerd houden van inwoners enerzijds en anderzijds de stap te gaan maken naar concrete financiering, realisatie en exploitatie.

SPEERPUNT Een slimme, natuurlijke en gezonde waterketen

We willen veel slimmer met water omgaan, door de waterketen in samenhang te benaderen en waterstromen op een efficiënte manier te hergebruiken. We zetten in op een volledige kringloopsluiting, waarbij schoon- en vuilwater gescheiden zijn. Dat betekent dat we drinkwater gebruiken waarvoor het bedoeld is en we regenwater veel beter gaan benutten. We benutten de natuurlijke functie van de bodem: we behouden het waterbergend vermogen op de zandgronden, daar waar dit van nature hoog is. Ten tweede zoeken we naar mogelijkheden om op de kleigrond meer water vast te houden.

Uitwerking

- › Hoogwateraanpak 's-Hertogenbosch (HoWaBo) wordt gerealiseerd, de verwachting is dat delen van de gemeente (bijv. Baardwijkse overlaat, gebied rondom Sompen en Zooislagen), een rol krijgen in de opvang van water. Heusden geeft daarmee invulling aan vermindering van de kwetsbaarheid van het regionale watersysteem. Uitgangspunt daarbij is behoud van de functies in het bestaande landschap en een significante verbetering van dat landschap, het klimaat en de biodiversiteit.
- › De gemeente werkt intensief samen met andere partijen, waaronder de boeren in het buitengebied, om de kwaliteitsdoelen voor grond- en oppervlaktewater te bereiken. Daarbij proberen we in 2027 te voldoen aan de Kaderrichtlijn Water.
- › Samen met bewoners en (agrarisch) ondernemers voorkomen we dat te hoge concentraties nutriënten of nieuwe chemische stoffen in het water terecht komen.
- › De gemeente zet in op efficiënter, circulair gebruik van afvalwater en verkent met onder andere waterschap Aa en Maas, en de land -en tuinbouwsector, de kansen in het hergebruik van grondstoffen uit afvalwater.
- › We beschermen de kwaliteit van het drinkwater op minstens hetzelfde niveau als tot nu. De kwaliteit van het drinkwater is onlosmakelijk verbonden met de kwaliteit van de bodem en het grondwater. Het boren in de grond en het aanbrengen van installaties, bijvoorbeeld met het oog op winning van aardwarmte, mag niet leiden tot verhoogde risico's voor de winning van water voor huidige of toekomstige menselijke consumptie. De gemeente volgt het beleid dat hiervoor in de provinciale omgevingsvisie/Regionaal Water en Bodem programma (RWP) is opgenomen. Waar nodig neemt de gemeente regels op in het omgevingsplan om de kwaliteit van het grondwater in zones rond waterwinningen te beschermen.
- › De gemeente zet in op een betere sponswerking van agrarische gronden, door bijvoorbeeld carbon farming te stimuleren.

SPEERPUNT Bestand tegen wateroverlast

We gaan wateroverlast in de gebouwde omgeving minimaliseren. De watervisie stelt onomwonden dat er in 2050 geen wateroverlast meer mag zijn. Daarom wordt regenwater in de toekomst zoveel mogelijk op natuurlijke wijze verwerkt, door bovengronds op te lossen en lokaal te infiltreren in de bodem. Om dit te realiseren mag er geen verharding meer bij en moet de riolering in de bebouwde kom in hoog tempo worden afgekoppeld. We verbinden stedelijk en landelijk gebied en 'natte' ecologische zones straks via groenblauwe maatregelen steviger met elkaar. Om dit te realiseren maken we ook een logische koppeling met de Klimaataanpak uit de REKS en het beschikbare klimaatfonds.

Uitwerking

- › Water en bodem worden meer sturend bij de inrichting van onze gemeente. We zijn daarom voorzichtig met bouwen in het landelijk gebied op plaatsen die we later eventueel nodig hebben voor het bergen en afvoeren van water. Verder zien we kansen om de bodem minder te bedekken, denk bijvoorbeeld aan minder stenen in de kernen bij de herinrichting van de openbare ruimte. Minder bodemafdekking zorgt namelijk voor een gezondere bodem, betere omgang met hitte en minder wateroverlast. Ook wordt per gebied gekeken hoe we omgaan met het grondwaterpeil. In regionaal verband wordt hier verder invulling aan gegeven. Lokaal geven we hier invulling aan door maatwerk toe te passen en te bezien of een ontwikkeling past binnen de opgaven die we hebben met betrekking tot de principes: water en bodem.
- › Bij (her)inrichting van de openbare ruimte en bij transformatie en nieuwbouw in de kernen zijn klimaatadaptieve maatregelen gericht op de waterhuishouding vereist. Concreet vertalen we dit naar 'het verwerken van de regendruppel op de plaats waar deze valt'. We houden het water vast en brengen deze op een zo natuurlijk mogelijke wijze terug naar het grond- en oppervlaktewater. Dergelijke interventies benutten we tevens voor het verbeteren van de biodiversiteit en de belevingswaarde van groen en water.
- › De gemeente is kwetsbaar in het huidige rioolsysteem. Bij nieuwbouw en uitbreidingen ontstaat een nieuw stroom afvalwater die niet zomaar verwerkt kan worden. Uitgangspunt is dat er geen extra blootstelling aan afvalwater mag ontstaan door het aansluiten van nieuwe afvalwaterstromen in de bestaande bebouwde omgeving. Daarvoor zetten we maatwerkoplossingen in en ontstaat een compensatie door het extra afkoppelen van bestaand bebouwd gebied op basis van de pompovercapaciteit.
- › We realiseren additionele waterbergingsgebieden op kwetsbare plaatsen. Situaties van hevige neerslag en berekeningen laten zien dat sommige gebieden een grotere bescherming nodig hebben dan nu het geval is. Dat vraagt om extra maatregelen. In deze waterbergingsgebieden worden landschappelijke verbetering, verhoging van biodiversiteit als belangrijke pijlers meegenomen.
- › In de kernen Drunen en Vlijmen moet de wateropgave in grote mate in de kern zelf worden opgelost. Met de uitvoering van de centrumvisie Drunen Duindorp, die voorziet in meer groen en

andere klimaatadaptieve maatregelen, wordt hierin een eerste belangrijke stap genomen. De herinrichting van de wegen als onderdeel van het Gemeentelijk Verkeer en Vervoer Plan (GVVP) biedt aanvullende kansen. We monitoren of dit afdoende is en benutten iedere kans voor transformatie van een gebouw of herinrichting om meer wateropvang te realiseren.

- › Viadegreendeal met de bedrijventerreinen zetten we in op meer wateropvang op het terrein zelf, via wateropslag op daken, groene parkeervakken en mogelijk

aanleg van wadi's. Het bedrijventerrein Nieuwkuijk is het meest urgent, maar op alle bedrijventerrein zijn dringend maatregelen nodig.

- › Een belangrijk deel van de wateropgave in de gebouwde omgeving moet worden opgelost in de tuinen (zoals tegels eruit, regenton plaatsen) en op de daken van woningen en bedrijfspanden. De gemeente voert hier actief campagne op met in samenwerking met bestaande burgerinitiatieven. Daartoe zijn stimulerende instrumenten, zoals een stimuleringsregeling, ingericht.

› Werkgroep Duurzaamheid Herpt

Sinds medio 2017 is binnen de dorpsraad Herpt een werkgroep Duurzaamheid actief. Het doel van de werkgroep is om te zorgen dat Herpt duurzaam en klimaatbestendig wordt. Het uitgangspunt is dat de bewoners gezamenlijk bepalen hoe ze op de lange termijn het dorp en de omgeving zouden willen inrichten. De werkgroep ondersteunt door mensen bij elkaar te brengen, te inspireren en te zorgen dat er een plek is waar bewoners met ideeën en initiatieven naar toe kunnen. De werkgroep organiseert klimaatgesprekken en workshops voor bewoners en zoekt de samenwerking op met partijen als Klimaatplein Heusden en het project Het Land van 't Oude Maasje.

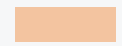
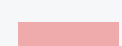
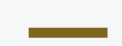

3.3 Visie in kaart

Als we goed kijken naar de ambities dan ontstaat een beeld van Heusden in drie zones: noordelijk langs de Maas met daarin Heesbeen, Heusden vesting, Oudheusden, Doeveren, Herpt en Hedikhuizen, het midden met daarin de kernen Drunen, Vlijmen, Elshout en Haarsteeg en zuidelijk, onder de groene strook tegen de Loonse en Drunense Duinen aan met daarin Giersbergen.

Het totale kaartbeeld schetst hoe de diverse ambities zich op hoofdlijnen ruimtelijk vertalen. Daarnaast laten we per zone de ontwikkelrichting zien.

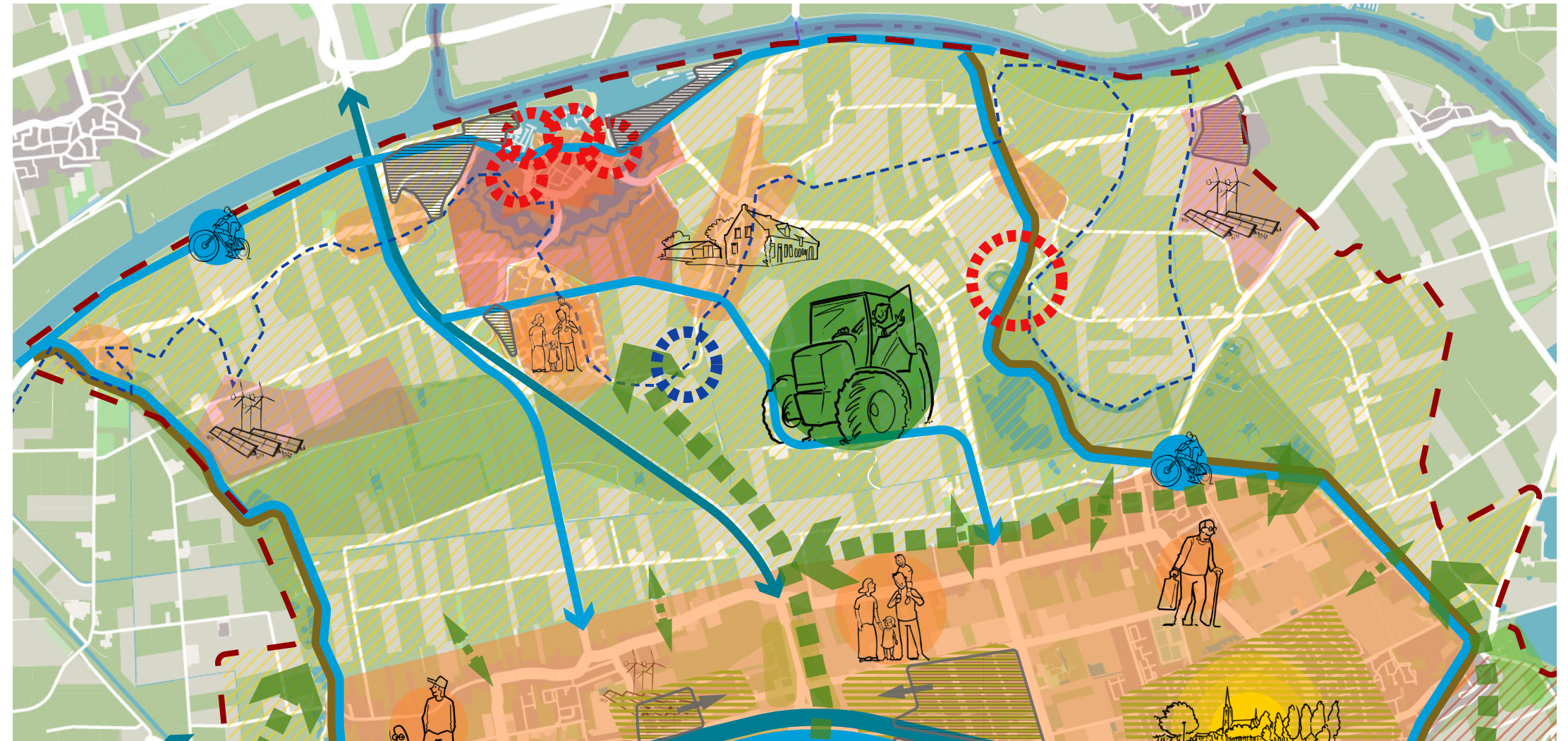
LEGENDA

- Primaat voor de boer
- Bebouwd gebied
- Ruimte voor recreatie
- Potentiële locatie energiehub
- Versterken groene verbinding kern en buiten
- Verbetering centra
- Aanpak hittestress
- Bestaand bedrijventerrein
- Inzet op fietsmobiliteit
- Rijks beschermd stadsgezicht
- Loop van het 'Oude Maasje'
- Ontwikkelkansen 'Oude Maasje'
- Oude Dijkkring
- Elementen van bijzondere culturele waarde

3.3.1 Noord

- Tussen deze verstedelijkte strook en de Maas liggen de kernen Heusden Vesting, Oudheusden, Doeveren, Hedikhuizen, Herpt en Heesbeen in het groen. Het agrarisch landschap is hier aan de boer. Deze kan er zijn bedrijf ontwikkelen in goede relatie met natuurontwikkeling, versterking van de biodiversiteit, energie opwek en wateropvang. De aanpak en uitvoering hiervan doen we samen met de boeren.
- Heusden vesting blijft een prachtige plek voor bewoners, bezoekers uit de regio en meerdaagse toeristen. Met meer overnachtingsgelegenheden aan de zuidzijde van de gehele gemeente, verbetering van de noord-zuid fietsroutes en de vernieuwing van het centrumgebied in Drunen versterken we de toeristische as vesting-Drunen-Loonse en Drunense Duinen en zorgen we voor een goede balans in Heusden vesting.
- In Oudheusden en de andere kernen kunnen aan de randen ontwikkelingen plaatsvinden. Passend in schaal bij de kern, dus klein bij Herpt of Hedikhuizen en wat ruimer bij Oudheusden. Ook liggen er kansen in kleinschalige transformatie van verouderde woningen of voormalige woon-werklocaties. Het doel is steeds de diversificatie van het woningaanbod (betaalbare één -en tweepersoons wooneenheden) en het verbeteren van de sociale, ruimtelijke of duurzame kwaliteit van de kern.
- In de kernen dragen de collectieve voorzieningen die bewoners samen organiseren (in bestaand of nieuw vastgoed) bij aan de leefbaarheid. Ook oplossingen waarin boeren en burgers samen energie opwekken leiden tot nieuwe saamhorigheid.

- Daarnaast zijn er diverse 'natuurparels' aanwezig, waardevolle, waterafhankelijke natuurgebieden die op zichzelf kwaliteiten bezitten, maar waarvan de (ecologische) betekenis toeneemt als deze meer in samenhang worden gezien. De 'voormalige' loop van het Oude Maasje wordt bijvoorbeeld meegenomen als meekoppelkansen bij toekomstige ontwikkelingen. Deze kunnen een recreatieve en waterbergende functie vervullen, boven op het terugbrengen van de historische kenmerken van het oude landschap. Op die manier versterken we de toekomst met het verleden.

LEGENDA

- Primaat voor de boer
- Bebouwd gebied
- Ruimte voor recreatie
- Potentiële locatie energiehub
- Versterken groene verbinding kern en buiten
- Verbetering centra
- Aanpak hittestress
- Bestaand bedrijventerrein
- Inzet op fietsmobiliteit
- Rijks beschermd stadsgezicht
- Loop van het 'Oude Maasje'
- Ontwikkelkansen 'Oude Maasje'
- Oude Dijkkring
- Elementen van bijzondere culturele waarde

3.3.2 Midden

- We zien een ontwikkeling waarbij Drunen, Vlijmen, Elshout, Nieuwkuijk en Haarsteeg naar elkaar toegroeien tot een levendige en groene verstedelijkte strook. De uitdaging is daarbij steeds te werken aan het behoud van eigen identiteit en de open ruimte. Bij de (her)ontwikkeling van woningen, bedrijfsgebouwen alsmede herinrichting van de publieke ruimte zijn de realisatie van kwalitatief goed groen alsmede opvang en berging van water een randvoorwaarde. We werken steeds vanuit de gedachte van een gebiedsontwikkeling, waarbij het uitgangspunt is dat de totale wateropgave niet groter mag worden (hydrologisch neutraal).
- Met de vernieuwing van het centrum van

Drunen en de afronding van de plannen in Vlijmen, alsmede de inzet op groene straten waar voetgangers en fietsers centraal staan, vormt zich een levendig gebied voor zowel de eigen bewoners als die uit Elshout, Haarsteeg en Nieuwkuijk. Ook de nabij verblijvende toeristen vinden hier aantrekkelijke voorzieningen en zoeken de terrassen en winkels op.

- De komst van jonge starters, actieve senioren of happy singles verrijkt en versterkt het karakter van levendigheid. Ondermeer door het aanvullen van de bestaande woningvoorraad van vooral eengezinswoningen met, en soms vervangen door, kleinere betaalbare woningen voor een- of

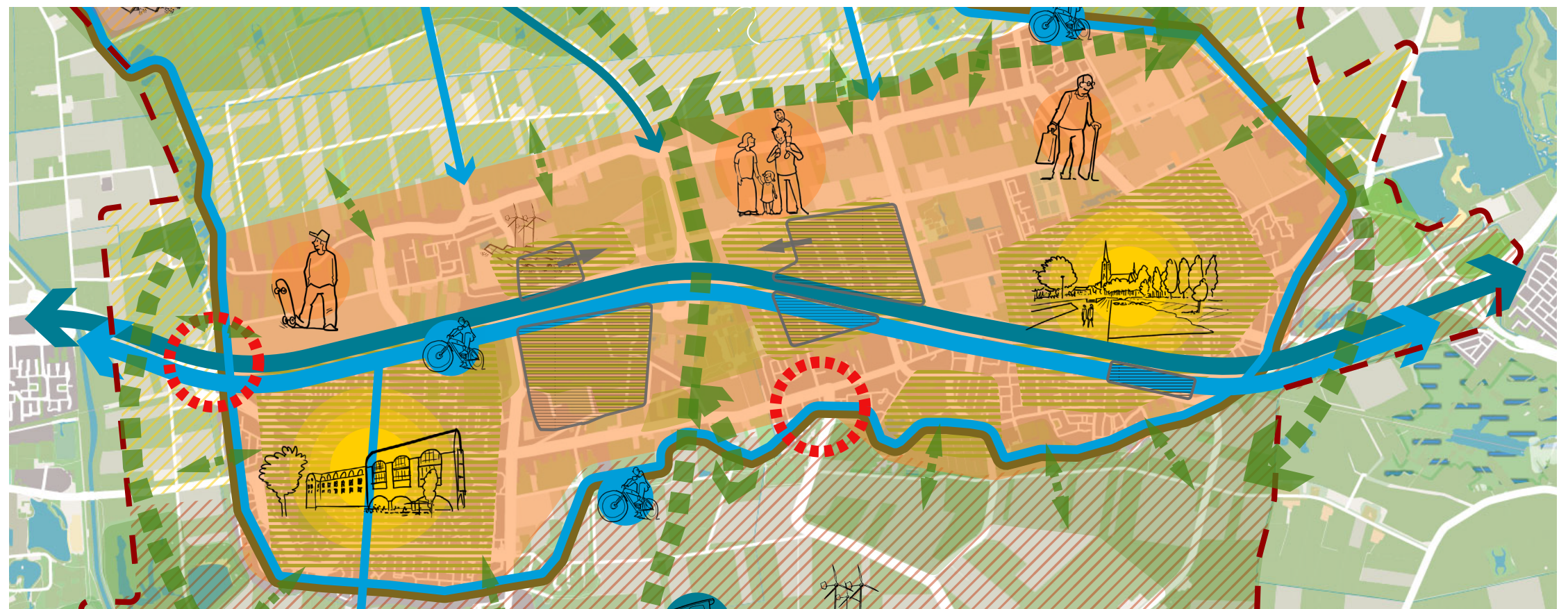
tweepersoonshuishoudens ontstaat veel meer diversiteit. Jongeren uit Heusden zelf, werknemers van de vele bedrijven en oudere Heusdenaren die wat meer reuring zoeken vinden hier nu een woning die bij hen past.

- De overgang tussen de bebouwde kernen en de natuur eromheen is zacht. Het netwerk van planten, dieren en schoon regenwater verbindt zich door de straten, pleinen, tuinen en (bedrijfs)daken heen met het buitengebied. Bewoners en werkenden lopen of fietsen gemakkelijk de natuur in.
- Er is voldoende ruimte op de bedrijventerreinen. Als er meer vraag komt zijn er twee logische uitbreidingsmogelijkheden, waarbij bestaande terreinen worden uitgebreid. Deze ontwikkeling wordt zoveel mogelijk circulair ingezet.

- Het parkmanagement werkt met de vele bedrijven samen om de bedrijventerreinen meer menselijke maat te geven: fietsen naar je werk, een ommetje tijdens de lunch, collega's van andere bedrijven ontmoeten bij het koffietentje. De terreinen worden klimaatadaptief: parkeerplaatsen op eigen terrein maken vaker plaats voor halfverharding, bomen, groen en wateropvang. Ook komt er een gezamenlijke mobiliteitshub.
- Op de terreinen is plek voor maakbedrijven die een meerwaarde hebben voor Heusden. Ruimte voor hun vrachtwagens is vanzelfsprekend. Bij de actualisatie van het omgevingsplan voor bestaande bedrijventerreinen wordt verkend hoe nieuwe stappen kunnen worden gezet qua mobiliteitsaanpak, alsmede energietransitie en klimaatadaptatie.

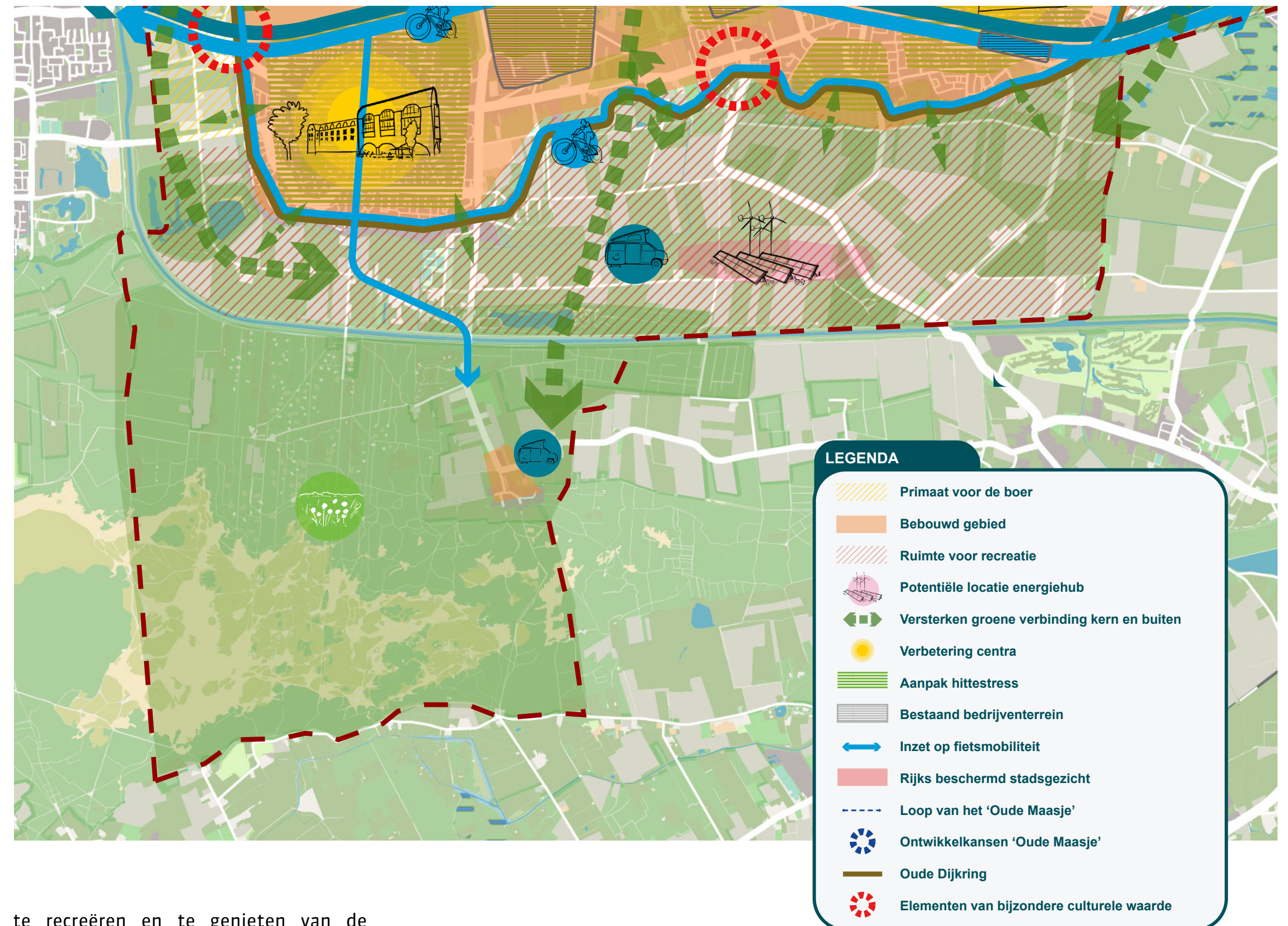
LEGENDA

- Primaat voor de boer
- Bebouwd gebied
- Ruimte voor recreatie
- Potentiële locatie energiehub
- Versterken groene verbinding kern en buiten
- Verbetering centra
- Aanpak hittestress
- Bestaand bedrijventerrein
- Inzet op fietsmobiliteit
- Rijks beschermd stadsgezicht
- Loop van het 'Oude Maasje'
- Ontwikkelkansen 'Oude Maasje'
- Oude Dijkkring
- Elementen van bijzondere culturele waarde

3.3.3 Zuid

- Tussen de Loonse en Drunense Duinen en de verstedelijkte strook zien we een aantrekkelijk recreatief gebied ontstaan waarin kleinschalige toeristische voorzieningen hand in hand gaan met het boerenleven en natuurontwikkeling.
- Met de verbetering van het centrum van Drunen, verbetering van de fiets -en wandelverbindingen en de uitbreiding van overnachtingsmogelijkheden ontstaat een stevige verbinding tussen Drunen en het duingebied.
- De natuur is in dit gebied kwetsbaar voor stikstof. Boeren die hun bedrijfsvoering willen aanpassen, willen innoveren of hun bedrijf willen transformeren naar een recreatieve of andere passende voorziening weten zich gesteund door de gemeentelijke MogelijkMakers.
- Het gebied ten zuiden van de Heidijk is ook in beeld voor de hoogwaterbescherming van Den Bosch. De gemeente maakt de komende jaren hier in regionaal verband nadere afspraken over.
- Ook in het zuidelijke deel onder het kanaal (waaronder Giersbergen) is kleinschalige recreatie mogelijk. Bij het toestaan van kleinschalige recreatieve (neven) activiteiten worden deze ontwikkelingen in samenhang met de kwaliteit van de omgeving gezien. Daarbij staat het behoud van de aanwezige natuur voorop. Het is bij het toestaan van recreatieve mogelijkheden dus van belang om de balans tussen beschermen en benutten te bewaken. Het beschermen gaat in op het behoud, versterken en/of herstellen van de aanwezige natuurwaarden die de omgeving van Giersbergen rijk is. Het benutten gaat vooral in op de maatschappelijke behoefte om

te recreëren en te genieten van de bovengenoemde aanwezige natuur én de behoefte van ondernemers voor een duurzame voortzetting van het bedrijf. Die balans moet met maatwerk bewaakt worden.

3.4 Dromen Doen Heusden

De complexe opgaven en hoge ambities voor de toekomst vragen om een sterke samenwerking tussen de gemeente, inwoners, ondernemers en instellingen in Heusden. Om de uitdagingen op het gebied van klimaat en samenleven aan te gaan hebben we elkaar de komende decennia nodig. Samenwerken biedt kansen voor innovatieve oplossingen voor ruimtelijke vraagstukken. Kansen die ook een bijdrage leveren aan de leefbaarheid, biodiversiteit of economische vitaliteit van onze kernen. Dat hebben wij in deze omgevingsvisie uitgewerkt. Maar wat vraagt deze visie van de uitvoering en nadere invulling van de samenwerking?

Responsief werken

Onder het motto Dromen. Doen. Heusden. hebben we sinds 2012 veel ervaring opgedaan in het gezamenlijk mogelijk maken van vernieuwende initiatieven. We werken bij voorkeur responsief op het initiatief uit de omgeving, en gaan vanuit de ‘ja, mits..’ gedachte aan de slag om samen te zoeken naar oplossingen wanneer we belemmeringen tegenkomen. Met de invoering van de Omgevingswet wordt deze werkwijze verder uitgewerkt met de implementatie van de Intaketafel en Omgevingstafel.

Integrale afweging

Wanneer een Heusdense ‘Doener met een droom’ de gemeente benaderd met een goed idee, beoordeelt een kleine groep betrokken ambtenaren gezamenlijk of een ontwikkeling wenselijk is. Past deze ontwikkeling binnen de ambities die wij gezamenlijk formuleerden in de omgevingsvisie? Zo ja, dan wordt er een opvolgend gesprek georganiseerd, waarbij ambtelijke experts (zoals wonen, RO, klimaat) en partners (zoals Waterschap, GGD, Woonveste) worden uitgenodigd om het initiatief breder te bespreken. Het doel is om de

ontwikkeling integraal af te wegen en tot besluitvorming te komen.

Omgevingsdialoog

Met invoering van de Omgevingswet komt de verantwoordelijkheid voor participatie bij de initiatiefnemer terecht. Bij de aanvraag van een Omgevingsvergunning verwacht de gemeente van de initiatiefnemer dat zij de omgeving in een vroeg stadium betreft bij de plannen. De Gemeente Heusden stimuleert initiatiefnemers kunnen een Omgevingsdialoog te organiseren. De vorm is afhankelijk van de schaal van het project. In geval van bijvoorbeeld een verbouwing aan de eigen woning volstaat het versturen van een brief aan de omwonenden. Maar wanneer een initiatiefnemer een nieuw bouwproject wil realiseren, is het misschien beter om een informatiebijeenkomst met inspraakmogelijkheid te organiseren. De manier waarop de participatie wordt georganiseerd is vormvrij. De raad kan onder de Omgevingswet in sommige gevallen participatie verplicht stellen.

Sterkere regie van de gemeente

Sommige opgaven uit de Omgevingsvisie vragen om een sterkere regierol van de gemeente. Dit geldt voor het maken van de Omgevingsplannen, maar ook wanneer het complexe opgaven uit de Omgevingsvisie betreft, zoals de energietransitie en de transformatie van agrarisch vastgoed. Vanuit de Warmtetransitievisie is er een aanjager warmtetransitie aangesteld. De agrarische transformatie vraagt eveneens een andere rol van de gemeente, waarbij we vanuit een sterke visie als aanjager de regie nemen. We brengen partijen bij elkaar, begeleiden het proces en gaan zo nodig als medeverantwoordelijken naast onze partners in de omgeving staan om samen tot uitvoering te komen.

Relatie Omgevingsvisie en vigerend beleid

Door de raad vastgesteld vigerend beleid vervalt niet bij in werking treding van de omgevingsvisie. Sectoraal opgestelde beleidsdocumenten zoals de woonvisie, GVVP, groenbeleids- en structuurplan, mobiliteitsvisie, afvalbeleidsplan, waterplan, kadernotities wind en zon, economische- en duurzaamheidsagenda, erfgoednota, centrumactieplannen, ontwikkelvisie buitengebied etc. zijn voedingsbodem geweest voor het opstellen van de Omgevingsvisie. De beleidsdocumenten zijn op een integrale manier samengebracht in de Omgevingsvisie, met een hoger abstractieniveau. De Omgevingswet schrijft voor dat bestaande beleidsdocumenten vervallen, tenzij expliciet in de Omgevingsvisie staat aangegeven dat zij hun gelding behouden.

